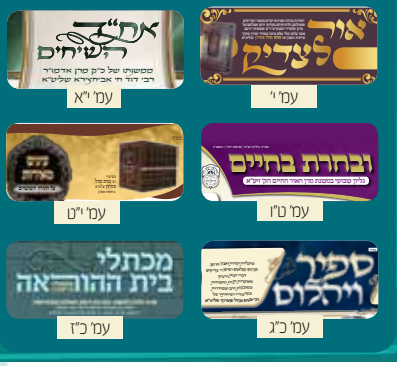
מחוברים

גליון שי"א
פרשת וירא
תשפ"ז

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

מצורפים העלונים:

פנינים ואמרות

פנינים חכמים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע

המלאכים לא אבו להפסיד מתענוג עריבות החסד אצל אברהם אבינו

וַיֹּאמֶר לֹא כִּי בָרְחוֹב נָלִין (יט ב)

הסיבה שסירבו המלאכים להיכנס בצל קורתו של לוט היתה, כי ידוע מדרש חז"ל שהמלאכים באו אל אברהם אבינו עליו השלום בפסח, ושם התענגו מעריבות החסד של אברהם אבינו עליו השלום, וכדי שלא לפגום בטעם הרוחני המענג שהתבסמו בו בצלו של אברהם אבינו עליו השלום, מאנו לערוך סדר שני אצל לוט.

(אמרי חיים - הרה"ק רבי חיים מאיר מוויז'ניץ זיע"א)

'שויתי ה' לנגדי תמיד' בעסקו במשא ומתן

וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא (יח א)

שמעתי בשם מורינו הרב רבי נחמן קאסוויר שהוכיח לבני אדם שאינם מקיימין 'שויתי ה'' גם בעסקם בסחורה ומשא ומתן, וכי תימא איך אפשר זה וכו', הרי בהיותו בבית הכנסת ומתפלל אפשר לו לחשוב בכל מיני סחורה ומשא ומתן, הוא הדין איפכא נמי אפשר, ודברי פי חכם חן.

ובזה יובן 'וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא' בשווקים וברחובות, וכי תימא איך זה אפשר, ואמר 'והוא יושב פתח האהל', בבית הכנסת בתפלתו היצר הרע מפתה אותו לחשוב בכל מיני סחורה ומשא ומתן, אם כן איפכא נמי אפשר, וק"ל.

(תולדות יעקב יוסף - הרה"ק רבי יעקב יוסף מפולנאה זיע"א)

והשענו תחת העץ - בחינת צדיק

וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ (יח ד)

הצדיק נקרא 'עץ', שהוא דבוק בעץ החיים, כמו שכתוב 'הֲיֵשׁ בָּהּ עֵץ' (במדבר יג כ), ופירש רש"י ז"ל אדם כשר. וזהו שאמר אברהם אבינו עליו השלום למלאכים 'וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ', היינו שראה אותם, וחשב או שהם צדיקים גמורים או שהם ערביים כפירוש רש"י. ואמר להם, לפי ראות עיני אתם צדיקים גדולים - 'וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ', היינו עץ החיים (פרשת תרומה ד"ה ועשו).

(נועם אלימלך - הרה"ק רבי אלימלך מליז'נסק זיע"א)

ממידת הכנסת אורחים - לא לעכב את האורח כאשר נחפז לדרכו

וְאֶקְחָה פַת לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי עַל כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל עַבְדְּכֶם וגו' (יח ה)

לכאורה אין זה מדרך המוסר שיאמר בעל הבית להאורח תיכף בבואו שיעבור ממנו וילך לדרכו אחרי שיסעד אצלו, שנראה שהוא עליו לטורח. ועוד מהו שהשיבו 'וְכֵן תַּעֲשֶׂה' וגו', שהוא ללא צורך לכאורה.

אמנם הנה לפעמים יש עובר אורח שנחפז לדרכו או לשליחותו להגיע למחוז חפצו, ולכך מה שהבעל הבית מעכבו אצלו להאכילו ולהשקותו ולתת מנוח לנפשו, עם היות שכוונת הבעל הבית לטובתו של העובר אורח, כדי שימצא מנוח בביתו מעט אחרי התייגעו ואחר התענה כוחו בדרך, בכל זאת הוא על העובר אורח למשא ולטורח, כאשר מגמת פניו להגיע למחוז חפצו ולעבור מזה.

ולכן גם זה מכלל הכנסת אורחים, שהבעל הבית ישכיל להביט בפני האורח להתבונן מגמתו, וכשמבין ממנו שהוא נחפז לדרכו, לא ישתדל רק להסעיד לבבו באוכל ובשיקוי, ובלי לעכבו עוד בדברים אחרים כמו קירוב דברים וסיפורים וכדומה, כדי למלאות חפצו של האורח בזה לעבור משם לדרכו.

וכן עשה אברהם אבינו עליו השלום, שאחר שהבין בהם שהם נחפזים לדרכם ושליחותם, הבטיחם בזה הלשון 'וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם וְסַעֲדוּ וגו' אַחַר תַּעֲבֹרוּ', כלומר אחר כך בל אעכבכם מאומה, בעניין שתוכלו תיכף ומיד לעבור מזה. 'כִּי עַל כֵּן עֲבַרְתֶּם' וגו', כלומר כי על אופן זה סרתם אל ביתי להתאכסן אצלי. ועל זה השיבו 'וְכֵן תַּעֲשֶׂה' וגו', לתת לנו רשות לעבור ממך ובל תעכבנו עוד יותר מזה.

(שמועת יצחק - הרה"ק רבי יצחק מוורקא זיע"א)

אברהם אבינו הרגיש עצמו כעומד בפתח

וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל (יח א)

אברהם אבינו ע"ה שפרסם שם שמים בעולם, הניח לנו ללמוד מדרכיו ולהידבק בהם. והראה לנו כי גם כשזכה למעלות גבוהות בעבודת ה', עדיין היה שפל בעיניו והיה דומה כמי שעומד בתחילת עבודתו.

וכך פירש הרה"ק בעל נועם אלימלך ע"ה בפרשתנו, 'וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל', שלמרות כל צדקותו ומדרגותיו, עדיין הרגיש עצמו כאילו הוא יושב בפתח והתחלת הקדושה, כי הצדיק כל מה שמתעלה נדמה בעיניו שאינו אלא כמתחיל ועומד בפתח.

כשמרגיש האדם בשפלותו, הוא גופא העדות על כך שקרוב הוא אל הקדושה, כעין שכתב בתשואות חן (ויקרא ד"ה ובאופן), מקרא שכתוב (ירמיה לא ב): 'מֵרָחוֹק ה' נִרְאָה לִי'. כפי מה שמרגיש האדם שהוא רחוק מן הקדושה, על ידי זה 'ה' נִרְאָה לִי', והוא הקרוב באמת אל ה'.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא תורה)

חדש בהיכל ›››

מראי מקומות כתובות

ספר מראה משה כתובות מראי מקומות מבוארים בשבילי הסוגיות על מסכת כתובות משיעורי הגאון רבי משה נוסבכר.

שו"ע מתיבתא או"ח הלכות ברכות (ריג-רכב)

ספר הטור עם הערות וציונים, עם ספר שולחן ערוך ונושאי כליו, בתוספת מדורי ביאור נרחבים והערות נחוצות, ועוד שלל רב של הוספות לתועלת הלומד. הביאור 'מתיבתא' ערוך בשפה ברורה ונוחה, כשאליו נוספים: 'ילקוט ביאורים', ועוד מדורי ליקוט וביאור נרחבים ומגוונים, שהכל ערוך ומוגה על פי דפוסים ישנים, במהדורה מהודרת ומאירת עיניים, לתועלת הלומדים.

ליקוטי מוהר"ן המבואר חלק ה

ליקוטי מוהר"ן להרה"ק רבי נחמן מברסלב זיע"א, במהדורה מבוארת בביאור משולב בתוך דבריו, ובתוספת הערות וציונים, הטקסט כולו הוגה ע"פ דפו"י ונערך מחדש ונוקד בניקוד מלא, נוספו כותרות משנה לכל קטע, מפתחות המקורות ומפתחות עניינים. מבואות ופתיחות לכל תורה. בתחילת כל כרך הובא הספר כצורת הדף המקובלת אצל הלומדים. כרך זה הוא על תורות פ-רפו מתוך ספרו של רבינו.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה: שרשרת ניסים בהשגחה פרטית | עמ' ג' |

השבוע בגליון: האור החיים הק': גודל הניסיון של העקידה | עמ' ב' |

אקטואלי: לנער בשבת מעיל גשם | עמ' ח' |

פניני אביר יעקב עמ' ה'

גדולה הכנסת אורחים

וַיֹּאמַר ה' אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ (יח ג)

בראש פרשת וירא, עוסקת התורה הקדושה במצוות הכנסת אורחים, כאשר מארח אברהם אבינו בביתו את המלאכים הנדמים כאנשים.

על כך איתא בגמרא (שבת קכז.): "אמר רב יהודה אמר רב, גדולה הכנסת אורחין מהקבלת פני שכינה, דכתיב 'ויאמר ה' אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר' וגו'. אמר רבי אלעזר, בא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם - אין קטן יכול לומר לגדול המתן עד שאבא אצלך, ואילו בהקדוש ברוך הוא כתיב 'ויאמר ה' אם נא מצאתי וגו'".

אכן כבר ידועה הקושיא, כי הא תינח אנו, נוכל ללמוד כי גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה ממה שנכתב המעשה בתורה כדי שנלמד ממנו; אולם אברהם אבינו עצמו, מנין למד דבר זה. הכיצד זה הניח את ההתגלות הנפלאה שזכה לה לאחר שקיים מצות ברית מילה, והלך לעסוק בצרכי האורחים.

ויש לפרש, כי הנה לגילוי שכינה עצום זה אברהם באותה שעה, כפי שמפליא בזה רבינו האור החיים הקדוש בתחילת פרשתנו, שנעשה אז אברהם מרכבה לשכינה ונתגלה שם ה' בבשרו. ומי שדבוק בשכינה תדיר עושים אבריו מעצמם את רצון ה', ומכיון שכן לא היו לו שום ספיקות מה יעשה, אחר שהרגיש בכל גופו שמבקש לרוץ לקראת האורחים. ומכאן הבין אברהם שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה.

(עינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

דבר האמונה

בכל יהודי מושרשת האמונה בלבו

ישנם מצבים שבהם האדם שואל את עצמו וכי מנין תהיה לי האמונה, ומהיכן אקבל כוחות לחיות באמונה ובטחון, בפרט כאשר עוברים עליו זמנים מורכבים יותר ומרגיש חסר אונים ואנה יפנה. אך צדיקי הדורות לימדונו את הבשורה, כי בכל יהודי יש בתוכו אמונה ותמיד יוכל למצוא בעצמו את הכח לחיות באמונה. למתנה נפלאה זו לא זכו כל אומה ולשון, רק בני ישראל שיש בהם נשמה קדושה, והנשמה הקדושה מביאה את האדם להכיר את בוראו, כפי המובא **בזוהר חדש** (פר' בראשית יט.), והם בני אברהם יצחק ויעקב שעמדו רגליהם למרגלות הר סיני, הם שזכו שטמון בהם הכח המיוחד הזה לחיות בחיי אצילות ורוממות ולחסות בצל כנפי האמונה בה', עד שכל חייהם, בכל המצבים שבהם, נהפכים לחיי אמונה ובטחון שלוים ובטוחים בה', יתברך ויתעלה.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

וארט מהאור החיים הק'

גודל הניסיון של העקידה

ידוע קושיית העולם, מהו גודל הרבותא שנשתבח בו אברהם אבינו ע"ה, בעמידתו בניסיון העקידה, עד שאמר הקב"ה על ניסיון זה, "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ולא חשכת את בנך" וגו', וכן אנו מזכירים זאת בכל יום ויום בתפילתנו (פר' העקידה), "וזכר לנו... את העקידה שעקד את יצחק בנו על גבי המזבח" - לעורר רחמיו וחסדיו עלינו, והרי כל יהודי הפשוט ביותר, אם הקב"ה בעצמו היה מצווהו לעקוד את בנו לקרבן לפניו, היה רץ מיד לעשות רצונו בלי שום פקפוק.

תירוצים וביאורים רבים נאמרו בזה, רבינו האור החיים הק' בלשונו הזהב מתרץ קושיא זו, וזלה"ק: "וגודל הניסיון מופלא (היא), שאברהם אחר כמה הרפתקי שקדמו לו עד שנפקד, ואחר כמה הבטחות מה' כי ביצחק יקרא זרעו הוא אומר לו שיקריבהו - ולא הרהר בלבו" עכ"ל.

וזה היה גודל הניסיון שלא עלתה בלבו מחשבה דקה מן הדקה של ספק, ומיד הלך לקיים את המצוה בלא שום פקפוק. וכעי"ז כתב רבינו בסמוך בפסוק 'קח נא' (כב ב) וז"ל: "פירוש תיכף ומיד בלא שאלת זמן, ואף זה מן הניסיון שלא ישאול ממנו זמן כמעשה בת יפתח (שופטים יא) שרצה אביה להעלותה עולה ושאלה ממנו ב' חדשים" עכ"ל. והיינו שזה היה קושי הניסיון, שיעשה זאת בלי שום שהייה ועיכוב ובלא לשקול זאת במאזני שכלו כלל, וכעבדי קמיה מאריה.

ואולי יש להעמיס בדבריו, הא דאיתא בספה"ק אגרא דכלה בשם הרה"ק רבי מנדל מרימינוב זצ"ל, לפרש הא דכתיב (כב י) "וישלח אברהם אבינו את ידו ויקח את המאכלת" ולמה ליה למימר 'וישלח את ידו' היה לו לומר רק 'ויקח את המאכלת', אלא שהנה אמרו ז"ל (יומא כח:) שאברהם אבינו ע"ה, קיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה, ואפילו עירובי תבשילין, ולכאורה איך ידע ומה לעשות, אלא שרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו כולם היו מזוככים ומשועבדים לו יתברך, ומעצמם היו יודעים ומרגישים מהו רצונו יתברך, ועל ידי כן קיים את כל התורה כולה.

והנה כאן כל מה שעשה אברהם אבינו היה הכל צורך מצוה והיו האיברים פועלים ברצון כגון 'ויקח את יצחק בנו' כי כן ציווהו ה', וכן ויבקע את עצי העולה וכו'. אבל בויקח את המאכלת - לשחוט את בנו לא היה ממצות הש"י, שכוונת השי"ת היה רק להעלותו לקרבן ולא לשחטו, ולכך לא רצתה ידו ליקח המאכלת כי אין זה מהמצוה.

וזהו מה שמשמיענו התורה הניסיון הגדול של אברהם אע"ה, שהגם בראותו שלא רצתה ידו לקחת המאכלת, לא עלה בדעתו להתיישב מאי האי, רק הכריח את בהכרח את היד 'וישלח אברהם את ידו' - וישלחה בחוזק שלא ברצונה ליקח את המאכלת, עכ"ד.

ומוסיף על דבריו האגרא דכלה וז"ל: "ומשמיענו גודל צדקתו הגם שידע מטבע איבריו עם כל זה לא התמהמה ולא עמד משתומם על המראה, רק הכריח את היד, והבן מאוד כי הדברים האלה משביעים נפש שוקקה להתפעל בדמיון" עכ"ל. ואפ"ל שזה נכלל בדברי רבינו "שלא הרהר בלבו", וזה היה עיקר הניסיון ודו"ק.

המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבוא

ומעניין לעניין באותו עניין; נסיים בדבר נפלא שכתב בספר צמח דוד (להרה"ק מזאבלטוב), על הא דאנו מזמרים בזמירות שבת (זמר 'כל מקדש') 'דורשי ה' זרע אברהם אוהבו, המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבוא' ויש לדקדק ב' תמיהות, א. למה לא אמר בעל הזמר 'זרע יצחק' או 'זרע יעקב'. ב. וגם למה לא אמר קודם 'הממהרים לבוא' ואחר כך 'ומאחרים לצאת'.

ולפי הרעיון האמור יבואר, דהנה אברהם אע"ה בערב שבת קודש אחר חצות היום הרגיש איזו קדושה, אך לא היה יודע מה הוא זה, ואח"כ בבין השמשות השכיל בשכלו הזך לשמור את הלילה הזה, וגם למחר כל היום, ובמוצאי שבת האריך קצת לתוך הלילה - בתוספת שבת, משא"כ בערב שבת דעוד לא ידע, לא הוסיף על הקודש, ורק בשבת הבאה התחיל לשבות תיכף אחר חצות להוסיף מחול על הקודש, ודפח"ח.

מחוברים
מתחילים את היום!
הבוקר היהודי מבית עוז והדר - אור לישרים
ישירות למייל האישי
להצטרפות: newsletter.mechubarim@gmail.com

קו מענה הלכה
02-803-9999
או במייל: rav@abiryaakov.com
קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

ניתן להשיג את הגיליון מדי שבוע בכל סניפי "ספרי אור החיים"

מחוברים
העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ספרי אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל ניצנים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרנוביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 7 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנוס 8 • ביתר עילית: הרן 9 • חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרמב"ם 1 • נתניה: הס 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75

עיצוב וניימוד: עמוקי קנר

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

יומיים לאחר מכן שמחו כל תושבי ארץ ישראל לשמוע את הבשורה הטובה: שלושה עשר מחבלים (!) אשר יצאו ממנהרה בשדות קיבוץ 'סופה', התגלו על ידי כוחות הביטחון...

חשיפת מנהרת המחבלים בחסדי שמים בר"ח אב תשע"ד, לפנות בוקר בקיבוץ סופה, היכה בתדהמה את ראשי מערכת 'ועד הכשרות' של בד"ץ העדה החרדית, כאשר רק שבועיים וחצי לפני-כן שהו שם במשך כמה ימים, המשגיחים והרבנים מטעם הבד"ץ במהלך קצירת החיטה עבור 'מצה שמורה'.

רק משגיחי הבד"ץ ידעו בדיוק את המיקום המדויק של יציאת המחבלים בשדות שבסביבת היישוב סופה, כי רק הם היו שם לאחרונה ממש.

הדבר אירע בשנת תשע"ד, במהלכו של מבצע 'צוק איתן'. עקב הגשם שירד באותה שנה לפני חג השבועות - דבר שאינו שכיח כלל ועיקר, נפסלו על ידי הבד"ץ הרבה שדות חיטה שרגילים לקחת משם מדי שנה למצות מצוה ונוצר מחסור בחיטים למצות, בפרט שהשנה הבאה (שנת תשע"ה) היא שנת שמיטה וצריך כעת לקצור לשנתיים, כי בשנת שמיטה לא חורשים ולא זורעים, מה שמגדיל את הביקוש ליבול משנה זו פי שניים לפחות.

משגיחי הבד"ץ יצאו ותרו ברחבי הארץ אחר מקום שבו גדלה החיטה מאוחר יחסית ולא נפסלה מהגשם, וכך הם הגיעו לקיבוץ סופה בעוטף עזה. איתור שדות החיטה של קיבוץ סופה מהווה בעצמו סייעתא דשמיא, כאשר החיטה שגדלה במקום הבשילה בשלב מאוחר יותר, כך שבמהלך הגשמים האחרונים של חודש אייר, החיטה במקום הייתה עדיין ירוקה ו'צריכה לקרקע' לפי כל הדעות, ולכן לא החמיצו הגשמים את החיטה.

אותו חקלאי שגידל את שדות החיטה בקיבוץ, החליט לראשונה לשמור על השמיטה בחייו. את הקבלה הטובה הזו הוא החליט בינו לבין עצמו, אך כמובן לא גילה זאת לאף אחד, והנה רואה הוא כי משמים 'נחתו' הרבנים והמשגיחים דווקא אצלו וביקשו לקנות מהחיטה כמות אדירה למצות. לנגד עיניו מתממשת הבטחת התורה הקדושה "וציוויתי את ברכתי לכם בשנה השישית, ועשת את התבואה לשלוש השנים" (ויקרא כה, כא).

מכאן מתחילה שרשרת ניסים מדהימה:

לאחר שסיימו המשגיחים את עבודת הקטיף, וידאו שהחיטה אכן יבשה למהדרין וארזוה עמהם, עלו בסיפוק על רכבם וחזרו לירושלים. עודם בדרך וטלפון נרגש מהחקלאי אצלו ביקרו זה עתה בקיבוץ סופה: "רבותי! אין לכם מושג איזה נס אירע לכם!

רבע שעה אחרי שהלכתם מכאן, נפלה פצצה בשטח השדה הפתוח, בדיוק היכן שהסתובבתם... לא זו בלבד שניצלתם, אלא בזכות כך שהחיטה נקצרה, נמנעה שריפת ענק שהייתה אמורה להתלקח בשדה הבשל והמלא חיטים"...

יומיים לאחר מכן שמחו כל תושבי ארץ ישראל לשמוע את הבשורה הטובה: שלושה עשר מחבלים (!) אשר יצאו ממנהרה בשדות קיבוץ 'סופה', התגלו על ידי כוחות הביטחון. חלקם הגדול חוסל במקום, וחלקם נמלטו חזרה למנהרה שהופצצה שוב מהאוויר, ובכך סוכל הפיגוע המתוכנן.

התוכנית המקורית של המחבלים הייתה לצאת בשעות הבוקר המוקדמות (הם יצאו סמוך לשעה 4:00 לפנות בוקר) לתוך החיטים הגבוהות ואז ייצאו ממחבואם לתוך קיבוץ 'סופה' ויחטפו עמם מספר אזרחים ויהרגו ככל שיוכלו.

אלא שכבר אמר החכם מכל האדם: 'רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום' (משלי יט כא). ברגע שהם יצאו מתוך המנהרה, אותה חפרו במשך זמן רב, גילו לתדהמתם כי שדה החיטה אשר ביקשו למצוא מחסה בצילו, נקצר לחלוטין! וכך למעשה מקומם ויציאתם מתוך פיר המנהרה, התגלה מיד על ידי מצלמות האבטחה וחשפו אותם לעיני החיילים, שמיהרו לחסלם ביריות על אתר.

את מצוות השמיטה שיקיימו כלל ישראל ויזכו עקב כך לברכת שמים, לא לקחו המחבלים הארורים ימ"ש, בחשבון... בורא עולם שיבש את תוכניתם ומזימתם נשבתה. רק לדמיין איזה אסון נמנע בתוך הקיבוץ מכמות עצומה כזו של מחבלים המחזיקים כלי נשק רבים.

אין זה כי אם אצבע אלוקים.

(מאת הסופר הרב יוסף מאיר הס הי"ו)

הוא רץ אל המכבסה, ניפץ במהלומה עזה את השימשה הקדמית, והתיז את הדלק על מכונות הכביסה. בתוך שניות הייתה המכבסה למאכולת אש...

ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנוורים, מקטון ועד גדול, וילאו למצוא הפתח (יט יא).

הפרידה של יענקל מהוריו, בדרכו לנסות את מזלו באמריקה הגדולה, הייתה קשה ומרגשת. צפירת הרכבת קטעה אותה באכזריות. יענקל נופף להוריו לשלום ונבלע בין הנוסעים.

עם הגיעו לאמריקה חבר יענקל לקהילת יראים ושלמים. הוא שכר דירת-חדר קטנה באיסט-סייד היהודית במנהטן. עד-מהרה גם מצא עבודה שפרנסה אותו בכבוד. כעבור זמן נשא לאישה בת-טובים כשרה. האיגרת ששלח להוריו אשר בהונגריה על הסתדרותו הטובה ועל נישואיו, שימחה אותם לאין-קץ.

יענקל התברך בחריצות ובתפיסה מהירה. הוא ידע לזהות הזדמנויות ולאחוז בהן ברגע הנכון. יום אחד קנה ממהגר סיני קשיש מכבסה גדולה, ששכנה ברחוב המרכזי של השכונה. הוא הפעיל את המכבסה שעות נוספות והתאמץ לרצות את לקוחותיו. עד-מהרה נהפך המקום לעסק משגשג.

ההצלחה לא סחררה את ראשו. הוא הוסיף לדבוק בדרך התורה והמצוות והכיר תודה לה' על הצלחתו. נזקקים ידעו כי בביתו יזכו לתרומה הגונה. חייו של יענקל התנהלו על מי-מנוחות. נולדו לו ילדים והוא ניהל בית יהודי לתפארת.

עד ליום שבו החלו העניינים להשתבש. מול המכבסה שלו פתחו שני איטלקים צעירים מכבסה מתחרה. השניים שכרו אולם רחב-ידיים ומילאוהו מכונות-כביסה משוכללות ומהירות. רשימת לקוחותיו של יענקל החלה להצטמק. הוא חש כי יציבותו הכלכלית מתערערת והולכת.

כעבור זמן שילחו לעברו האיטלקים רמזים כי מוטב לו לסגור את מכבסתו. עיניהם היו צרות בפרנסה המעטה שעדיין הניבה לו המכבסה. יענק'לה היה אובד-עצות.

היהודי שהתדפק על דלת ביתו השכיח ממנו לשעה קלה את צרותיו. הוא נשא עמו דרישת-שלום חמה וטרייה מהונגריה. השיחה נתגלגלה עד שהגיעה גם לסיפור מצוקתו של יענקל.

"שמע-נא", הציע הלה, "ודאי שמעת על הצדיק רבי ישעי'לה מקרסטיר, שאליו אני קשור. בעוד כמה שבועות אשוב לפקוד את חצרו. כתוב 'פדיון-נפש' לצדיק ואני אמסרהו לו". הרעיון קסם ליענקל, שעשה מיד כעצת אורחו.

חצי שנה חלפה מאז. הפרנסה הוסיפה להיות דחוקה והאיומים תכפו וגברו. בוקר בהיר אחד שב מיודענו והופיע בביתו של יענקל. "ברוך שובך לצל קורתי הרעועה", הכריז יענקל בחיוך עגום, שהבהיר את מצבו.

"יש לי בשורות טובות בשבילך!", הכריז האורח, והוציא מתיקו כיס בד קטן. "זה קמע ששלח לך הצדיק. שאהו עמך בקביעות, לשמירה ולהצלה. אה, עוד דבר - הצדיק הורה שלא תפתח את הקמיע עד שתחוש כי בא המועד המתאים".

בימים הבאים ניסה יענקל לשאוב עידוד מברכת הצדיק ומהקמע ששיגר לו, אף שידע היטב כי מתחריו זוממים דבר-מה.

שני האיטלקים החליטו לפעול. הם גייסו צעיר בעל עבר עברייני עשיר והבטיחו לו מאתיים דולרים תמורת שרפת המכבסה של היהודי. הצעיר הסכים וקיבל מן השניים הכוונה מפורטת ובכללה שם הרחוב, תיאור חלון-הראווה של המכבסה והחנויות הסמוכות לה. הם תחבו לידו שטר של מאה דולרים. "את היתרה תקבל לאחר הביצוע", אמרו.

בשעת לילה מאוחרת יצא הצעיר למשימה. בידו נשא מכל דלק גדול ובכיסו גפרורים. הוא תר אחר המכבסה, על-פי ההנחיות שקיבל, אך לא הצליח לזהות את המקום. כעבור שעה קלה החלו עצביו להתרופף. אולי הלחץ הנפשי שיבש את ראייתו, ואולי החשכה הסתירה מעיניו את מכונות-

בשעת לילה מאוחרת יצא הצעיר למשימה. בידו נשא מכל דלק גדול ובכיסו גפרורים. הוא תר אחר המכבסה, על פי ההנחיות שקיבל, אך לא הצליח לזהות את המקום. כעבור שעה קלה החלו עצביו להתרופף. אולי הלחץ הנפשי שיבש את ראייתו, ואולי החשכה הסתירה מעיניו את מכונות הכביסה שמעבר לזכוכית. מדקה לדקה גברה עצבנותו

<<<

<<<

הכביסה שמעבר לזכוכית. מדקה לדקה גברה עצבנותו.

באין-ברירה טמן את המכל בפינה נסתרת והמתין לעובר-אורח. "אינך מכיר את המכבסה?!", תמה הלה, והצביע על מקומה המדויק. התפלא הצעיר על שלא הבחין בה קודם-לכן. אך הסתלק האיש מיהר הצעיר אל המכל. הוא רץ אל המכבסה, ניפץ במהלומה עזה את השימשה הקדמית, והתיז את הדלק על מכונות-הכביסה. בתוך שניות הייתה המכבסה למאכולת-אש.

למחרת בבוקר הלך יענקל, כדרכו, להתפלל שחרית. לאחר התפילה, בלי לדעת דבר וחצי-דבר על אירועי הלילה, פנה אל מכבסתו. ממרחק הבחין בכבאים ובשוטרים שמילאו את הרחוב. בדופק מואץ החיש את צעדיו אל המכבסה.

יענקל התקשה להאמין למראה עיניו. המכבסה המפוארת של צמד האיטלקים הייתה לאפר. השניים התרוצצו בחוץ, חיוורים ועצבניים. יענקל מיהר לפתוח את המכבסה שלו, שלידה כבר המתינה קבוצת לקוחות.

הסיפור המלא נחשף רק כעבור יומיים, לאחר שהמשטרה תפסה את המצית. זה מיהר לפתוח את פיו ולזמר. "התכוונתי להצית את המכבסה ממול וטעיתי בזיהוי המטרה", הודה. הוא, כמובן, הסגיר גם את מזמיני ההצתה - בעלי המכבסה השרופה.

בבת-אחת חזרו כל הלקוחות הוותיקים למכבסה של יענקל. מצבו הכלכלי שב ועלה מעלה. גם תרומותיו חזרו להיות נדיבות כבזמנים הטובים.

מאז חלפו שנים ועדיין לא מש הקמע מחיקו. יום אחד נתבשר בצער על פטירת הצדיק מקרסטיר. יענקל סבר כי זהו "המועד המתאים" שעליו רמז הצדיק.

כשפתח את הקמע נעתקה נשימתו. על רצועת קלף זעירה הופיע הפסוק - "ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנוורים, מקטון ועד גדול, וילאו למצוא הפתח"...

(גל' שיחת השבוע)

"לך לבקר את סבתך, ותשהה לצידה ככל רצונה, ביקורים רבים ותכופים, למשך זמן ממושך. ודע לך, שבשהותך לצידה אינך מקיים רק מצות ביקור חולים, כי אם בנוסף - גם מצות תלמוד תורה!"

מדי יום ביומו נהג ה'חזון איש' זצ"ל לצאת לטיול קצר, לשאוף אוויר צח. הוא עשה זאת במצוות רופאיו, ולמותר לציין שגם בעת הטיול, נהג לשוחח בדברי תורה עם בן לווייתו. מי שזכה ללוותו לעתים, היה הגאון רבי בן ציון פלמן זצ"ל - אז בחור צעיר, ששעת הטיול הזו היתה עבורו הזדמנות פז לשמש תלמידי חכמים וליהנות מאוצרותיהם בעת ובעונה אחת...

פעם אחת, בעת הטיול, בחר הרב פלמן לשטוח בפני ה'חזון איש' התלבטות אישית, שהוא לא מצליח להכריע בה. הוא סיפר, כי בבית הוריו - הגאון רבי שמואל פלמן זצ"ל, רב שכונת 'היכל מאיר' בתל אביב, מתגוררת סבתו, אמו של אביו. הסבתא כבר לא היתה צעירה וסבלה ממיחושים שונים, ולפיכך התגורר בבית בנה, שם בנה, כלתה ונכדיה סעדו אותה תדיר.

מטבע הדברים, נוצר קשר חזק וקרוב מאוד בין הסבתא לנכדיה, וקשר זה המשיך גם כאשר הסבתא אולצה להתאשפז בבית החולים לתקופות ממושכות, עקב מחלות שונות שפקדו אותה. בני משפחתה ביקרו אותה בתכיפות, שהו לצד מיטתה במסירות, וסעדו אותה בכל ליבם. גם מיודענו - הבחור בן ציון, נהג לבקר את הסבתא בבית החולים, וביקוריו היו עבורה כמשיבי נפש, החיו את נפשה.

הסבתא כל כך נהנתה מביקוריו של הנכד, עד שביקשה ממנו לבוא לבקר עוד ועוד, ולהשתהות בביקורו זמן ממושך. מנגד, הרב פלמן היה אז - כאמור - בחור צעיר, השוקד על התורה בישיבה לילות כימים, והתקשה להעביר את זמנו היקר בבית החולים, תוך שיחות חולין ו'סיפורי סבתא'... נכון, אין ספק כי הוא שש ושמח לקיים מצוות ביקור חולים ולכבד את סבתו, אולם לא ידע עד כמה מוטלת עליו חובה זו, שעה שישנם גם בני משפחה אחרים שיכולים לשהות בקרבתה...

ככל הספק הזה, פרש הבחור בן ציון לפני ה'חזון איש', מבקש את עצתו. ה'חזון איש' לא הסתפק בשמיעת פרטים אלה בלבד, והתעניין לפרטי פרטים למה הסבתא מעדיפה את נוכחותו של נכדה זה בדווקא, עד כמה הוא משמח את ליבה יותר מנכדים אחרים, ועד כמה בני משפחה נוספים שותפים למצוה החשובה לבקר את הסבתא ולשהות בצילה. כשהתמונה במלואה נפרשה לפניו, החל ה'חזון איש' מהרהר בדבר דקות ארוכות, ואז השיב תשובה מדהימה:

'לך לבקר את סבתך, ותשהה לצידה ככל רצונה, ביקורים רבים ותכופים, למשך זמן ממושך. ודע לך, שבשהותך לצידה אינך מקיים רק מצות ביקור חולים, כי אם בנוסף - גם מצות תלמוד תורה!'

עיניו של הבחור התעגלו בתדהמה, הן לתשובה כזו לא ציפה. הוא ציפה שה'חזון איש' יבחר להכריע בין מצות לימוד התורה המוטלת עליו, לבין מצות ביקור חולים - המוטלת עליו גם היא. אבל שביקור חולים יכלול בתוכו תלמוד תורה - הכיצד?! - תמה בכל לב, וגם שאל את ה'חזון איש' לפשר העניין...

ה'חזון איש' חייך, ניכר עליו שכמו ידע ששאלה זו בוא תבוא, ואז השיב תשובה מרוממת: 'דע לך בני יקירי. יודעני בך שאתה מתמיד ועמל בתורה, אולם תפקידו של היהודי הוא לא רק ללמוד תורה ולעסוק בה, אלא להתחבר אליה באמת, להכניסה אל תוך תוכו, להפוך ל'ספר תורה' מהלך. זה לא קל, כי האדם גשמי והתורה רוחנית, והחיבור ביניהם הוא כמעט בלתי אפשרי...'

הרב פלמן עשה אוזנו כאפרכסת, הוא חש שה'חזון איש' מגלה עכשיו את סוד החיבור לתורה, וזו העת להטות אוזן ולא להחמיץ אף מילה: 'הדרך היחידה ליצור חיבור בין אדם לתורה, היא לעדן את הנפש, לזכך אותה, לרומם את עצמך למדרגה שתהיה ראוי לחיבור לתורה. בלימוד התורה בלבד אין די, יש להתרומם ולהתעלות, להתעדן ולהפוך לנפש אצילית - הראויה לחיבור לתורה.

ואת זאת' - הוסיף ה'חזון איש' ואמר, 'ניתן לעשות רק על ידי עשיית חסד, הקדשת זמן וכוחות אישיים למען הזולת. אינני אומר לך לסגור את הגמרא וללכת לעשות חסד, אולם עתה, משהזדמנה לך הזדמנות לעשות חסד אמיתי, להשקיע זמן יקר בעשיית חסד - לבקר את סבתך החולה, הרי אם תבקר אותה ככל שתחפוץ, אם תקדיש לה זמן ככל שתרצה, אם תשהה לצידה ככל שתבקש - בכך תקנה את העדינות הראויה, תהפוך לכלי ראוי לחיבור לתורה הרוחנית.

לפיכך, אני מדגיש בפניך' - הוסיף ה'חזון איש' בקולו החוצב, 'שבביקוריך אצל סבתך אינך רק מקיים מצוות חסד וביקור חולים, אתה הופך את עצמך לראוי לעסוק בתורה ולהתחבר אליה. הרי בכל כוס שתיה שאתה מגיש לה, בכל שיחה עמה, בכל רגע שאתה שוהה במחיצתה והיא נהנית ממנו - נפשך מזדככת, נשמתך מתעלה, אתה הופך לראוי והגון להיות מחובר לתורה. זהו חלק בלתי נפרד ממצוות לימוד תורה - להפוך את עצמך לראוי לקשר ולחיבור עם התורה!'

עיניו של הבחור התעגלו בתדהמה, לתשובה כזו לא ציפה. הוא ציפה שה'חזון איש' יבחר להכריע בין מצות לימוד התורה המוטלת עליו, לבין מצות ביקור חולים - המוטלת עליו גם היא. אבל שביקור חולים יכלול בתוכו תלמוד תורה - הכיצד?! - תמה בכל לב, וגם שאל את ה'חזון איש' לפשר העניין...

אלו הדברים אשר השיב ה'חזון איש', ולימים סיפר אותם הרב פלמן, ויש בהם מסר נוקב:

לעתים, אנשים עלולים לחשוב שביקור חולים הוא ערך נעלה, אולם לא על חשבון משימות חשובות ונחוצות אחרות. בהחלט, זה מעשה חסד ראוי, אולם הוא דורש זמן רב, ואולי אפשר להספיק בזמן הזה להתעלות באופנים אחרים. ואילו ה'חזון איש' פותח בפנינו צוהר, מכריז ואומר:

לא ולא, יהודי יקר! מצות ביקור חולים אינה נושאת בחובה רק את העזרה לחולה, רק את החסד עבורו. יש בה נוסחת קסם שמעדנת את הליכות האדם, שמרוממת את כל כולו, שהופכת אותו לראוי ומחובר יותר לעולמות הרוחניים הנעלים. אם יש לך שעת כושר לבקר חולה - יש לך הזדמנות פז למקפצה רבת עוצמה, לזכך את נפשך, לפתוח בפניך עולמות רוחניים, להתעלות ולהתרומם באופן נעלה ביותר!

ביקור חולים הוא לא רק חסד, הוא מפתח לעליה רוחנית טמירה ואדירה, ובד בבד - פותח הוא שערי שמים להציל מן היצר הרע, למנוע ייסורים ומחלות, להעניק לכולנו חברים וידידים טובים, לשפר את איכות חיינו לאין ערוך. הבה נקדיש זמן לבקר חולים, לחזק את ליבם ולעודד את רוחם - זה מה שירומם את ליבנו ונפשנו.

(פניני פרשת השבוע)

עצות וסגולות:

הישועה של האדם היא התוספת נפש רוח נשמה

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר שִׁבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ ה', הַתְּשׁוּעָה הִיא תּוֹסֶפֶת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה, דְּאֵין תְּשׁוּעָה יוֹתֵר מִזּוֹ, הַנֶּפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה שֶׁבָּאָדָם מִתּוֹסֶפֶת בָּהֶם כֹּחַ וְהָאָרָה גְּדוֹלָה וּמוֹסִיפִים חִזּוּק וְאֹמֶץ, וְזֶהוּ שִׁבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ ה', הִיא הַתּוֹסֶפֶת שֶׁל נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה בְּשַׁבָּת. וְאוֹמֵר בְּאֵיזֶה כֹּחַ אֲנִי מְחַכֶּה וּמְצַפֶּה לְתוֹסֶפֶת הַנֶּפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה, מִשּׁוּם דְּקִיַּמְתִּי מִצְוֹתֶיךָ בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, וְזֶהוּ וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי, דְּהַיְנוּ בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי הַחֹל. וְהִנֵּה הַנְּשָׁמָה וְהָרוּחַ וְהַנֶּפֶשׁ רְמוּזִים בְּמִלַּת 'יְשׁוּעָה', דְּמִלַּת 'נְשָׁמָה' עִם הַכּוֹלֵל גִּימַטְרִיָּא 'הַיְשׁוּעָה'. וְעוֹד, לִישׁוּעָתְךָ גִּימַטְרִיָּא 'הַנְּשָׁמָה וְנֶפֶשׁ'. וְעוֹד, 'הַתְּשׁוּעָה' בְּמִלּוּי ה"י תַּ"ו שִׁ"ן וְ"ו עַ"ין ה"א עִם הַכּוֹלֵל גִּימַטְרִיָּא 'רוּחַ' בְּמִלּוּי רֵי"ש וְ"ו חֵ"ת, הֲרֵי נֶפֶשׁ וְרוּחַ וּנְשָׁמָה בְּמִלַּת 'יְשׁוּעָה'. וְעוֹד, שִׁבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ גִּימַטְרִיָּא 'תּוֹסֶפֶת הַנְּשָׁמוֹת' עִם הַכּוֹלֵל, דְּנֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה שְׁלָשְׁתָּן נִקְרָאוֹת נְשָׁמוֹת אוֹ רוּחוֹת אוֹ נְפָשׁוֹת. וְעוֹד, שִׁבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ עִם הַכּוֹלֵל גִּימַטְרִיָּא 'צִיפִּיתִי מִשֶּׁשֶׁת יְמֵי הַחוֹל', נִמְצָא הַכֹּל נִרְמָז בְּשִׁבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ. רְמוּז תּוֹסֶפֶת הַנֶּפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה, וְהַנֶּפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה בְּעֶצְמָם, וּמִשֶּׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל הָיָה מְחַכֶּה וּמְצַפֶּה לָהֶם. וְכָל זֶה בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת כָּרָאוּי, וְזֶהוּ וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי, דְּזֶהוּ עִקָּר:

העלאת הניצוצות בימות החול ע"י מסירת נפש

עוֹד אֶפְשָׁר לְרַמֵּז שִׁבַּרְתִּי אוֹתִיּוֹת 'שְׁבִירַת', וְהַכַּוָּנָה דְּבִימֵי הַחֹל מִתְלַקְּטִים הַבְּרוּרִים דְּרֹפ"ח נִיצוֹצִין שֶׁהֵם שְׁבִירַת הַכֵּלִים כַּיָּדוּעַ, וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת הַכֹּל נִתְקָן וְעוֹלֶה לִמְקוֹמוֹ. וְהִנֵּה עֲלִיַּת הַמַּיִן נוֹקְבִין הִיא עַל מְסִירַת הַנֶּפֶשׁ לְמִיתָה אִם הִיא עֲלִיַּת הַמַּיִן נוֹקְבִין לַמַּלְכוּת, אוֹ מְסִירָה לַהֲרִיגָה עַל קִדּוּשׁ ה' אִם הִיא עֲלִיַּת מַיִן נוֹקְבִין לְאַבָּא וְאִמָּא, כְּמְבֹאָר בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זלה"ה (עץ חיים שער לט דרוש יא. שער הכוונות דרושי קריאת שמע דרוש ה):

(מעגלי צדק אות ש')

בעבודת ה', כראוי בימי חול זוכה לתוספת נר"ן בשבת

תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי (תהלים קיט קסט). אֶפְשָׁר לְרַמֵּז שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לִשְׁמֹר קְדֻשַּׁת שַׁבָּת כָּרָאוּי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ח) 'זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ', דְּבָזֶה זוֹכֶה לְתוֹסֶפֶת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה כָּרָאוּי. וּשְׁמִירַת שַׁבָּת תְּלוּיָה בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, דְּצָרִיךְ לְזַהֵר בְּכָל שִׁשֶּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה לְהִתְנַהֵג בַּעֲבוֹדַת ה' כָּרָאוּי כְּדֵי שֶׁתְּחוּל עָלָיו קְדֻשַּׁת שַׁבָּת, דְּזֶה בִּלְאוֹ זֶה לֹא שַׁיָּךְ, וּכְשֶׁיִּשְׁמֹר הָאָדָם שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וְשׁוֹמֵר קְדֻשַּׁת שַׁבָּת כָּרָאוּי, בָּזֶה זוֹכֶה לְתוֹסֶפֶת נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה, וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תוֹרָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ ה', תִּקְרַב גִּימַטְרִיָּא 'שַׁבָּת', רִנָּתִי הִיא רִנָּה שֶׁל תּוֹרָה בְּלֵילֵי הַחֹל, דְּהַיְנוּ שָׁמַרְתִּי שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וְהִשַּׁבָּת בַּעֲבוֹדָתְךָ וְיִרְאָתְךָ וּקְדֻשָּׁתְךָ, אָם כֵּן גַּם אַתָּה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי, גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ (תהלים קיט יח):

(מעגלי צדק ח"ב)

הכנה בימי החול לקדושת השבת

וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם (במדבר לא כג). דְּהַיְנוּ מִי שֶׁאֵינוֹ בַּעַל תּוֹרָה מַה הִיא תַּקָּנָתוֹ, יֹאחֲזוּ בְּמִדַּת הָעֲנָוָה וְדַי לוֹ, דִּכְתִיב (תהלים נא יט) 'זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה', וְזֶהוּ וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, תַּקָּנָתוֹ הִיא תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם הִיא הָעֲנָוָה שֶׁרָמְזוּ בְּאַךְ בְּמֵי נִדָּה, וְזֶהוּ תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם, דְּהַיְנוּ הַמַּיִם הָאֲמוּרִים שֶׁנִּרְמְזָה בָּהֶם הָעֲנָוָה. וְגַם הַמַּיִם עַצְמָם נִרְמְזָה בָּהֶם הָעֲנָוָה, דִּכְמוֹ שֶׁהַמַּיִם אֵינָם הוֹלְכִים רַק לְמָקוֹם נָמוּךְ וְשָׁפָל (תענית ז.), כֵּן יִתְנַהֵג הָאָדָם לִהְיוֹת נָמוּךְ וְשָׁפָל:

וּבָזֶה יִתְנַהֲגוּ בֵּין בַּעֲלֵי תּוֹרָה בֵּין בַּעֲלֵי עֲנָוָה כָּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ, כְּדֵי כְּשֶׁיָּבוֹא הַשַּׁבָּת יְכוֹלִים לְקַבֵּל תּוֹסֶפֶת קְדֻשָּׁתוֹ בְּנָקֵל. וְזֶהוּ שֶׁאוֹמֵר לָהֶם וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם, בִּגְדֵיכֶם הֵם נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה שֶׁלָּכֶם, דְּהַיְנוּ יִהְיוּ נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה שֶׁלָּכֶם מְתֻקָּנִים וּטְהוֹרִים בִּימֵי הַשָּׁבוּעַ, אָז וְאַחַר תָּבֹאוּ אֶל הַמַּחֲנֶה, הַמַּחֲנֶה קָרֵי בֵּיהּ 'הַמְנֻחָה', שֶׁהוּא שַׁבַּת קֹדֶשׁ שֶׁהוּא יוֹם מְנוּחָה הַשָּׁקֵט וּבְטֻחָה:

(מחשוף הלבן פר' מטות)

פנינים על הפרשה:

א"א תיקן חטא אדם הראשון

וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְכוּ' (יח א).

אֶפְשָׁר לְרַמֵּז דְּיִדּוּעַ דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם תִּקֵּן חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁחָטָא בְּעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע. וְהִנֵּה עַל יְדֵי חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן נִתְגַּבְּרוּ הַגְּבוּרוֹת עַד מְאֹד וְנִתְמַעֲטוּ הַחֲסָדִים עַד מְאֹד, וְכֵיוָן שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם וְתִקֵּן הַתְּפִלָּה וְהִרְבָּה בִּגְמִילוּת חֲסָדִים וּבְתוֹרָה, אָז עוֹרֵר הַחֲסָדִים וְהִגְבִּיר אוֹתָם עַד שֶׁנִּכְבְּשׁוּ הַגְּבוּרוֹת תַּחַת הַחֲסָדִים, וּלְפִיכָךְ נִקְרָא 'אִישׁ הַחֶסֶד' וְנִקְרָא 'אַבְרָהָם אֹהֲבִי' (ישעיה מא ח), שֶׁהָאַהֲבָה מִצַּד הַחֶסֶד. וְהִנֵּה עֵץ הַדַּעַת בְּעַצְמוֹ הַנִּקְרָא 'טוֹב וָרָע' (בראשית ב ט), הַטּוֹב שֶׁבּוֹ הֵם הַחֲסָדִים, וְהָרַע שֶׁבּוֹ הֵם הַגְּבוּרוֹת. וְאָדָם הָרִאשׁוֹן הִגְבִּיר הַגְּבוּרוֹת וּבָזֶה נָתַן יָד לַקְּלִפּוֹת לְהִתְגַּבֵּר וּמִעֵט הַחֲסָדִים, וְאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הִגְבִּיר הַחֲסָדִים וּמִעֵט הַגְּבוּרוֹת:

א"א גרם לגילוי החסדים בפי האמה

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי, אוֹתִיּוֹת 'בְּאֵילֵן'. מַמְרֵא גִּימַטְרִיָּא 'טֵב רַע', בָּזֶה רָמַז עֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע. וְהִנֵּה מַמְרֵא גִּימַטְרִיָּא פ"ר גְּבוּרוֹת, וְאֹ' יִתְרָה דְּכְשֶׁתַּחְשֹׁב מַמְרֵא גִּימַטְרִיָּא רפ"א, לְרַמֵּז דְּתִגְבְּרַת הַגְּבוּרוֹת שֶׁהִגְבִּיר אָדָם הָרִאשׁוֹן רִפָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, בְּתִגְבְּרַת הַחֲסָדִים שֶׁהִגְבִּיר. וְזֶהוּ שְׁמָסִים וְהוּא יָשַׁב פֶּתַח הָאֹהֶל, לְרַמֵּז פִּי הָאַמָּה חֲסָדִים, כִּי עַל יְדֵי מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וַחֲסָדִים שֶׁהִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת, גָּרַם לְהֵיוֹת פִּי הָאַמָּה חֲסָדִים. וְזֶהוּ נְמֵי שְׁמָסִים כְּחֹם הַיּוֹם, הַיּוֹם הוּא הַחֶסֶד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נב ג) 'חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם'. וּפֵרֵשׁ לְךָ הַכָּתוּב דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם גָּרַם לְהַגְבִּיר הַחֲסָדִים וּלְחַמְּמָם, עַד שֶׁנִּכְבְּשׁוּ תַּחְתֵּיהֶם הַגְּבוּרוֹת, וְזֶהוּ תִּקּוּן חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן: (מחשוף הלבן)

מבקש מהשכינה ומנפש רוח ונשמה שלא יעזבו אותו

וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ (יח ג).

מְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵאֵת הַשְּׁכִינָה שֶׁלֹּא תַּעֲבֹר מֵעָלָיו וְתִהְיֶה בְּעֶזְרוֹ לְכִבּוּשׁ הַיֵּצֶר, וְזֶהוּ אַל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ. אוֹ יֹאמַר, דְּלִנְפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה קָרֵא אֲדוֹנִים כֻּלָּם, שֶׁיְּעַזְרוּהוּ וְלֹא יִבָּרְחוּ מֵעָלָיו. וּמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מֵהַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא עֶלְיוֹנָה מִכֻּלָּם, וְכֵיוָן שֶׁהַנְּשָׁמָה מִתְיַשֶּׁבֶת עִמּוֹ וְאֵינָהּ מִסְתַּלֶּקֶת, הַנֶּפֶשׁ וְרוּחַ נִגְרָרִים אַחֲרֶיהָ וְאֵינָם מִסְתַּלְּקִים: (פיתוחי חותם)

אברהם אבינו ע"ה הוא חסד דכולהו יומא

מַה שֶּׁאָמַר וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל, דְּהִנֵּה יָדוּעַ דְּהַשְּׁכִינָה בְּתִחִלַּת בְּרִיאַת הָעוֹלָם הָיְתָה בָּאָרֶץ, וְהַדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים עַל יְדֵי עֲוֹנוֹתֵיהֶם סִלְּקוּ אוֹתָהּ שִׁבְעָה רְקִיעִים, וּכְשֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הוֹרִידָהּ רְקִיעַ אֶחָד, וְכֵן יִצְחָק וְכוּ', עַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁהוֹרִידָהּ לָאָרֶץ, וְעַל זֶה אָמַר יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל, הָאֹהֶל הוּא הַשְּׁמַיִם כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מ כב) 'וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל', וְרָמַז לְךָ שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם עָשָׂה פֶּתַח לָאֹהֶל שֶׁהוּא הָרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן וְהוֹרִיד מִמֶּנּוּ הַשְּׁכִינָה. וּמַה שֶּׁאָמַר כְּחֹם הַיּוֹם, לְרַמּוֹ דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הוּא הַחֶסֶד הַגָּדוֹל הָרִאשׁוֹן, יוֹמָא דְּאָזֵיל עִם כֻּלְּהוּ. דְּאִפְשָׁר דְּכָל הַצַּדִּיקִים שֶׁהוֹרִידוּ הַשְּׁכִינָה כָּל אֶחָד אֶחוּז בְּחֶסֶד אֶחָד מִשִּׁבְעָה חֲסָדִים, וְעַל יְדֵי זֶה זָכוּ לְהוֹרִיד הַשְּׁכִינָה. וְאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הוּא הַחֶסֶד הָרִאשׁוֹן הַגָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם, יוֹמָא דְּאָזֵיל עִם כֻּלְּהוּ, וְזֶהוּ כְּחֹם הַיּוֹם, דְּהַיְנוּ כְּפִי תִּגְבֹּרֶת הַחֶסֶד הָרִאשׁוֹן כֵּן הָיָה כֹּחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, לְפִיכָךְ הָיָה בּוֹ כֹּחַ לְהוֹרִיד מַרְקִיעַ הָרִאשׁוֹן: (מחשוף הלבן)

אחר כך יתחיל לעסוק בתורה ובמצוות לשם שמים

יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ (יח ד).

עַכְשָׁו מְחַשֵּׁב מַה הוּא רוֹצֶה לְסַגֵּל. תְּחִלָּה אוֹמֵר יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם, הִיא הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת מַיִם, וְאוֹמְרוֹ מְעַט עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתְבוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב"מ פז.) צַדִּיקִים אוֹמְרִים מְעַט וְעוֹשִׂים הַרְבֵּה. וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם, לְרַמּוֹ דְּטָהֳרַת הַנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה הִיא הַתּוֹרָה, וְאוֹמְרוֹ רַגְלֵיכֶם דְּדֶרֶךְ הַטְּבִיעָה הוּא בָּרַגְלַיִם הַדּוֹרְסִים עַל הָאָרֶץ, וְעַכְשָׁו אוֹמֵר, כָּל מַה שֶׁפִּגַּמְתִּי וְטִנַּפְתִּי אֶתְכֶם הַכֹּל יִטָּהֵר עַל יְדֵי הַתּוֹרָה. וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ, לְרַמּוֹ דְּהַשְׁתָּא שָׁחֲזַר בְּתִשׁוּבָה, כָּל לְמוּדוֹ וּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים לְשֵׁם שָׁמַיִם. וְזֶהוּ וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ, עֵץ הוּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דְּשֵׁם הַוְיָ"ה כְּשֶׁתַּכָּה יו"ד בְּהֵ"א וְהֵ"א בְּיוּ"ד עוֹלֶה מֵאָה, וּכְשֶׁתַּכָּה וָא"ו בְּהֵ"א וְהֵ"א בְּוָא"ו עוֹלֶה שִׁשִּׁים, גִּימַטְרִיָּא עֵץ. וְזֶהוּ וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ, כְּלוֹמַר, כָּל מִשְׁעֶנֶת שֶׁלָּכֶם וִישִׁבַתְכֶם עַמָּדִי, עִקָּרָהּ הוּא שֶׁכָּל מַה שֶּׁאֲנִי עוֹשֶׂה אֲנִי עוֹשֶׂה תַּחַת הָעֵץ, לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: (פיתוחי חותם)

אחר פטירתו יהנו הנפש רוח ונשמה ממעשיו הטובים

וְאֹקְחָה פַת לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי עַל כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ (יח ה).

בָּא לְרַמּוֹ כָּאן מַה שֶּׁכָּתְבוּ לְעֵיל (פסוק א) דְּהַפְּשָׁט נִקְרָא מַיִם וְהַמִּשְׁנָה נִקְרֵאת פַּת, וְזֶהוּ וְאֹקְחָה פַת לֶחֶם, דְּהַיְנוּ שֶׁאֶהְיֶה עוֹסֵק בַּמִּשְׁנָה וּבְרִמְזִים שֶׁל תּוֹרָה, וְסַעֲדוּ לִבְכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ, דְּהַיְנוּ דְּזֶה יִהְיֶה לָכֶם סִיָּעְתָּא כְּשֶׁתַּעַבְרוּ מִמֶּנִּי בִּזְמַן שֶׁיְּגִיעַ זְמַנִּי לִפְטֹר וְתַעַבְרוּ מִמֶּנִּי, וְכָל אֶחָד מִכֶּם יַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ הָעֶלְיוֹן, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה תִּמְצְאוּ סָעַד וּמְנוּחָה בְּתוֹסֶפֶת הָאָרָה עַל יְדֵי עֶסְקֵי בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים, כִּי זֶהוּ עִקַּר בִּיאַתְכֶם לָזֶה הָעוֹלָם כְּדֵי שֶׁתַּרְוִיחוּ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אַתֶּם מוֹצְאִים תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים אַתֶּם מִסְתַּלְּקִים, וְכֵן אָרַע לִי גַּם אֲנִי כְּשֶׁהָיִיתִי חוֹטֵא, וְזֶהוּ כִּי עַל כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל עַבְדְּכֶם, כְּשֶׁהָיִיתִי חוֹטֵא נִסְתַּלַּקְתֶּם מֵעָלַי. וּכְשֶׁהַגּוּף מְחַשֵּׁב לַעֲשׂוֹת כָּךְ, הַנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה מְסַיְּעִים אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ לַעֲשׂוֹת כָּךְ, וְזֶהוּ וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: (פיתוחי חותם)

הגאון הצדיק רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א

והוא עומד עליהם

כשהאדם זוכה לבחינת התחדשות, הרי הוא מתעלה בכל עת ובכל שעה יותר ויותר. ובחינה זו נקראת "פסיעותיו של אברהם אבינו", כפי שמבאר רבינו בתורה ס"א בענין "ואברהם זקן בא בימים" - שהוא בחינת זקנה דקדושה, היינו שהיה מתעלה והולך עליה אחר עליה גבוה מעל גבוה. ויש בזה מאמר מהאר"י הקדוש בשער מאמרי חז"ל, בענין פסיעותיו של אברהם אבינו, (שמחשב שם הפסיעות שהיה אברהם אבינו ע"ה פוסע בעת שבא להילחם עם ד' המלכים), ואומרים בשם הגר"א מוילנא זי"ע שכאשר ראה את המאמר הזה השיג את גודל מעלתו של מוהר"ח וויטאל זי"ע.

ארכיון 'עוז והדר'

ופרפרת נאה בענין זה מובא מהרה"ק מפשיסחא זי"ע בביאור מעלת הצדיק, שהמלאך נקרא 'עומד' והצדיק נקרא 'הולך' - שמתעלה תמיד מדרגא לדרגא. וזהו שנאמר אצל אברהם אבינו תחילה (בראשית יח ב') "וירא והנה שלשה אנשים ניצבים עליו", ואח"כ (שם) נאמר "וירא וירץ לקראתם", ובהמשך (שם ח') "והוא עומד עליהם", שבתחילה היו המלאכים במדרגה גבוהה מאברהם אבינו - 'ניצבים עליו', ואח"כ הוסיף אברהם אבינו ע"ה והתעלה בעבודתו - 'וירא וירץ לקראתם' [כנגדו ממש], וכ"כ היה מתעלה בעל עת ובכל שעה, עד שזכה לבחינת 'והוא עומד עליהם' - שנתעלה במדריגה גבוהה יותר מהמלאכים.

(אוסף אמרים - אלול, מאמר עבודת הראש)

ואנכי עפר ואפר

כל כמה שהאדם ידע ויכיר שהכל מה שיש לו ברוחניות ובגשמיות הכל הוא מהבורא ית"ש והוא בחסדו, בחסד חנם, נותן לו את הכל - יוסיף להודות להשי"ת, כי בעת שאין אדם מכיר שהכל חסד חנם והוא מצד עצמו אינו ראוי לכלום, אינו משבח ומודה על כל החסד שהקב"ה גומל טוב עמו, בחושבו שמה שיש לו מגיע לו בצדק וביושר, לא כן השפל בעיני עצמו - שהוא מכיר בחסדי הבורא ומודה ומשבח ומהלל להשי"ת על כל חסדיו שגומל עמו בכל עת תמיד ערב ובוקר וצהריים (חובות הלבבות שער עבודת אלקים פ"ד, שער הכניעה פ"ט בסופו).

והנהגה זו מצינו בשלמות אצל דוד המלך נעים זמירות ישראל, שעשה ספר תהלים שלם משירות ותשבחות, ששיבח והודה והילל את הבורא ית"ש. וכל זה מגודל ענותנותו שהיה שפל בעיני עצמו מאד וידע שמצד עצמו לא מגיע לו כלום, והכל הוא מחסד ה' עליו, וכדרשת חז"ל (במדרש תהלים על מזמור קלא שבתהילים): 'שיר המעלות לדוד, ה' לא גבה לבי' - בשעה שמשחני שמואל, 'ולא רמו עיני' - בשעה שהרגתי את גלית, 'ולא הלכתי בגדולות' - בשעה שהעלתי הארון, 'ובנפלאות ממני' - בשעה שהחזירוני למלכותי, אלא 'אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי' - כהאי ינוקא דנחית ממעי אימיה, כן הוות נפשי עלי [כאותו תינוק היוצא ממעי אמו, כך היתה נפשי עלי]. ע"כ. על כן עסק תמיד בשירות ותשבחות על חסדי המקום שעשה עמו תמיד.

ודוד המלך היה מהשלשה ענוים הגדולים וכמבואר בחז"ל, וכמו שמאריך בזה בשל"ה הק' (פרשת בהעלותך דרך חיים תוכחת מוסר אות טז) וז"ל: הנה שלשה ענוים היו, אברהם משה ואהרן ודוד, משה ואהרן אמרו (שמות טז, ז) "ונחנו מה", אברהם אבינו "ואנכי עפר" (בראשית יח, כז), דוד המלך ע"ה אמר (תהלים כב, ז) "ואנכי תולעת". ומשה היה עניו מכולם, כי אברהם המשיל עצמו ל'עפר ואפר', ודוד ל'תולעת', אבל משה אמר אין אנחנו כלום (שם). וזהו ענין 'מכל האדם'. 'אדם' ראשי תיבות אברהם, אהרן, דוד, משה, ע"כ.

(אוסף אמרים - מידות, שער שני מאמר ב')

הגאון הצדיק רבי אלימלך בידרמן שליט"א

צורי וישועתי - בטחו בה' כי ישועתו קרובה לבוא

בפרשתן (כא ידיט), 'ותלך ותתע במדבר באר שבע, ויכלו המים מן החמת וגו', ותשב מנגד ותשא את קלה ותבך וכו', ויקרא מלאך אלוקים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי וגו', ויפקח אלוקים את עיניה ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער', ולכאורה קשה מדוע נכתב כל מעשה זה בתורה הקדושה, מה צורך יש לנו לדעת כל אותו מאורע שנגמרו המים ונטה ישמעאל למות ונעשה לו נס, ומבאר הרד"ק בזה"ל, ונכתב כל זה ללמד שלא יבהל אדם לצרות אם יבואהו, ויבטח באל שישים האחרית לטוב, עכ"ל.

ארכיון 'עוז והדר'

ומכאן חיזוק גדול לדידן, לשאת ק"ו בעצמו - כל אחד ואחד באשר הוא, אם הגר אינה צריכה להיבהל כאשר יבואו עליה צרות, קל וחומר בן בנו של קל וחומר לכל איש מישראל, מזרע האבות הק' אברהם יצחק ויעקב שאין לו להיבהל אלא יתלה מבטחו בהשי"ת שבוודאי ישים אחרית דבר לטוב.

יתר על כן מצינו להרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (חוקת תרנ"ט) שמביא בשם זקנו הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע לבאר בדברי המדרש (בר"ר נג יד) 'אמר רבי בנימין, הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר את עיניהם, מן הכא ויפקח אלוקים את עיניה', והיינו, שחז"ל הק' דייקו מלשון הכתוב 'ויפקח אלוקים את עיניה ותרא באר מים', שלא נאמר 'ויברא ה' באר מים' או שהוציא מים חיים מן הארץ וכיו"ב, כי הבאר כבר היתה עומדת וקיימת שם מקודם אלא שהגר לא ראתה אותה, עד שפתח ה' את עיניה וראתה באר מים עומד לפניה, וזהו 'הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה פותח ומאיר עיניהם'. מכאן למד ה'חידושי הרי"ם' וז"ל, כי לעולם כל הנצרך לכל בריה מוכן בכל מקום ובכל עת רק שמוסתר מעין הגשמי, וכשהקב"ה מאיר עיניו רואה שהכל לפניו. עכ"ל. והרי שהישועה אליה אנו מצפים, ישועת הכלל וישועת הפרט, ניצבת ומוכנה לפנינו, אין לנו אלא לבטוח בה' ולהתפלל אליו שיגלה עיננו. ואף אם נדמה בדרך הטבע שאין שום דרך ומבוא לישועה, יזכור שלא 'יפלא מה' דבר', כיצד להחיש את הישועה אפילו באופן שלא עלה על דעת בן אנוש, וכביאורו של הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (מכתבי החפץ חיים, כ) בכתוב בפרשתן (יח יגיד) 'ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי, היפלא מה' דבר', ולכאורה צ"ב מדוע האריך הכתוב במעשה זה שנראה כגנותה של אותה צדקנית, גם צ"ב מדוע האריכה תורה בכל הענין אם שרה צחקה או לאו. ומבאר הח"ח, כי 'מעשה אבות סימן לבנים' וכל אשר אירע להם יארע גם לנו דור עקבתא דמשיחא, אשר רבים יאמרו איך יתכן שפתאום יבוא משיח צדקנו ויגאלנו, ויהיו צוחקים בקרבם לאמר לא ייתכן כדבר הזה, לזה האריכה תורה במעשה דשרה שנדע שיש לקב"ה תרעומת על הנהגה כזאת (וכלשון הרמב"ן (פסוק טו) 'והקב"ה האשים אותה לאברהם למה היה הדבר נמנע בעיניה, וראוי לה שתאמין או שתאמר אמן כן יעשה ה") כי היפלא מה' דבר - הרי בכל רגע ורגע בידו להחיש לנו גואל צדק לגאלנו מגלות המר, ובין רגע יתהפך לנו הכל לאורה לטובה ולברכה.

באו בצל קורתי - המייחל ובוטח בה' נשמר מכל רע

בפרשתן (יט, ח) 'רק לאנשים האל אל תעשו דבר כי על כן באו בצל קורתי', כתב הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (בספרו 'זכור למרים' פרק כ') וז"ל, יעץ הכתוב וזירז אותנו לכל אחד ואחד באיזה מדריגה שיהיה, שנחזק את עצמינו בעת ההיא (בעת 'חבלי משיח') במידת הבטחון ובזכותה ננצל כולנו ממידת הדין, וראיה לכך מצינו במעשה דלוט שמסר את נפשו להגן על אורחיו המלאכים באמרו (יט ח) 'רק לאנשים האל אל תעשו דבר כי על כן באו בצל קורתי', והיינו, שהם בטחו בי שאוכל להצילם מידכם, ואם כן שומא עלי לעשות כל אשר בידי להצילם, והנה נחזה אנן, הלא ידעינן שלוט לא היה אדם כשר כלל כדכתיב (בראשית יג יא) 'ויסע לוט מקדם' ואמרו חז"ל (רבה מא ז) 'הסיע עצמו מקדמונו של עולם', מכל מקום הבין בדעתו שהוא מחויב להגן ולהציל את הסומך עליו [ואף נכתב זאת בתורה לשבחו], ואם כן, ק"ו בן בנו של ק"ו, כאשר יבטח האדם בה' שהוא מקור הרחמים והחמלה, כאשר יבטח בו האדם בוודאי יעזרהו להנצל מכל רע.

אשר אני עושה - המאמין בהקב"ה זוכה לניסים ונפלאות

בפרשתן (יח ידיח), 'וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה, ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום

ונברכו בו כל גויי הארץ', וכבר האריכו המפרשים לבאר שייכות הפסוקים להדדי, ומדוע נזכר כאן שאברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום, ואיזה טעם יש בו להאמור מקודם 'וה' אמר המכסה אני מאברהם'. ומבאר הרה"ק ה'אמרי נועם' זי"ע מדז'יקוב, שהנה הקב"ה בחר להנהיג את עולמו באופן של הסתר והעלם, כשהוא מתכסה כביכול בלבוש עד שאין מכירים אותו, והיינו שהקב"ה מנהיג את העולם כביכול בדרך הטבע, שיש חוקות שמים וארץ יומם ולילה וכיו"ב, ונראה כאילו העולם מתנהל מעצמו ואין מנהיג לבירה (ח"ו), והטעם שעלה ברצונו ית' לעשות 'טבע' בעולם - הוא בכדי שיהיה מקום לרשעים לטעות ולכפור ויהיה לכל אחד 'בחירה' אם להאמין אם לאו, ואילו היתה ניכרת השגחתו וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר אם כן לא היה שום מקום ל'בחירה', ולא היה שייך כלל לעבור על ציווי השי"ת. אמנם אנחנו מאמינים בני מאמינים שאין טבע בעולם כלל, אלא שהכל נהיה בדברו וברצונו ועל פי ציוויו, ואין שום הבדל בין הנהגה טבעית להנהגה מחוץ לדרך הטבע, שהרי גם הטבע הינו בדרך נס ומכוחו ית'.

ובאמת שאצל הקב"ה אין שום חילוק בין 'טבע' ל'נס', ו'היפלא ממנו דבר', אלא שדרך הנהגתו העליונה היא כפי אמונת האדם, שאם חלילה אינו מאמין בהשי"ת שהוא עושה את כל המעשים - אין הקב"ה עושה לו ניסים מחוץ לדרך הטבע, כדי שיוכל להמשיך לילך ברשעו ובדרכו הרעה, אמנם האיש הרואה את יד ה' בכל הבריאה ובכל המעשים - יזכה לניסים ולנפלאות באופן של הנהגה מחוץ לדרך הטבע, שמאחר שהינו מאמין בהשי"ת שוב אין סיבה להקב"ה להסתיר עצמו ממנו, וכלשון קדשו 'ולזה עושה הקב"ה ניסים עם צדיקים ומתנהג עמהם למעלה מן הטבע כי גם אז (בהנהגת הטבע, הם) יודעים השגחת הבורא ב"ה ואין לו להסתיר עצמו מהם כביכול'.

מעתה יש לפרש בלשון הכתוב, וה' אמר המכסה אני מאברהם - וכי יכול אני 'להתכסות' מאברהם, והרי בכל מאורע ומקרה יודע הוא אשר אני עושה - שאין זה בדרך מקרה או בדרך הטבע אלא הכל 'אני עושה', הכל בידי שמים ואפס זולתו, וממילא אף אני אתנהג עמו בכל העניינים בדרך נס, ויזכה שאברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום, וכל כך ארבה לעשות לו נפלאות עד שנברכו בו כל גויי הארץ, וכדאיתא במדרש (בר"ר לט יז) שאפילו עוברי הים שהיתה פוקדת אותם רוח סערה עד שחשבו האניות להישבר, היו אומרים אלו"ה דאברהם עננו והיו ניצולים, וזכה להנהגה של ניסים ונפלאות באופן תמידי בזכות גודל אמונתו שיש מנהיג לבירה.

וכך כתב הרה"ק ה'קדושת לוי' זי"ע בביאור הכתוב האמור ב'שירת הים' (שמות טו יא) 'נורא תהילות עושה פלא', כי הזקוק ל'נס', עצתו שיאמין בהקב"ה שהוא בעל היכולת, ואין אצלו שום הפרש בין ההנהגה בדרך הטבע להנהגה מחוץ לדרך הטבע, ורק בעיני האדם נחשב ל'פלא' ולנס כשהקב"ה עושה דבר מעל דרך הטבע, וע"י אמונה זו יזכה לישועה הנצרכת לו אף למעלה מדרך הטבע.

והאלוקים ניסה - התחזקות באמונה בשעת נסיון והסתר, ועי"ז נזכה לישועה

בפרשתן (כב א), 'והאלוקים ניסה את אברהם' וגו', הנה איתא (אבות ה ג) 'עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולן', נוראות אמר הרה"ק הרמ"מ מוויטעפסק זי"ע (פרי הארץ בפרשתן ד"ה כללא דמילתא) כי עיקר 'עשרה נסיונות' היו לנסותו בענין האמונה, כי בכל אלו היה נראה לו כשינוי רצון אצל השי"ת, שמתחילה נאמר לו 'לך לך מארצך וגו', ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה', ואך הגיע שמה מצא שיש 'רעב בארץ' והוכרח לעזוב אותה. כיו"ב, כאשר 'וירד אברם מצרימה' מיד 'ותוקח האשה בית פרעה'... כיו"ב, היה מקום לתמוה על כך שבתחילה נאמר לו 'כי ביצחק יקרא לך זרע' ולבסוף 'והעלהו שם לעולה', אך הוא התחזק בלבבו באמונה פשוטה בבוראו שלא להרהר אחר מידותיו כלל, ומשם נתעלה לרום מדרגותיו. ואכן במידה זו נשתבחו האבות הקדושים, וכדאיתא בגמ' (סנהדרין קיא.) 'אמר לו הקב"ה (למשה), חבל, על דאבדין ולא משתכחין הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב בא-ל ש-ד-י, ולא הרהרו על מדותי'.

ומעשה אבות סימן לבנים לילך בדרכי אבות ולהחזיק ב'עמוד האמונה' באמונה שלימה, בלא להרהר אחרי מידותיו של הקב"ה כלל וכלל, ואף אם אין, בידינו להבין דרכי המקום ב"ה מ"מ נאמין שכל הנהגתו של הקב"ה היא 'לטובתך ולהנאתך'. וההולך בתום ישכון בטח במרגוע ובשלווה, כי יודע שגורלו מופקד תמיד בידי הקב"ה המנהל עולמו, והוא המכלכל צעדיו, ותמיד מיטיב עמו בכל עת ובכל שעה.

בדרך זה הלך הרה"ק ה'תפארת שלמה' זי"ע לבאר במה שנאמר אצל הגר (כא טז) 'ותלך ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת כי אמרה אל אראה במות הילד ותשב מנגד' וגו', וצריך לבאר לשם מה נכתב דבר בתורה, ומה בא הכתוב למדנו לדורות עולם, אלא, הכוונה היא שהגר למדה מבית אברהם אבינו לקבל את הנהגת הבורא ית"ש באהבה ובתמימות מבלי לשאול שאלות, ושעל כן מדרך הצדיקים שאינם מתבוננים בצרה ובמידת הדין בגבורתה שמא יעלה בהם ח"ו הרהור רע של פקפוק ותמיהה על הנהגתו העליונה, על כן אמרה הגר לא אתבונן במיתת הילד מפני מה אירע כדבר הזה, אף שלכאורה היה ראוי לחסד ולרחמים שהלא הוא בנו של אברהם אבינו, אלא השליכה אותו מדעתה, וכלשון קדשו, לא אסתכל בעניין מיתת הילד מה זה ועל מה זה, הלא מ"מ הוא בנו של אברהם וראוי לחסד יותר, ולא רצתה להסתכל בזה ולשאול כן, עכ"ל, ומשום כך נכתב זאת בתורתנו הק', כי היא נבואה הנצרכת לדורות, להודיע את הדרך נלך בה באופן קבלת הדין באהבה. ומסיים התפארת שלמה באופן נורא, שתיכף לאחר שקיבלה עליה את הדין באומרה אל אראה במות הילד מיד באה לה 'הישועה והטוב מהרה', כי קבלת הדין היא 'סגולה' להמתקת הדינים ולהחיש את הישועה.

> ובאמת שאצל הקב"ה אין שום חילוק בין 'טבע' ל'נס', ו'היפלא ממנו דבר', אלא שדרך הנהגתו העליונה היא כפי אמונת האדם, שאם חלילה אינו מאמין בהשי"ת שהוא עושה את כל המעשים - אין הקב"ה עושה לו ניסים מחוץ לדרך הטבע, כדי שיוכל להמשיך לילך ברשעו ובדרכו הרעה, אמנם האיש הרואה את יד ה' בכל הבריאה ובכל המעשים - יזכה לניסים ולנפלאות באופן של הנהגה מחוץ לדרך הטבע, שמאחר שהינו מאמין בהשי"ת שוב אין סיבה להקב"ה להסתיר עצמו ממנו

הגאון הגדול רבי מאיר סירוטה שליט"א

הלכות שבת

לנער בשבת מעיל גשם מבד מן הגשם

שאלה. האם מותר לנער בשבת מעיל גשם העשוי בד שנרטב מן הגשם.

תשובה. אם מקפיד שלא ללכת עם המעיל כשהוא רטוב, אסור לנערו. אך אם אינו מקפיד על כך, מותר לנערו שלא בחוזקה.

הרחבת הדברים: הנה בשו"ע (סעי' א) מבואר דהאיסור לנער את הבגד מן הגשמים שנבלעו בתוכו, הוא דוקא באופן שמקפיד שלא ללכת עמו כשהוא רטוב. אכן בדרך כלל המעיל נועד ללכת עמו גם בעת ירידת גשמים, ומכיון שאין הדרך להקפיד על כך מותר לנערו. אך גם בזה אסור לנערו בחוזק משום איסור סחיטה, וכמבואר במשנ"ב (שם סק"ד) בשם השלטי גיבורים.

לנער מעיל גשם העשוי ניילון מן הגשם

שאלה. מעיל גשם העשוי ניילון או גומי, האם מותר לנערו בשבת אחר שנרטב מן הגשם.

תשובה. חומר העשוי ניילון, כלל אינו בולע, ולפיכך מותר לנער את המעיל אף בחוזקה ואין בו משום סחיטה.

הרחבת הדברים: הטעם, דכל האיסור לנער את הבגד בשבת מבואר בשו"ע ובפוסקים בסימן זה, דהיינו משום איסור סחיטה. והנה בניילון ובגומי לא שייך כלל טעם זה כיון שאינו בולע.

ארכיון 'עוז והדר'

ניעור השטריימל מגשם

שאלה. שטריימל שנרטב מן הגשם, מה הדין לנערו בשבת.

תשובה. אסור לנערו כלל.

הרחבת הדברים: כיון שקמפיד שלא ללכת עם השטריימל כשהוא רטוב מן הגשם, וכמבואר בשו"ע (ס"א) דאסור, וכנ"ל בהע' א'. וכ"כ בערוה"ש (סעי' ה).

לנער כובע סינטטי מגשם

שאלה. האם מותר לנער בשבת כובע העשוי מחומר סינטטי כפי שמצוי בזמנינו, מן הגשם שנבלע בו.

תשובה. בדרך כלל מקפידים שלא ללכת עם הכובע כשהוא רטוב מן הגשם, ולפיכך אסור לנערו כלל.

הרחבת הדברים: היינו דעל אף שהם עשויים מפלסטיק - סינטטי, ואינם מתקלקלים בגשם, מ"מ בדרך כלל אנשים מקפידים שלא ללכת אתם כשהם רטובים, וא"כ מיקרי מקפיד דאסור לנערו, וכנ"ל בשטריימל.

גדר "מקפיד"

שאלה. הנה בביאור הלכה (ד"ה עליה) העלה להלכה, דהאיסור לנער את הבגד [לענין ניעור מן הגשם או מן האבק, כדלהלן] תלוי בעיקר בהקפדה שמקפיד שלא ללכת עמו כך. אם כן, מהי ההגדרה בזה של "מקפיד".

תשובה. גדר **מקפיד** היינו שימנע עצמו מללבוש את הבגד כך עם המים או האבק, אלא יקפיד לנערו קודם הלבישה.

הרחבת הדברים: כמבואר בשו"ע סעי' א.

הגאון רבי אהרן מרדכי גרין שליט"א

הלכות קידוש לבנה (ב)

ז. שלא להסתכל הרבה על הלבנה.

בשיורי כנסת הגדולה כתב בשם החרדים, שהחמיר מאד מלהסתכל בלבנה, ולא התיר להסתכל בה אלא עד שיסיים הברכה, והמגן אברהם כתב בשם השל"ה שהחמיר בזה עוד יותר, דאפילו בשעת הברכה אין לו להסתכל בה, אלא רואה אותה פעם אחת כשירצה לברך, ואחר כך לא יסתכל בה. [הו"ד במ"ב שם].

ח. צריך לקדש הלבנה בעמידה, וליישר רגליו, לצד מזרח.

א. מקדשים הלבנה מעומד. [טור ורמ"א שם. ובהגהות רעק"א כתב: מברך מעומד, עי' תורת חיים דיש להיזהר אפי' מלסמוך על המקל. וכתב בבה"ל שם ד"ה ומברך מעומד, דזקן או חולה יכול להישען מעט בעת הצורך. ובשעת הדחק יצא גם בישיבה, הלכות חג בחג הל' ר"ח].

ב. בשעת אמירת קידוש לבנה מיישר רגליו. [שו"ע שם. לדעת היסוד ושורש העבודה שער ט' פ"א, הכוונה שצריך ליישר רגליו כמו בתפלת שמונה עשרה. ובדינים והנהגות חזון איש פי"ז ס"ו כתב: כמדומה שפעם אמר דהא דאמר אביי הלכך צריך למימרא מעומד הוא גם לאפוקי מהלך].

ג. נכון שיהיה פניו לצד מזרח כמו בתפלת שמונה עשרה. [יסושה"ע שם, בצל החכמה ח"ג סס"ד].

ד. כשאומר כשם שאני רוקד וכו', יזהר מאוד שלא יכרע ברכיו לרקוד, שלא יהא נראה ככורע ללבנה, אלא יסמוך על אצבעות רגליו וירקוד. [מג"א שם בשם השל"ה, והובא גם במ"ב].

ט. קידוש לבנה בציבור.

כתב בביאור הלכה [שם ד"ה אלא], מדינא מותר לקדש הלבנה ביחיד כמו שכתב הפרי חדש, אך לכתחילה מצוה לעשותה ברוב עם, כי ברוב עם הדרת מלך, ולכן אם יודע שיזדמן לו מנין עשרה עד ליל עשירי, ימתין, ואם לאו לא ימתין. ולפי מה שהוכיח החיי אדם דבשלשה גם נקרא ברוב עם, אין צריך להמתין עד ליל י' למנין עשרה, ובפרט בימי החורף המעוננים. [עכת"ד].

ארכיון 'עוז והדר'

י. קידוש לבנה במרפסת או דרך חלון.

אין מקדשין הלבנה תחת גג, אלא תחת כפת השמים, דקידוש לבנה הוא כקבלת פני השכינה ואין זה דרך כבוד שיהא עומד תחת הגג, לפיכך יוצאין לרחוב כדרך שיוצאין לקראת מלכים, וכל זה לכתחילה, אך אם הוא חושש באיזה מיחוש שלא יוכל לצאת לחוץ, או שהמקום אינו נקי, או ששרוי בין הגויים, יקדש בביתו דרך חלון או פתח הפתוח נגד הלבנה. [רמ"א ומ"ב שם ס"ד].

יא. מנהג משמוש הציציות לאחר קידוש לבנה.

א. לאחר קידוש לבנה ינער שולי בגדיו כדי להבריח החיצונים והקליפות שנבראו מקטרוג הלבנה. והאריז"ל היה נוהג לנער כנפות הטלית קטן. [מג"א שם סקי"א, ובפע"ח שער ר"ח פ"ג]. ובסידור היעב"ץ כתב: וינער שולי כנפות הציצית. [ובטעם המנהג לנער הציצית לאחר קידוש לבנה, אמר הגרש"ז אויערבאך בשם הגאון רבי יצחק ירוחם דיסקין זצ"ל, לרמז שלעתיד לבוא שיהיה אור הלבנה כאור החמה, תהא מצות ציצית נוהגת גם בלילה, שהרי נתמעטה מדכתיב "וראיתם אותו". הובא בהליכות שלמה תפלה פט"ו].

ב. המקדש את הלבנה במוצאי שבת לפני מעריב, צריך להיזהר שלא יהדק קשרי הציצית משום איסור קושר בשבת. [עפמש"כ בקצות השולחן סקכ"ג סוף סק"ד].

יב. אמירת קידוש לבנה מסוגל להרבה עניינים.

א. כתבו הפוסקים שאמירת ברכת הלבנה בכוונה, סגולה גדולה שלא יארע לו כל נזק ודבר רע בכל החודש, ומסוגל לרפואה. [כתב החיד"א במורה באצבע סי' קפח: ויש סגולה גדולה באמירת ברכת הלבנה להנצל מאויב ומכל רע... וכתב בשו"ת חתם סופר חאו"ח סק"ב: ואולי יש באמת רפואה למחלה בקבלת פניה דהוה כקבלת פני השכינה וכתיב באור פני מלך חיים, וכמש"כ הרמב"ן ר"פ וירא. ויעו"ש ברמב"ן שהיתה לאברהם רפואה למילה במראה השכינה, ע"ש].

ב. כתב הבאר היטב [סימן תכו סק"ד]: וגם שמעתי שמי שיקדש הלבנה מעת שיקדשה לא ידאג שימות באותו החודש מאותו יום ואילך. ומעשה באדם אחד שנכרי רצה להרגו, וביקש לקיים מצוה אחת קודם שיהרגנו, וקידש החודש בכוונה גדולה, ובשעה שאמר כשם שאני רוקד וכו' בא רוח ונשאו משם וניצל מהריגת הנכרי בדרך נס. [הובא בבאר היטב סימן תרב סק"ד].

ג. מי שיש לו או לאחד מבני ביתו כאב שיניים,

סגולה בדוקה ומנוסה מתאמריה מהרה"ק רבי ישראל מרוזין זיע"א, דכשאומר "כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול לנגוע בך כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה", יוסיף ויאמר: "ולא יהיה לי ולכל בני ביתי כאב שיניים כלל". [טעמי המנהגים. ועי' בספר טהרת ישראל סי' קפד שהביא מהרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ זיע"א, להתפלל באמירת "שֶׁלֹּא יָשְׁנוּ אֶת תַּפְקִידָם" (ר"ת-אשתי) על בריאות ביתו].

פוסק הדור הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א

מח"ס תשובות והנהגות

האכילה והשתיה בכלים שאינם טבולים

מצוי בבעלי תשובה שמוזמנים לבית ההורים או ידידים, ונותנים להם לאכול ולשתות בכלים שאינם טבולים. וכן נתברר שכמעט כל המלונות והמסעדות אינם מטבילים הכלים, וכבר ביארנו בסימן לעיל שחייבים להטביל הכלים, ונשאלתי אם מותר לאורח בבית מלון לאכול ולשתות מהכלים שם.

הנה יש לצדד דהא דמבו' בקדמונים וברמב"ם (פי"ז ממאכ"א ה"ג) וברמ"א (סי' ק"כ סוף סעיף ח') שאסור להשתמש בכלי שאינו טבול, אין הגדר שחל בכלי איסור השתמשות, והיינו שכ"ז שלא נטבל הכלי יש בו טומאה ואסור להשתמש בו, (ולפי"ז החיוב טבילת כלים הוא מצד החפצא, שמצד טומאת הכלי גופא טעון טבילה), אלא באמת אין גדר טומאה בכלי עכו"ם (וחיוב הטבילה עיקרו הוא רק חובת גברא בלבד, ואינו מצד החפצא), והא דאסור להשתמש בו הוא רק משום דעי"ז נמצא דביטל הגברא מצות טבילה, שמצותו לטובלו קודם השימוש, ולכן ע"י שמשתמש בו קודם הטבילה נמצא דמבטל חובת טבילה. ועיין בישוע"ק ובבה"ל (סי' שכ"ג) שמדאו' מותר להשתמש בכלי קודם טבילה, וע"כ דמדאו' אין החיוב טבילה מצד טומאת הכלי, שהרי מותר להשתמש בו קודם הטבילה, וא"כ שפיר י"ל דהא דרבנן אסרו השימוש קודם הטבילה אי"ז שרבנן חידשו גדר טומאה בכלי, אלא רבנן רק חייבו להטביל קודם השימוש וכמ"ש).

ולפי"ז נמצא דרק מי שמוטל עליו חובת הטבילה אסור להשתמש בו קודם טבילה, שעי"ז נמצא שביטל המצוה, אבל במי שאין עליו מצוה לטובלו מותר להשתמש בו. וי"ל דאף שאין החיוב טבילה רק על בעל הכלי, אלא גם על המשתמש בכלי וכמפורש להדיא בשו"ע (סי' ק"כ ס"ח) דאף דאין קנין שאילה בכלי עכו"ם מחויב בטבילה, שישראל ששאל כלי מעכו"ם פטור מטבילה, מ"מ אם שאל כלי מישראל שקנאו מעכו"ם לצרכי סעודה שנתחייב בטבילה ביד הקונה, צריך השואל להטבילו קודם השימוש, ומבו' להדיא דאחר שכבר נתחייב הכלי ביד הראשון בטבילה, חל החיוב על כל המשתמש בו לטובלו קודם שמשתמש בו, מ"מ מסתברא דלא נתחייב בטבילה אלא המשתמש בכלי שברשותו, כגון שואל או שוכר שבידו לטבול הכלי, אבל מי שאין הכלי ברשותו כלל כגון אורח בבית חבירו שאין בידו להטביל הכלי כלל לא נתחייב כלל בטבילה. וא"כ לפי מש"כ לעיל שאיסור השימוש בכלי קודם הטבילה הוא רק למי שנתחייב לטובלו, נמצא שמותר לאורח לאכול בבית חבירו קודם טבילה.

[ובספר "טבילת כלים" פ"ג סוף הערה כ"ד מביא מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאמר סברא כעין דברינו, והיינו דאיה"נ דיש איסור שימוש בכלי שאינו טבול, מיהו לפי מש"כ הישוע"ק ובבה"ל דהאיסור הוא רק מדרבנן, א"כ י"ל שגדר האיסור מדרבנן היינו שאמרו לו "אל תשתמש בכלי עדיין אלא תמתין עד שתטבילו", וא"כ לא אסרו השימוש אלא למי שבידו להטביל, אבל המתארח בבית חבירו שאין בידו לילך להטביל הכלי לא אסרו השימוש. (מיהו כ"ז דוקא למתארח בבית חבירו של"ש אצלו כלל לילך להטביל הכלי, אבל בעל הכלי אסור להשתמש בשבת בכלי שאינו טבול, דאף שאסור בשבת לילך להטביל הכלי, מיהו כיון שאינו אנוס אלא לשבת בלבד, חייבוהו חז"ל להמתין להשתמש עד שיוכל להטבילו)].

ארכיון 'עוז והדר'

מיהו עדיין יש לדון דנהי שאין האורח אסור בשימוש וכמ"ש, מ"מ כיון שע"י שמשתמש בו נתחייב הבעה"ב לטבול הכלי, (דפשוט דאין הבעה"ב חייב בטבילה דוקא כשהוא עצמו משתמש בו, אלא כל שאחר משתמש ברשות בעל הכלי לאכילה מחויב בעל הכלי לטובלו קודם השימוש), וא"כ אסור להשתמש בכלי שאינו טבול שנמצא שמכשיל הבעה"ב בביטול מצות טבילה ועובר בלפנ"ע.

ונראה בזה עוד, דמה"ט אסור להשתמש אפי' בכלי מומר, דאף שבדגו"מ (סי' קנ"א) כתב שאין מחויבין להפריש מומר מאיסור, מ"מ כאן אין זה שהמומר עושה מעצמו האיסור והאורח רק אינו מפרישו, אלא שהוא העושה שהמומר יעבור האיסור, שרק ע"י שימושו חל כאן שהמומר נתחייב בטבילה ולא טבל, והרי"ז כמאכילו איסור בידים שזה אסור אפי' למומר.

מיהו י"ל שאין הגדר שהשימוש גופא הוא המחייב בטבילה, (דלפי"ז יוצא שרק כל פעם שמשתמש בכלי חל עליו חיוב טבילה), אלא שכלי שהוא כלי סעודה והיינו שמיועד להשתמש בו לאכילה ה"ה מחויב בטבילה, ולפי"ז יוצא דאף אם אין משתמשים בו כעת, מ"מ אם דעת בעל הכלי להמשיך להשתמש בו הרי"ז כלי סעודה והיינו שמיועד להשתמש בו לאכילה והרי הוא מחויב בטבילה וכשלא טבל הריהו מבטל מ"ע דטבילה, וא"כ נמצא שלא נתוסף שום עבירה ע"י שימוש האורח בכלי, דאף בלא שישתמש נמי נתחייב בעה"ב בטבילה וכמ"ש. עיין היטב בדברינו בח"א סי' שנ"ד (ורק אם בדעת בעל הכלי לשוב בתשובה ולהפסיק להשתמש בו קודם הטבילה ששוב אינו עומד להשתמש לאכילה, הרי"ז פטור מטבילה).

מ"מ בבתי מלון ומסעדה הכשירים למהדרין, שמקילין לסמוך שאין הכלים חייבין בטבילה, וביארנו בסימן לעיל דהאמת שחייבין בטבילה, נראה שאין להשתמש בכלים, דכיון דבמידה והיו אורחים נמנעים להשתמש בכלים כשאינם טבולים, היו הבעלים מטבילים הכלים, א"כ מדין ערבות אסור לנו להשתמש בכלים, כדי למונעו מלבטל חיובו להטביל הכלים.

ולמעשה בעיקר הדין אם מותר לאורח לאכול ולשתות בכלים שאינם טבולים, הנה בספר "טבילת כלים" (פ"ג הערה כ"ד) מביא מהגר"ח קנייבסקי שליט"א בשם רבינו החזו"א שאסור לאורח לאכול ולשתות בכלי שאינו טבול, (ועיין בדברינו בח"א סי' שנ"ו שהבאנו שמועה בשם החזו"א להיפך), וכן דעת הגאון הגדול רבי משה פיינשטיין זצ"ל. ובמק"א (עיין ח"א סי' שנ"ו וב"אורחות הבית" פ"ט ס"ו) העליתי שראוי להשתדל בכל כוחו שלא להשתמש בכלים שאינם טבולים. מיהו בשעת הדחק יכול להקל בכלי זכוכית שהחיוב טבילה בהו רק מדרבנן (ואפשר דאפי' בכלי אלומיניום יכול לסמוך שחייבין בטבילה רק מדרבנן, ולהקל בשעת הדחק להשתמש בהו כשאינם טבולים). ושמעתי שכן צידד הגרש"ז אוירבאך זצ"ל (ועיין בספר "טבילת כלים" (פ"ג סוף הערה י"ט) שמביא בשמו שהקיל לאורח להשתמש בצלחת שנמצא שבאכילתו הוא כמוציא המאכל מהכלי, אבל לא ישתמש בכף או מזלג שאינם טבולים).

מיהו שוב הראוני שבחידו' ה"חתם סופר" ליו"ד (שנדפס לראשונה מכת"י לונדון תשט"ו) כתב (סו"ס ק"כ) וז"ל "ויש ליזהר מלשתות בבית המומר בכליו, שהרי צריכים טבילה כשקנאם מן הגוי ואסור לנו להשתמש בהם אפי' באקראי בלא טבילה", ומעכשיו מאחר שנתגלה שרבינו עמוד ההוראה ה"חתם סופר" זצ"ל אוסר, בטלה דעתי ולא אוכל להקל לאורח לאכול ולשתות בכלי שאינו טבול, אפי' בכלי זכוכית שחייבין רק מדרבנן. ומה עוד דמסתברא שאפי' המקילין בזה אם היו יודעים שרבינו הגדול ה"חתם סופר" זצ"ל הורה לאיסור לא היו מתירין.

אמנם בבעל תשובה שמתארח בבית הורים או ידידים מחללי שבת בפרהסיה שדינם כעכו"ם אולי יש לימוד זכות להתיר, דהנה מש"כ ב"חתם סופר" דגם בכלי מומר אסור לשתות בלא טבילה, היינו משום דלשיטתו קאזיל, דכתב (בחידושיו שם) דהקונה כלי ממומר אינו חייב בטבילה, דמומר אינו כעכו"ם לענין זה. מיהו באבנ"ז (יו"ד סי' ק"ט) מצדד דהקונה כלי ממומר חייב טבילה שמומר ה"ה כעכו"ם (וכן יש מגדולי הפוסקים (ובפרט באונגרן) שהחמירו כן ובפרט בכלי מתכת שחייבים בטבילה מדאורייתא), וכתב שם דא"כ ה"ה שכ"ז שהכלים ברשות המומר הרי"ז כברשות עכו"ם שעדיין לא נתחייב בטבילה, ומותר להשתמש בכליו בלא טבילה (וע"ש דמסיק בצ"ע). (וכן מצדד ב"דעת כהן" סי' רכ"ז דמה"ט מותר להשתמש בכלי מומר בלא טבילה).

מיהו רבים מהפוסקים סוברים שהקונה כלי ממומר אינו חייב בטבילה, דמומר אין דינו כעכו"ם לענין זה, וע"ע ב"לבושי מרדכי" (סי' רמ"א) שמצדד דאפי' נימא דמומר ה"ה כעכו"ם, מיהו זהו רק במשומד שנטמע בין הנכרים, אבל מחלל שבת בפרהסיא אין דינו כעכו"ם לענין זה (ומה עוד שבמחללי שבת בזמנינו יש לדונם כתינוקות שנשבו שאינם כעכו"ם), וכ"ז צריך עוד בירור ולמעשה נראה כמ"ש.

אור לצדיק

חמדות גנוזות ופנינים יקרים מעשי הצדיקים
ופעולתם הליכותיהם בקודש ורום מעלתם של
מרנן תלמידי הבעש"ט זי"ע וממשיכי דרכם
אוצר בלום וכלי מלא ברכה מסודר וערוך מתוך
שיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

הרה"ק רבי מנחם מנדל הגר מקוסוב זי"ע

יומא דהילולא
י"ז חשוון תקפ"ו

הרה"ק רבי מנחם מנדל הגר מקוסוב זי"ע נולד בשנת התקכ"ח בעיר קולומיאה לרבי יעקב קופיל חסיד - תלמידו הגדול של הבעש"ט. רבי מנחם מנדל הגר הינו אבי שושלת קוסוב, ואבי שושלת ויז'ניץ, שיצאה משושלת זו.

בצעירותו דבק בסבא הקדוש רבי משה לייב מסאסוב, ממנו ינק את יסודות החסידות, ואף הפך לתלמידו הגדול. עד שקודם פטירתו מסר הרבי מסאסוב את שני ילדיו לתלמידו הגדול רבי מנחם מנדל על מנת שיגדלם וידאג ולחינוכם.

בי"ז בחשוון תקפ"ו נפטר הרבי הקדוש מקוסוב ונקבר בבית הקברות בעירו קוסוב. לאחר פטירתו כתב תלמידו רבי חיים נתן נטע את דברי תורתו ששמע מפי הרבי בדרשות ליל שבת, והודפסו בספר "אהבת שלום".

גדלותו העצומה וקדושתו הנוראה

רבי מנחם מנדל הגר מקוסוב, בעל ה"אהבת שלום" ואבי שושלת חסידות קוסוב שממנה יצאה שושלת ויז'ניץ המפורסמת, ידוע היה בגדלותו העצומה ובקדושתו הנוראה. ויעיד על כך המעשה שלפנינו.

קודם שזרחה שמשו של הרבי, עסק הרבי בתורה ובעבודה בהסתר ובהצנע בדחקות נוראה. הוא גר בבקתה מטה ליפול בקצה העיירה, ובקושי מצא כדי פרנסת בני ביתו שלא יגוועו ברעב. אולם על אף עניותו הרבה לא ויתר הרבי על מצוות הכנסת אורחים.

כה רבה הייתה תשוקתו של הרבי למצווה זו, עד שכל אורח שהיה בא לעיר היה הרבי הקדוש מקוסוב מפציר בו שיבוא להתארח בביתו. אלא שבני העיר ידעו על מצבו הדחוק של רבי מנחם ולא חפצו להכביד עליו באורחים, לכך היו מונעים את האורחים מלבוא לביתו.

בליל שבת אחד, לאחר התפילה, הבחין הרבי באדם שהגיע לעיר. ניגש אליו הרבי ואמר לו "אנא ממך בוא והתארח בביתי, אני ובני ביתי כה חפצים באורחים לסעודת שבת". אותו אדם שעשיר היה, הבחין בבגדיו הבלויים של הרבי והבין שאוכל רב לא יהיה לו בביתו. אולם הדבר לא הטריד אותו כלל מאחר שאוכל רב היה באמתחתו, חפץ הוא רק בקורת גג להניח את עצמותיו.

"אל תלך"

מתפללי בית הכנסת הבחינו שהאורח הולך ומשתכנע להתאכסן בביתו של רבי מנחם מנדל, וכדרכם החלו לרמז לו בידיהם "אל תלך, אין בביתו מה לאכול, זו סעודה שאינה מספקת לבעליה". אולם אותו אורח כה הוקסם ממאור פניו של הרבי הקדוש מקוסוב וחפץ להתארח בביתו. לכך הוא העדיף להתעלם מכל הרמזים של האנשים סביבו.

רבי מנחם מנדל כה שמח, הנה יש לו אורח לכבד את השבת, למרות דלותו הרבה הוא זוכה לקיים את מצוות הכנסת אורחים. מגיע האורח לביתו של רבי מנחם מנדל, ולתדהמתו הרבה הוא רואה בקתה קטנה מטה ליפול. אולם תדהמתו גוברת כאשר הם נכנסים לתוך הבית, במרכז הבקתה עומד שולחן מט ליפול ועליו מפה ונרות, בקבוק קטן של יין ושתי חלות קטנות, אולם חוץ מאלה לא היה שם דבר. לא דגים, לא בשר, שום דבר מאכל נוסף, מאומה.

"אם הייתי יודע שזה המצב לא הייתי בא", אמר האורח לעצמו, "חשבתי שהוא עני, אבל לא חשבתי שעד כדי כך, צדקו בני העיר שבקשו למנוע ממני להתארח בביתו".

אולם הרבי הקדוש מקוסוב לא שם לבו למבטיו המשתאים של האורח, ופצח בשירת שלום עליכם בשמחה ובנעימה. לאחר מכן מזג הרבי מבקבוק היין לתוך כוס קטנה, ופצח בקידוש, 'ויכולו השמים והארץ וכל צבאם', כזה קידוש לא שמע האורח מימיו, הרגיש כיצד הוא נעשה שותף במעשה בראשית. תחושת התרוממות עצומה מלאה את לבו של האורח, בהבינו על שזכה להתארח בביתו של אדם קדוש, אדם שאינו כשאר בני אדם.

אולם התפעלותו לא תמה, לאחר שסיים הרבי לקדש על היין מזג לו הרבי מעט יין בכוסית קטנה, ולתדהמתו הוא הרגיש ביין טעם שלא טעם מימיו, "כיצד יכול אדם כה עני ודל להרשות לעצמו לקנות יין כה משובח?!" חשב האורח.

שעועית בטעם גן עדן!

לאחר הקידוש נטלו בני הבית את ידיהם, והרבי הקדוש בירך על שתי לחמניות קטנות. האורח הופתע כיצד יספיקו שתי לחמניות אלו לכל בני הבית, ואף לאורח. אולם הוא ניחם את עצמו, "באמתחתי יש עוד אוכל העיקר לזכות להתארח בבית קדוש זה".

הרבי שחפץ לקיים את מצוות הכנסת אורחים בעצמו, קם ממקומו והגיש לפני האורח צלחת ובה שעועית קטנה, ואמר בשמחה: "זהו דגים לכבוד שבת המלכה", האורח הביט בצלחת ולא הבין, "דגים? לכבוד? שבת?"

"אכול נא", דחק בו הרבי, "בטוחני שהדגים יערבו לחיכך". בלית ברירה טעם האורח מהשעועית שהונחה לפניו, ובפיו פשט טעם מיוחד. הביט שוב בצלחת אולי טעה, אולי כן הוגשה לפניו מנת דגים. אולם לא, שעועית יש בצלחת, וטעמה טעם גן עדן, דגים כאלו לא טעם האורח העשיר מימיו.

לאחר הדגים, פצח הרבי בשירי השבת, שירי דבקות לקב"ה. כך עברה לה סעודת השבת, שבכל מנה ומנה מגיש לו הרבי מנת שעועית, אולם השעועית הייתה כמו המן, בתחילה היה לה טעם של דגים, לאחר מכן טעם בה האורח טעם מרק, ואף טעם של בשר משובח ולפתן טעם האורח במנת השעועית שהוגשה לו.

סעודה כזו לא אכל מימיו, מעולם לא אכל כל כך מעט בסעודת השבת, אולם מעולם גם לא שבע כך, סעודה זו ערבה לו יותר מכל מיני מטעמים שאכל כל ימיו!

לאחר תפילת שחרית נגשו המתפללים למיודעינו האורח, "נו, איך היה? צדקנו שהזהרנו אותך לא להתארח בביתו, הא? כדאי להאמין ליודעי דבר", נזפו בו מתפללי בית הכנסת.

"אינכם יודעים מה אתם סחים", ענה האורח, "סעודה כזו לא אכלתי מימי! קדושתו של הרבי השפיעה טעם ערב במאכלים, מעולם לא היה לי עונג שבת שכזה!" סיים האורח בנימת ניצחון.

אין זה מופת

מעשה זה אינו מופת של הרבי הקדוש מקוסוב, זוהי המציאות הפשוטה של העולם. בפרשת בראשית נאמר 'ויכולו השמים והארץ וכו', ויברך אלוקים את יום השביעי ויקדש אותו', שואלים חז"ל: במה הקב"ה בירך את יום השבת? בירכו במן.

הרבי הקדוש מקוסוב שכה כיבד את השבת, זכה להרגיש בסעודתיה טעם של מן! מי שכה מכבד את השבת וכה חפץ לענגה, השבת נותנת לו את שנתברכה בו, טעם מן!

ואכן, כותב הרבי הקדוש מקוסוב בספרו אהבת שלום, שאדם שמכבד את השבת וחפץ לענג אותה, השבת גומלת לו במן. ויכול לחוש ולהרגיש בסעודות השבת את המן, ולטעום במאכלי השבת את כל הטעמים שבעולם!

קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

מעיין לישרים - ירושלים - נהריה
עוז והדר
ישיבת אביר יעקב
אור מאיר שמחה
נהריה

אח"ק השיחים

ממשנתו של כ"ק מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

פרשת וירא תשפ"ז | גיליון ד'

מזהב ומפז

פנינים מלוקטים מספרי
אדמו"רי שושילתא קדישא

וַיֵּרָא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה (יח, ב)

יש לרמוז שאף על פי שאברהם אבינו התבשר במעמד זה בבשורות גדולות וזכה להשגות נשגבות, וגם ריפאו אותו מחוליו כנודע, מכל מקום לא הייתה כוונת אברהם אבינו בהכנסתם על מנת לקבל פרס, אלא לקיים מצוות הכנסת אורחים בלבד, ועל כן נכתב "וירץ לקראתם" - דייקא, ולא לשום מטרה אחרת.

(פתח האוהל)

מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת (יח, ו)

יש לרמוז על לימוד התורה, שצריך לשלש את לימודו שליש במקרא שליש במשנה ושליש בגמרא, וזהו "מהרי שלוש סאים קמח סולת". גם עליו להעמיק בלימודו עד שיגיע למסקנת אמת שהיא סולת נקייה, ועל כן אמר "קמח סולת", שתנפה את הקמה בנפה אחר נפה מכל הקושיות והסיגים עד שייעשה סולת נקייה, ולאחר מכן "לושי ועשי עוגות", שעל ידי מסקנות האמת המקרא והמשנה והגמרא עולים בקנה אחד, ולא כפי שנראים בתחילת העיון כסותרים זה לזה.

(פיתוחי חותם)

וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רַךְ וָטוֹב (יח, ז)

הנה חז"ל (שבת דף קכז.) למדו מהנהגת אברהם אבינו שגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, שהרי אברהם אבינו הפסיק באמצע נבואתו ורץ לקבל את האורחים. ויש לומר שעיקר לימודם הוא מכך שאברהם אבינו טרח בהכנת הסעודה בעצמו, ולא ציווה את בני ביתו להתעסק בה.

שכן לכאורה יש לתמוה מנין למדו כן חז"ל, שהרי יתכן שבעצם

המשך בעמ' ג'

הכתב והמכתב

דברי מוסר ויראה מכתי"ק
כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי
(ישעיהו מא, ח)

המלאכים שאלו את אברהם אבינו ע"ה "איה שרה אשתך" וענה להם אברהם אבינו ע"ה "ויאמר הנה באוהל". מפרש רש"י, אשה צנועה היא.

צריך להבין, מה כוונת בשאלת המלאכים, ומה התשובה שהשיב להם אברהם אבינו.

אומר הרב מטשעבין בעל דובב מישרים ע"ה, המלאכים שמעו את גדולתו של אברהם אבינו ע"ה, וערכו וחשיבותו בעולמות העליונים, כמו שכתוב "בהבראם" באברהם, בזכות אברהם נברא העולם, "זרע אברהם אוהבי".

חשבו המלאכים שבבואם אל ביתו יגלו מעשים גדולים ונוראים שבעבורם זכה, והופתעו בראותם מעשים רגילים של הכנסת אורחים במסירות נפש, כמו שמספרת התורה "ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן לפניהם", "מהרי שלש סאים קמח סולת לושי קמח סולת", "ואקחה פת לחם", "יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ", ראו אותו מתעסק בעניינים גשמיים, וכל זה לא מצדיק את מעמדו בשמים.

אמרו המלאכים בוודאי הוא מסתיר את מעשיו מאתנו, על כן נלך לאשתו שיודעת את גדולתו והיא תספר לנו. והשיב להם אברהם אבינו ע"ה, הנה היא באוהל, צנועה היא, וגם ממנה לא תדעו כלום, הואיל והוא צנוע, הוא מדריך גם את בני ביתו להיות כמוהו שלא יפרסמו מעשיו.

וגם אמרו לכל הפחות ראינו משהו אצל אברהם אבינו ע"ה, אף על פי שהיה יום שלישי למילתו, והיה חלש, הוא התאמץ מאוד, והניח את הקב"ה שבא לבקר אותו ורץ לקראת האורחים, וממנו למדנו גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני שכינה.

ע"ז אמרו חז"ל אמנם תמיד אברהם אבינו ע"ה הידר בהכנסת אורחים והכניסם תחת כנפי השכינה, ועם כל זה לא זכו בניו לשכר, אבל כל מה שעשה למלאכים, שילם הקב"ה לבניו במדבר, המן, השלו, הענן, וכוי. הכל בזכות מה שעשה למלאכים, ולמה דוקא על זה קיבל שכר, כי כאן הכל היה במאמץ, וטובה אחת בצער ממאה שלא בצער. וע"ז אמרו המלאכים אבל שרה אמנו ע"ה גדלותה הרבה יותר ממנו, בוא ונראה מה מעשיה, על מה זכתה לזה. אמר להם "הנה באוהל", כלומר כל גדלותה ומעמדה והנבואה שלה, מכח הצניעות שהיתה בה.

ומה הם ראו באוהל, שלושה דברים, ענן קשור על האוהל, ברכה בעיסה, ונר דלוק. ולכן אלו כנגד מה שהיה במשכן, בזכות ענן היתה השראת השכינה "לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה". נר דלוק כנגד המנורה, שנר המנורה דלוק יומם ולילה. ברכה בעיסה כנגד לחם הפנים. את זה הראה להם אברהם אבינו ע"ה באוהל. וכשמתה שרה אמנו ע"ה פסקו שלושת הדברים האלו וחזרו שוב כשרבקה באה לאוהל שנאמר "וינחם יצחק אחרי אמו".

"שֻׁלְחָן פָּתוּחַ הוּא לֵב יְהוּדִי שֶׁאֵינוֹ נִסְגָּר" — עֵדָה לַדֶּרֶךְ

הגילוי הגדול

על ידי אובדן דביקות נשמת האדם בקדוש ברוך הוא מאבד ממילא גם את השגחתו הפרטית יתברך שמו, שכן עיקר ההשגחה היא על ידי נשמתו של האדם, שהיא חלק אלוק ממעל

רבינו הקדוש בעל אביר יעקב, מלמדנו בספרו 'פיתוחי חותם', שהתגלות הקב"ה ומלאכיו המתוארת בתחילת פרשתנו, פרשת וירא, רומזת לגילויים אליהם זוכה כל בעל תשובה. כדרכו, מבאר רבינו את מהלכו בשפה ברורה ונעימה השווה לכל נפש. נקרא אם כן את עיקרי הדברים, ונתעכב בביאור יסודות המוזכרים בדבריו בראשי פרקים, כשלמעשה מדובר ביסודות עמוקים, הדורשים ביאור על פי ספרים וסופרים נוחם עדן, וזה החילנו:

"וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האוהל וגו', אפשר לרמוז הפסוקים האלו בדרך רמז, בהקדים מה שאמרו רז"ל דכשאדם חוטא כל המצוות והתורה שעשה הסטרא אחרא לוקחת אותם, וגם הנשמה והרוח והנפש שיש בו מסתלקים ממנו, וכשחוזר בתשובה חוזרים לו. וגם השכינה אינה משגחת בו כשחוטא, וכשחוזר בתשובה השכינה משגחת בו להיטיב אליו, וכל המצוות והתורה שלקחה הסיטרא אחרא חוזרים אליו".

לכאורה, רבינו מתאר כאן שלשה עונשים נפרדים עבור החוטא. אולם לאמיתו של דבר, שלושת העונשים עולים בקנה אחד, וכולן תולדות זו מזו. שכן הנפש רוח ונשמה שבאדם (הקרויים בלשון המקובלים בקיצור: נר"ן) הן עצמן רגשי הקודש אותם חש עובד ה' ביחס לקב"ה ולתורתו ומצוותיו. וכיוון שחטא האדם ואיבד את רגשות היראה והאהבה לבורא יתברך, והמיר אותם בחמדות העולם הזה, שוב אין אור קדושת הנשמה מאירה באדם, ותורתו ותפילותיו נעשים כשליבו בל עמו, ואורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחת לעילא.

וכפי שכתב גם האדמו"ר רבי וולף מז'יטומיר, תלמידו של המגיד הקדוש ממעזריטש, בספרו אור המאיר (פרשת קדושים): "והכל תולה אם כחו יפה בפיו, לנענע באמצעות אותיות תורה ותפלה אותן האותיות, לאפוקי אם הכרתו חלשה ומוציא דבור בלא דחילו ורחימו, תועלתו מעט ואינו פועל... ואפילו אותיות של תורתו ותפלתו תועבה - ריקנים מלחלוחית טוב, ואדרבא הכסיל הזה שלא ידע לשמור פיו ולשונו, ומוציא אותיות בלתי מחשבה טהורה, כי אם בתערובות מחשבת חוץ כל דיבור היוצא מפיו נברא משחית, וכאשר הקדמנו בפרשת אחרי שהדבורים שלו בעצמו מתלבשים באחרים וידברו בו לרע לו, והנה הכל תולה לאיכות המחשבה החזק או רפה".

חלק אלוק

ועל ידי אובדן דביקות נשמתו בקב"ה מאבד ממילא גם את השגחתו הפרטית יתברך שמו, שכן עיקר ההשגחה היא על ידי נשמתו של האדם, שהיא חלק אלוק ממעל. וכפי שמבואר גם בספר 'יושר דברי אמת', להאדמו"ר רבי משולם מזאבריז' (הקונטרס השני):

"וזהו ענין זכרנו לחיים... ועל ידי דביקות הזה שהוא בראש השנה, נזכה לכל השנה בכל עניני הנהגתינו בדרך השם, וזהו ענין הכתיבה שרצונו לומר הרושם שנרשם בנפש, הדביקות האלקית והתקרבות הנפש בו, שבדביקות הזה בסקירה אחת כולם נסקרים, עניני נפשו וגופו ואשתו ובניו ובגדיו ומזונו ופרנסתו וכל ענינו, כי הכל נכלל ברצון התקרבות הענף לשרשו, ושם נגזר, ובו יֵאמר הכל בעת ההיא וברגע ההיא, וכאורח איש ימצאנו, כי עניני הנהגת הגוף של האדם ואשתו ובניו ומזונו וכל מאורעיו הכל טפלים לעניני דביקות הנפש בהשי"ת, כפי מעשיו יקרבוהו וירחקוהו, והכל במשפט אמת והשגחה פרטיות".

ואמנם יש להעיר ולהדגיש, שאין הכוונה חלילה שמאורעותיו של החוטא אינם בהשגחה פרטית והוא מופקר למקרים כפשוטו. חלילה מלומר כן, שהרי כל קורותיו של אדם הם בגזירת עליון, והכל מצדיקים עליהם את דינו של הקב"ה שצדיק וישר הוא, הצדיק והרשע, כטוב כחוטא, הנשבע כאשר שבועה ירא.

ואין הכוונה אלא שהעונשים והייסורים הבאים אל האדם הם כתוצאה מהסתר פנים, כי בעת גילוי שכינתו יתברך אין שטן ואין פגע רע, אלא עוז וחדוה במקומו, אבל גם המקרים הרעים הבאים אל האדם כתוצאה מהסתר פניו יתברך הם במידה ומשפט.

וכמו כן יש להדגיש ולהוציא מהטועים וחושבים שמצוותיו של הרשע נחשבות כעברות ממש, עד שאין חפץ ואין טעם בקיומן חלילה וחס. וודאי שאינו כן, ונביא דברים נחרצים שכתב בעניין הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי, המכונה 'הסטייפלר', בספר אגרותיו:

"חס ושלום לומר שהמצוות שרשע עושה אינם מצוות! האמת הוא דאפילו מי ששקוע רחמנא ליצלן בחטא... ועדיין לא עשה תשובה, מכל מקום חייב בכל התורה כולה, ובעבור כל מה שלומד ומקיים יקבל שכר בעולם הבא כשאר אנשים צדיקים (רק שהשכר יבוא אחרי שיהיה נגמר תיקונו על ידי גיהנום וכיוצא בו)".

"ומה שכתבו ספרי יראים שהתורה ומצוות שלו הולכים ח"ו להסטרא אחרא רחמנא ליצלן הוא ענין אחר, אשר מי שאין לו מושג בקבלה לא יתפוס ענין זה. והוא כי כל מצוה ומעשה טוב גורם השפעה מן השמים, ואותה השפעה טובה מסייעתו להצלחה הן ברוחניות והן בגשמיות. וכשהאדם שקוע רחמנא ליצלן בחטא... אזי אותה השפעה הבאה על ידי תורה ומצוות שלו נחטפת על ידי הסטרא אחרא, וזהו באמת גלות השכינה, שכביכול הקב"ה ישפיע הטובה לשונאיו, הם כוחות הטומאה רחמנא ליצלן, אבל עצם המצוות והמעשים טובים אינם נגרעים מהאדם הזה כלל וכלל, רק ההשפעה המגיע לו מחמת התורה והמצוות היא נחטפת וכנ"ל".

ומסיים הגאון באגרתו: "וגם זה אינו אלא לפי שעה, כי אחר כך כשהאדם מתקן את החטא הזה, אזי מוציא הוא מהסטרא אחרא כל מה שגזלו מחלק הקדושה שהיא שייכת לו, וכמו שנאמר 'חיל בלע ויקיאנו' (איוב כ, טו)".

ילידי ביתו

וכך הוא גם המשך דברי מרן אביר יעקב זי"ע: **"והנה סמוך לזה בסוף הפרשה אמר: וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף מאת בן נכר נימולו איתו** (בראשית יז, כז). **בא לרמוז על מי שחזר בתשובה, שמה שלקחה הסטרא אחרא חוזר אליו. והנה מצינו שהעושה מצוה נברא ממנה מלאך אחד. והנה גם כן יש מצוות שעושה אדם בגופו, כגון תורה ותפילה, ויש שעושה אותם על ידי מעשה, כגון מצוות הצדקה וכיוצא, ומכולם נבראים מלאכים, וכשחוטא לוקחת הכל הסיטרא אחרא, וכשחוזר בתשובה כראוי הכל חוזר לו כבתחילה".**

"וזהו שאמר: 'וכל אנשי ביתו', הם המלאכים שנבראו על ידי מעשיו הטובים, 'יליד בית', שנעשו על ידי גופו, כגון תורה ותפילה, 'ומקנת כסף', שנעשו על ידי צדקה וגמילות חסדים, וכיון שחטא נטמעו בסטרא אחרא. השתא שחזר בתשובה, כיון שהוא מל ונטהר, כך המלאכים שנעשו על ידי מצוותיו ולקחה הסיטרא אחרא, עכשיו ניטלו מסטרא אחרא ונימולו ונטהרו עמו וחזרו אליו. וזהו 'מאת בן נכר נימולו איתו', כלומר, מאת בן נכר שהוא הסיטרא אחרא שנטמעו בה, השתא נימולו איתו ונטהרו וחזרו אליו".

העונשים והייסורים הבאים אל האדם הם כתוצאה מהסתר פנים, כי בעת גילוי שכינתו יתברך אין שטן ואין פגע רע, אלא עוז וחדוה במקומו. אבל גם המקרים הרעים הבאים אל האדם כתוצאה מהסתר פניו יתברך הם במידה ומשפט

וגם כאן יש להדגיש, שחזרתה של הגזלה לבעליה איננה מסופקת אלא וודאית, אם יתמהמה חכה לו, כי בוא יבוא לא יאחר, וכלשון האדמו"ר הזקן מחב"ד בתניא (פרק ט"ל): "וכשעוסק שלא לשמה ממש, לשום איזו פניה לכבוד עצמו, כגון להיות תלמיד חכם וכהאי גוונא, אזי אותה פניה שמצד הקליפה דנוגה מתלבשת בתורתו, והתורה היא בבחינת גלות בתוך הקליפה לפי שעה, עד אשר יעשה תשובה שמביאה רפואה לעולם, שבשובו אל ה' גם תורתו שבה עמו. ולכן אמרו רז"ל (פסחים דף נ) **לעולם** יעסוק אדם בתורה ובמצות ואפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה – **בוודאי, שבודאי סופו לעשות תשובה בגלגול זה או בגלגול אחר כי לא ידח ממנו נדח".**

ולא נותר לנו אלא להביא את סיום דברי מרן אביר יעקב, המתאר כיצד התשובה מתקנת את האדם בשלימות בבחינת 'כפליים לתושייה': **"וכשחזר בתשובה וחזרו אליו המלאכים, אז 'וירא אליו ה'', השכינה משגחת בו ומטיבה אליו, 'באלוני' דהיינו שנתגבר על יצרו וחזר בתשובה, מלשון 'וחסון הוא כאלונים'** (עמוס ב, ט), **'ממרא' היא משמעה 'מום ראה' וגימטריא רפ"א, לומר שכיון שהיה חוטא היה מום בו, עכשיו נתרפא המום".**

ולא זו בלבד, אלא שכל רגשות הקודש שחש בעבר, בהיותו צדיק גמור, ישובו אליו בשלימות כירחי קדם, והמשך לשון מרן: **"וישא עיניו וירא והנה שלושה אנשים נצבים עליו. הכוונה כמו שנתבאר, שכיון שחוטא האדם מסתלקים ממנו הנשמה והרוח והנפש, וכחוזר בתשובה חוזרים אליו, וזהו 'וישא עיניו וירא', הם עיני השכל, לפי שהאדם יודע בעצמו אם יש בו נר"ן או לאו, לפי התעוררותו וחשקו והתדבקותו בתורה ובמעשים טובים. וזהו 'וישא עיניו וירא' הם עיני השכל, 'והנה שלשה אנשים נצבים עליו', דהיינו שחזרו אליו, 'וירא וירץ לקראתם מפתח האוהל וישתחו ארצה', דהיינו אף כשהוא יוצא מפתחה של תורה, אינו מתעסק בדברים בטלים רק כוונתו לתקנם כראוי ולשומרם שלא יחזרו לברוח מעליו. וזהו 'מפתח האוהל', אף כשיצא מפתחה של תורה אינו יוצא כי אם לקראתם, ומשתחוה ומשפיל עצמו לעשות רצונם".**

המשך מעמ' א'

הכנסת אורחים אינה גדולה יותר מקבלת פני השכינה, אלא שהייתה מצוה עוברת, שכן אם לא ירוץ לקראתם יילכו לדרכם וייעלמו מבלי שוב, מה שאין כן לעניין קבלת פני השכינה שהקב"ה הואיל להמתין לו עד לאחר שיגמור לקבל את האורחים, וממילא היו שניהם בידו.

אך אי משום הא, לא היה לו אלא לצוות על בני ביתו להכין את צרכי הסעודה, וימשיך בקבלת פני השכינה, ורק לאחר שהסעודה תהיה מוכנה יגיש לאורחים את סעודתם ויקיים את המצווה, וממה שהפסיק בנבואתו גם בשביל לטרוח במצווה בגופו מוכח שגדולה היא מקבלת פני השכינה.

(לבונה זכה)

לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן

(יח, יד)

יש לפרש שצחוקה של שרה לא היה רק מפני זקנותה, אלא שידעה נכוחה שעל פי סדר המערכת והמזלות לא יתכן שיהיה לה ולאברהם אבינו בן, וכפי שאמרו חז"ל (שבת דף קנו.) שאברהם הסתכל באיצטגנינות שלו וראה שלא עתיד להיות לו בן.

אמנם הקב"ה דחה את סברת ליבה באומרו "ולשרה בן", שרה דווקא ולא שרי, וכלשונו של רש"י בפרשת לך (טו, ה): "אברם אין לו בן, אבל אברהם יש לו בן. וכן שרי לא תלד, אבל שרה תלד, אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל".

(פתח האוהל)

וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ (כב, ב)

לכאורה יש לתמוה, כיצד סלקא אדעתיה דאברהם אבינו שהקב"ה אכן מצווה לו לשחוט את בנו לפניו, שהרי אין חפץ לה' בקרבנות אדם. ויש לתרץ שידוע שאברהם אבינו עבד את הקב"ה במידת החסד, ואילו בנו יצחק אבינו עבד כל ימיו במידת הגבורה והפחד. והנה כל מגמתו של אברהם אבינו היה למתק את הגבורות ולהשליט בהן את מידת החסד, ועל כן חשב שהקב"ה מצווה אותו לבטלם לגמרי על ידי שחיטת בנו יחידו שהיה כולו במידת הגבורה. ואכן גם אליבא דאמת הייתה תכלית העקידה למתק את גבורות יצחק על ידי מידת החסד של אברהם אבינו, אלא שלא היה צורך לשוחטו בשביל כך.

(מחשוף הלבן)

פרק ד'

במעוז ברבריה

כפי שכבר הובהר במאמרינו הקודמים, ארץ מרוקו שוכנת בסוף מערב העולם הישן שלפני גילוי יבשת אמריקה, ומשכך היא עשויה להיחשב כדוגמא לארץ נידחת במיוחד. תעיד על כך גם ספרד, אחותה האירופית של מרוקו, הצמודה אליה מצפון כשרק מיצרי גיברלטר מפרידים בין שתי הארצות (ועוד נאריך בע"ה אודות הקשר הפיזי והתרבותי שביניהן), ומוזכרת במשנה במסכת בבא בתרא (דף לח.) כדוגמא למקום הרחוק ביותר אליו ניתן להגיע:

"אמר רבי יהודה: לא אמרו שלש שנים, אלא כדי שיהא באספמיא (ספרד, בדומה לשמה בלטינית - אספאניא) ויחזיק שנה, ילכו ויודיעוהו שנה, ויבא לשנה אחרת", או דברי חז"ל על העובר במעי אמו "ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו... ואל תתמה, שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא".

ובכן, מרוקו בזמן חז"ל הייתה כנראה מקום נידח עוד יותר, ויתכן בעטיו של אופיים הלא סימפטי של הגויים ששכנו באותו חבל ארץ. גוי ששמו הפך לשם גנאי כוללני - הברברים. למען האמת יש לציין, שהכינוי 'ברברים' ניתן על ידי ממלכת רומא העתיקה כמעט לכל אויב זר שאיים על שלטונם, אך השם התקבע והתייחד עבור עמי צפון מערב אפריקה, שקרויים כך עד היום (אם כי חלקם רואים בכך שם פוגעני ומבזה).

בטרם נמשיך ונסקור את איזכוריה של ברבריה בימי חז"ל נצטט את דבריו הרי"מ טולידנו (בספרו 'נר המערב') שעומד על החילוק התהומי שבין יהודי מרוקו לגויי אותה ארץ: "דבר נפלא הוא באמת כי אין בכל העולם ארץ אחרת שיהיו היהודים שונים בה שינוי גמור מהעם שבתוכו הם יושבים כמרוקו, בתואר פניהם, באופיים, בתכונת נפשם בשפתם ובתלבושתם, אין להם יחס ודמיון אל המרוקונים. רוב יהודי מרוקו תואר פניהם בהיר, בעוד שרוב המרוקנים עור בשרם שזוף ושחרחר. כן בתכונת נפשם שונים הם, ובעוד שאלה האחרונים ידועים הם בעריצותם ובאכזריותם וקשי ערפם, מצטיינים הם יהודי מרוקו בעדינות נפשם ברכות ליבם ונדיבותם".

יסוד האמונה

יש כיום קהילות שמתנזרות מלימוד חומש בראשית, האם ניתן להצדיק מעשה זה?

חלילה! ידוע מה שאמרו כל הצדיקים, הן ההולכים בדרך הבעל שם טוב זיע"א והן בעלי המוסר וכך שמענו וקיבלנו מאבותינו, **שחומש בראשית הוא יסוד האמונה**.

הרב הקדוש רבי בונם מפשיסחא זיע"א היה אומר שאת פרשיות התורה מבראשית ועד משפטים שאין בהן כל כך הרבה מצוות ודינים והן נראות כביכול כעין סיפורי מעשיות, אותן יש ללמוד בעיון כפי שלומדים גמרא עם תוספות! וזאת מאחר שכל יסודות האמונה נמצאים בפרשיות אלו. כאשר רואים איך בדבר השם שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. איך יש שכר ועונש במידה כנגד מידה וגם את האהבה העצומה מהקב"ה לאבותינו אבות העולם ואת ההתמסרות שלהם אליו והעמידה בכל הניסיונות וכל הטלטולים וכל מה שעברו ותמיד דבקו בו.

את כל היסודות האלו קונים בלימוד של חומש בראשית ולא רק בלימוד שטחי, אלא אדרבה צריך ללמוד ולהעמיק מאוד בדברי הראשונים והאחרונים המלמדים את פשט התורה. דברי רבינו אור החיים הקדוש זיע"א, שרק בפרשת בראשית יש לו עשרות אופנים להסביר את הפסוק הראשון בתורה וכן כל דברי הצדיקים שנאמרו בחומש זה שהוא כפי אמרנו קודם בשם כל הצדיקים "יסוד האמונה"!

חלילה להימנע מלימוד חומש זה ואין לשמוע או לקבל כל מיני תירוצים וטצדקי ודיבורים בעניין הזה כאילו כביכול כוונתם לטובה. לא מחכמה שאלתם זאת ואסור לקחת ולעקור מצעירי הצאן וגם מהמבוגרים את יסודות האמונה בהשגחה פרטית, יסודות האמונה בהנהגת ה' בעולם ויסודות האמונה שנוצקו מדור לדור על ידי האבות הקדושים. כפי שאף אדם בעולם לא יגש לבנות בניין בלי לחפור יסודות ולהעמיד אותו בצורה טובה ובטוחה, כך אי אפשר לבנות את אמונת היהודי בלי יסודות התורה של חומש בראשית.

כמה חיזוק אנו שואבים ולוקחים כל יום מפרשת העקידה! ידוע בשם הרב הקדוש רבי שלמה מזוועהיל זיע"א שאמר שבכל יום צריך לחדש פשט חדש בפרשת העקידה, וזאת כי פרשה קדושה זו שבתורה היא יסוד מוסד לכל המסירות נפש של כל יהודי לאבינו שבשמים, מסירות נפש שנהפכה חלק מחלבנו ודמנו באותם רגעים קדושים שאברהם אבינו הלכו יחד אל הר המוריה - העוקד והנעקד אל המזבח, ושניהם בעצה אחת לעשות רצון קונם. וכי תעלה על דעתנו שנמוש רגע אחד מחומש בראשית? ישתקע הדבר ולא ייאמר!

ספרי 'מילתא חדתא' מתורת כ"ק מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

מילתא חדתא — על התורה
שיחות ודברי חיזוק על סדר פרשיות התורה, המאירים את עבודת ה' ואת ההתמודדות עם אתגרי הדור, ערוכים בלשון בהירה ונגישה.
לשה"ק / אנגלית

מילתא חדתא — על מסכת אבות
מאמרים על סדר מסכת אבות בעניני עבודת ה' והליכות חיים, המשלבים דברי התעוררות לעבודת ה' בדרך המוסר והחסידות.
לשה"ק / אנגלית

אהבת התורה
פרקי חיזוק באהבת התורה, ביגיעתה ובעסק לימודה, המעוררים את הלב להתמסרות לתורה ולהתחזקות בעבודת ה'.
לשה"ק

אמונה ובטחון חלק א
מאמרים להעמקת האמונה והבטחון בהשי"ת, המעניקים חיזוק בהתמודדויות ובנסיונות החיים, ובפרט באתגרי דורנו. חלק א.
לשה"ק / אידיש

אמונה ובטחון חלק ב'
מאמרים להעמקת האמונה והבטחון בהשי"ת, המעניקים חיזוק בהתמודדויות ובנסיונות החיים, ובפרט באתגרי דורנו. חלק א.
לשה"ק

יראת שמים
מאמרי התעוררות לקנין יראת שמים, יראת הרוממות ודבקות בה', המשלבים את דרכי הפשט והדרש עם פנימיות התורה.
לשה"ק

שיערי תפילה
שיחות ודברי התעוררות בעניני תפילה, לחיזוק הלב בעבודת ה' ובהתמודדות עם אתגרי החיים, ערוכים בלשון בהירה הקרובה לכל נפש.
לשה"ק / אידיש

שבת קודש
מאמרים על קדושת השבת ועל סדר יומה, המאירים את עבודת השבת. בצירוף פיוטי קודש מאת כ"ק אדמו"ר שליט"א.
לשה"ק / אנגלית.

ירח האיתנים
מאמרי התעוררות לעבודת ימי אלול ותשרי: ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים וחג הסוכות, לאור פנימיות התורה.
לשה"ק

חנוכה וט"ו בשבט
שיחות ומאמרי חיזוק בעניני חנוכה וט"ו בשבט, המאירים את עבודת הימים ומעוררים להתחזקות בתורה ואמונה.
לשה"ק

פורים
מאמרים על עניני הפורים ופנימיות החג, ובהם דברי חיזוק והתעוררות לעבודת ה' ולהליכות החיים.
לשה"ק

הגדה של פסח — מילתא חדתא
ביאורים על סדר ההגדה חג הפסח ושיה"ש, המעמיקים בעניני יציאת מצרים ובעבודת ליל הסדר לאור פנימיות התורה.
לשה"ק (ספרד / ע"מ) / אנגלית

בס"ד, גיליון שפ"ו | פר' וירא | תשפ"ז

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים
תולדות רבנו הק'

פניני אור החיים

הישועה מגיעה ברגע

'וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם' (בראשית יח ב).

אברהם אבינו היה ביום השלישי למילתו, כואב וחלש.

והנה הוא רואה את המלאכים מרחוק – **ומיד הוא קם ורץ לקראתם**. איך יכול היה לרוץ?

אומר האור החיים הקדוש: **ברגע שראה את המלאך רפאל, כבר נתרפא אברהם**.

המלאך עדיין לא התקרב אליו, אבל **בדבר רוחני אין מרחק** שמונע את פעולת הישועה.

באותו רגע שהתגלתה דמותו לעיני אברהם, כבר עשה המלאך את שליחותו והשיב לו את כוחותיו.

לפעמים הישועה נראית עוד רחוקה...

אבל כשהקדוש ברוך הוא שולח אותה – **היא יכולה להגיע ברגע אחד!**

לא שומרים את האור לעצמנו

'כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה'' (בראשית יח יט).

הקדוש ברוך הוא מגלה לאברהם את דרכי הנהגתו, ומדוע?

אומר האור החיים הקדוש: מפני שהוא יודע שאברהם **לא ישמור את הדברים לעצמו**.

הוא ילמד את בניו ואת ביתו, ידריך אותם בדרך הישרה, ויסביר להם כיצד מנהיג הקדוש ברוך הוא את עולמו.

הידיעה שקיבלת אינה רק מתנה אישית.

היא גם אחריות!

כשאדם זוכה להבין דבר של אמונה, מידות או עבודת ה', עליו **להעביר אותו הלאה**.

לבניו, לביתו, ולמי שיכול להתחזק ממנו.

כך האור שקיבל הופך לדרך העוברת **מדור לדור**.

המשך בעמוד ג'

פרק שמיני: **תהפוכות**
התקוממויות ומלחמות אחים

תקופה זו של חוסר שקט שלטוני, גררה כמובן בעקבותיה גם התרופפות בביטחון התושבים, כאשר כל החפץ נעשה ראש, ובהם רבים כאלו שהיו מן המצרים לישראל. כנופיות פורעים ניצלו את המצב, ועשו בתושבים ככל העולה על רוחם, וגם הדרכים שרצו בחבורות של שודדים. שנות תוהו ובוהו אלו קשות מנשוא היו, והוסיפו חורבן על חורבנה של מרוקו.

"מעת בוא... לא ראינו מאורות, ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו מצוק העתים וחתחתים מעת חלות המלך ירי"ה, ואני בעניי נהייתי ונחליתי מקול פחדים אידים וכידים..."

ובשנת תפ"ח, בעוד הארץ רועשת ורוגשת, מוכת רעב ועמוסת תלאות חוסר הביטחון והיציבות, מת צורר היהודים, המלך שבמשך למעלה מיובל שנים הטיל את חיתתו על כל יושבי הארץ ורחץ את ידיו בדמם, מולאי איסמעאיל ימח שמו וזכרו.

או אז פרצה במלוא עוזה ואכזריותה, מלחמת הירושה העקובה מדם, על כסאו של המלך הרשע; כאשר על השלטון מתמודדים ומתנצחים, עשרה מתוך מאות בניו. הקרבות ידעו מעלות ומורדות, כאשר בתוך נמצאים התושבים שחייהם לא נחשבו בעיני החיילים למאומה, על אחת כמה וכמה חיי היהודים שבהם, שכרגיל במקרים כאלו היו ה"שעיר לעזאזל" וסבלו מכל הצדדים.

בחודש אב של שנת תפ"ח התעצמה המלחמה ביותר בין מולאי חמד אדהבי, אחד מהטוענים לכתר, שלצדו עמדו, בין היתר, גם מחנות של לוחמים כושים ממעמד העבדים שהיו אבירי כח וחסרי לב ולא ידעו רחמים מה הם, ובין אחיו עבד אלמליך. המלחמה הזו היתה הנוראה מכל הקרבות שהתחוללו במרוקו באותה שנה, וחיי אדם לא נחשבו בה למאומה. כאשר גברה ידם של חיילי מולאי חמד אדהבי, ובהם גדודי העבדים השחורים, לא היה מעצור בפניהם והם שטפו בנחשול של אכזריות את כל הנקרה בדרכם.

גורלה המר של מקנס היהודית

הם עשו שמות בחיילות אויביהם, נאמניו של עבד אלמליך, ואז פרצו למקנס בירתו של מולאי איסמאעיל, ובזזו את אוצרות הממשלה. אף משכילו בהם את חמתם, עדיין לא רפתה רוחם ולא כהתה סערתם, והם התנפלו על כנסיות הנוצרים שבמקנס, שבאוצרותיהן נאגר ממון רב, ורוקנו אותן מכל אשר בהן, ומשסיימו מלאכתם שם, שעטו אפופי תאוות דם ורצח, אל ה"מלאח", רובע היהודים שבמקנס.

אותו היום, יום ג', כ"ח לחודש אב היה.

הם שלחו ידם בכל ולא חסו על נער ועל זקן. שללו את כל רכוש היהודים, והשאירום ערומים מכל. בסערת ההתנפלות על ה"מלאח", כילו זעמם בכל הנקרה בדרכם, והרגו מאה ושמונים יהודים, ועוד כהנה והנה הלכו ונפצעו בידיהם האכזריות וצמאות הדם. נוסף על כך התעללו ביהודי המלאח ועינו אותם, ככל העולה על רוחם.

חורבן על חורבן חוותה כעת מקנס, **שלא היתה אלא דוגמה למה שהתחולל בכל רחבי מרוקו בשנים ההם.** כרגיל וכצפוי, נוספו על החורבן הנורא גם סכסוכים פנימיים עצומים, שהתעוררו בין יהודי מקנס ושאר מרוקו, בעקבות פקדונות והלוואות שהיו לאיש אצל רעהו, ושנבזזו כולם בידי חייליו הפורעים של מולאי חמד אדהבי ימח שמו וזכרו.

לולי תורתך שעשועי

כל אותה העת, למרות הרדיפות האיומות, הפחדים והמחסור, העלבונות והבזיונות, לא פסק רבינו מעבודת קדשו ומהתמסרותו ללימוד התורה בקדושה ובטהרה, ולהרבצתה לאחרים עד כמה שידו מגעת. הוא המשיך לשקוד על דלתי תורה בדרך העיון המיוחדת שלו, ושמר על סדרי לימודו הקבועים ככל שיכל.

לא זו בלבד, אלא שבאותן שנים אף שקד על העלאתם על הכתב של מיטב ותמצית חידושיו על הש"ס ועל התורה. אלו שראו אור לימים בספרים "חפץ ה'" על ארבע ממסכתות הש"ס, ו"אור החיים" המפורסם על התורה. לימודו וחידושי התורה שלו, המה שהחזיקוהו בסערות הימים.

המשך בשבוע הבא

ספיר ויהלום

פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

להסיר את הרע – ולגלות את הטוב

'וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו'. (בראשית יח ב)

פרשת וירא נפתחת מיד לאחר שאברהם אבינו קיים את מצות ברית המילה. עודנו חלש מן המילה, וכבר באים אליו שלושה מלאכים, שכל אחד מהם נשלח לשליחות אחרת.

שלושת המלאכים, אמרו **חכמינו** בגמרא (ב"מ פו:) הם מיכאל, גבריאל ורפאל: אחד לבשר על לידת יצחק, אחד להפוך את סדום ואחד לרפא את אברהם.

בספר **'מאיר עיני חכמים'** (ח"ב, פר' וירא) מובא בשם הגאון הקדוש **רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצא** זי"ע, כי אין זו רק סמיכות של שני מאורעות. שלוש השליחויות קשורות לשלושה חלקים שיש במצות המילה עצמה.

כדי להבין את דבריו יש לפתוח בדברי **רבינו חיים בן-עטר** זי"ע בפירושו **'אור החיים' הקדוש** על הפסוק (ויקרא יב ג) 'וביום השמיני ימול בשר ערלתו', בו חשף זרוע עוזו וגילה מקצת ממעלתה הנשגבה של מצות ברית המילה הכוללת בתוכה שלש פעולות: מילה, פריעה, מציצה. בכח שלוש פעלות אלו מסירים ומשברים שלוש קליפות טמאות מתוך ארבע, המכסות את הקדושה שבנשמת ישראל.

כי כשם שבאגוז יש ארבע קליפות: הקליפה המרה המתייבשת ונופלת, הקליפה הקשה שאותה מפצחים בעת שאוכלים את האגוז, הקליפה המפרידה בין חלקי האגוז עצמו בפנימיותו והקליפה הדבוקה לאגוז ונאכלת עמו, כך יש ארבע קליפות הסובבות את הקדושה.

ובעת שנכנס האדם בבריתו של אברהם אבינו מסירים מאתו שלוש מהן, ורק הרביעית המשולה לקליפה הדבוקה לאגוז ונאכלת עמו, נשארת דבוקה בו עד הגיעו לגיל מצוות.

כי עד שימלאו לו שלש-עשרה שנה הרי הוא בבחינת 'שני ערלה', ובכניסתו לשנת הארבע-עשרה הרי הוא כנטע רבעי - 'יהיה כל פריו קודש הלולים לה".

עבודת קודש זו של הסרת הקליפות המכסות את הקדושה, מלווה את האדם כל ימי חייו, וזו תכלית שליחותנו בעולם השפל, מדור הקליפות והסטרא-אחרא, לגלות מתוך החושך את האור הרוחני הזך המלובש בבריאה.

מטרת המילה איננה לחבול סתם באדם, אלא להסיר את מה שמסתיר את קדושתו. הפרי עצמו אינו האויב, אלא שהקליפה היא שמונעת את גילויו. גם בעבודת האדם אין המטרה לשבור את האישיות שנתן לו הקדוש ברוך הוא, אלא לברר מהו הכוח הטוב שבו ומה נדבק אליו ומעוות אותו.

תקיפות, למשל, יכולה לבא לידי ביטוי בעמידה על העקרונות אך חמורה מאוד כאשר היא הופכת לכעס.

כמו כן, שאיפת הצלחה יכולה להביא להתמדה אך היא עלולה להפוך לרדיפה אחר כבוד.

בזאת יאירו דברי הגאון הקדוש מאוסטרובצא, כי כנגד הסרת הערלה בא גבריאל להפוך את סדום, משום שסדום מסמלת רוע צרוף שאינו בר-תיקון, ולכן שליחותו מבטאת את הצורך לכרות רע שאסור לתת לו מקום.

וכנגד הפריעה שעניינה גילוי הברית, בא מיכאל לבשר על לידת יצחק, משום שבכך מתגלה ההמשך הקדוש של בית אברהם.

וכנגד המציצה, שיש בה צד של רפואה למקום המילה, בא רפאל לרפא את אברהם.

לכאורה יש כאן הבדל. בעוד בדברי **רבינו ה'אור החיים' הקדוש** כל שלושת השלבים עוסקים בהסרת הערלה ובסילוק מה שמסתיר את הקדושה, בשליחויות המלאכים אנו מוצאים לא רק סילוק של רוע, אלא גם בשורה של חיים ורפואה.

משום שאחרי שמסירים את הרע, צריך גם לדאוג שהטוב יתפוס את מקומו. כאשר נשאר חלל ריק עלולה הסטרא-אחרא למלאותו. לכן ה'סור מרע' נשלם דווקא על ידי 'עשה טוב'.

לאחר שהבנו כי מצות המילה היא מהלך של תיקון המורכב משלבים שונים, נוכל ללמוד מכך הוראה לחיי היום־יום.

לעתים, אדם מתרגל לדבר בבית בקוצר רוח, כאשר עוברת עליו רוח התעוררות, אין להסתפק בהפסקת הדיבור הפוגע, כדי שלא להשאיר חלל ריק, עליו ללמוד כיצד לדבר: להקשיב, לברור מילים טובות, ואם כבר קרתה פגיעה, לבקש סליחה, להשיב את האמון ולבנות מחדש אווירה של כבוד.

כך גם בלימוד תורה. מי שרוצה להפסיק בזבוז זמן אינו מסיים את עבודתו בהחלטה 'לא לבטל'; הוא צריך לקבוע מה ילמד, מתי ילמד, ואיך יהפוך את הזמן שהתפנה למקום של תורה.

זה בדיוק ההבדל שבין עקירת קלקול לבין בניין. לפעמים האדם משקיע מאמץ גדול במלחמה עם חולשה מסוימת, וכאשר הצליח להפסיק אותה הוא מרגיש שהעבודה הסתיימה.

ברי רבינו מזכירים שהסרת הכיסוי נועדה כדי לגלות את הברית שמתחתיו. המטרה אינה רק שיהיה פחות רע, אלא שיוכל להופיע יותר טוב.

סעודה שמאכילה את הלב

'יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ. וְאֶקְחָה פַּת לָחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ'. (בראשית יח ד-ה)

במבט ראשון אלו מילים פשוטות של בעל בית נדיב. אברהם אבינו מציע לעוברי הדרך מים לרחיצה, צל תחת העץ ופת לחם להשיב את נפשם. אולם **רבינו ה'אור החיים' הקדוש** זיע"א מגלה שבדיבור הזה יש רובד נוסף.

פי ביאורו, אברהם כבר הכיר שהעומדים לפניו הם מלאכים. ממילא מתעוררת שאלה: מה טעם להציע למלאכי מרום מים ולחם, כאילו היו בני אדם הזקוקים למאכל ולמשקה?

הסביר האור החיים, כי אברהם אכן הכניס אותם כאורחים והציע להם מאכל ממש. אבל במילותיו רמז גם למזון המתאים למהותם הרוחנית.

ה'מים' רומזים לתורה כידוע, על פי הכתוב (ישעיה נה א) 'הוי כל צמא לכו למים', וכפי שדרשו חז"ל (בבא קמא יז.) שאין מים אלא תורה, וכאן הם רומזים לחלק הפשט שבתורה.

לאחר מכן אמר אברהם 'והשענו תחת העץ'. העץ הוא 'עץ חיים', רמז לתורת הסוד.

והסדר מדוקדק: בתחילה הציע להם 'מים' הם פשטי התורה ורק אחר כך

'העץ' - העומק והחיות הפנימית, כי כך הוא הסדר, תחילה יש למלא את הכרס בנגלות התורה, ולדעת מה ה' רוצה מאתנו, ורק לאחר מכן, ניתן להמשיך לרזי התורה ופנימיותה.

ממשיך אברהם ואומר 'ואקחה פת לחם וסעדו לבכם', בכך רמז למזון הרוחני הן החיצוני והן הפנימי הסועד את הלב, משום שלא ניתן לאחוז באחת משתי הדרכים בלבד.

בדבריו, לימדנו רבינו האור החיים, כיצד יש להעביר את התורה לדור הבא.

יש להתחיל בדברים ברורים ופשוטים, ולא להלעיט את הצעירים במושגים גבוהים ורעיונות עמוקים ומופשטים.

ומאידך, צריך להזהר מלהפוך את התורה לסדרה של הוראות יבשות בלא חיות ומשמעות.

ועדיין נשאלת השאלה: אם כל הרמז מכוון לתורה ולרוחניות, מדוע הוצרך אברהם להביא להם אוכל ממש?

על כך מוסיף רבינו יסוד חשוב. אכילתו של צדיק אינה נתפסת אצלו כפעולה גופנית בלבד.

בדבריו דייק בכתוב (משלי יג כה) 'צדיק אוכל לשובע נפשו', כי האכילה סועדת את הנפש ולא את הגוף בלבד.

כי גם במאכל גשמי יש אפשרות לעבוד את ה', כאשר אוכלים אותו בדרך הראויה ולמטרה הראויה, ולכן, כאשר המלאכים ירדו לעולם בדמות אנשים, גם האכילה הגשמית בבית אברהם היתה חלק מן השליחות שלהם.

זהו חידוש גדול: הקדושה אינה מתחילה רק לאחר שמסיימים לאכול וקמים ללמוד או להתפלל.

גם הדרך שבה אוכלים, כיצד מברכים ומה מבקשים לפעול באמצעות הכוחות שקיבל הגוף - כל אלה יכולים להיות חלק מעבודת האדם.

זהו גם ביאורו של רבינו למילים 'כי על כן עברתם על עבדכם': כך אמר להם אברהם: מאחר שבאתם אלי בצורה של אנשים, הרי שיש משמעות גם לסעודה הגשמית שאני מציע לכם, ואכן, השיבו המלאכים 'כן תעשה כאשר דיברת'.

בזה נבין צד נוסף במצות הכנסת אורחים, מלבד דברי תורה ומזון רוחני, יש לתת לאורח קודם כל את צרכיו הגשמיים.

מאידך, בית יהודי יכול להעניק לאורח הרבה יותר מן הצלחת שעל השולחן. סבר פנים יפות, מילה טובה, אווירה של אמונה ודבר תורה הנאמר במידה הנכונה - כל אלה יכולים להיות 'וסעדו לבכם'.

ילד היושב ליד שולחן שבו מכבדים אורח לומד לא רק מה מגישים לאדם זר, אלא מהי תורה החיה בתוך הבית. הוא רואה שהלכה, חסד, מאכל ודיבור אינם עולמות נפרדים.

ובדיוק כאן צריך לזכור שגם התוכן הרוחני צריך להינתן לטובת האורח ולא לטובת הרגשתו של המארח.

כך אמר הרב הקדוש **רבי יצחק מווארקא** זי"ע שמצות הכנסת אורחים כלולה ב'ואהבת לרעך כמוך'.

לפעמים אורח ממהר לדרכו, ואם יעכבוהו כדי להרבות בכבודו או כדי לזכות בעוד רגע של 'הכנסת אורחים', ייגרם לו הפסד, ועל המארח לחשוב מה טוב לאורח עצמו.

כך מסופר בשם הרב הקדוש **רבי ישכר דוב מבעלזא** זי"ע על דברי אברהם 'אחר תעבורו', כי אם האורח ממהר לדרכו, אין לעכבו אלא לסייע לו להמשיך בזמן.

ברעיון זה גלומה נקודה עדינה: לעתים, ניתן לתת אדם מאוד הרבה, ובכל זאת לא לשים לב לצרכיו.

בעל הבית רוצה לשיר עוד ניגון או לומר עוד דבר תורה, שמא האורח עייף או ממהר, או שהוא מעדיף מעט שקט.

מצות 'ואהבת לרעך כמוך' מחייבת את המארח לצאת לרגע מן התמונה של עצמו ולראות את מי שיושב מולו. דווקא אז גם דבר התורה שיאמר יהיה באמת 'וסעדו לבכם' - דבר המחזק את לבו של האורח ולא מכביד עליו.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

המשך מעמוד א'

עד הרגע האחרון

'אֵרֵדָה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָלָה' (בראשית יח כא).

זעקת סדום כבר עלתה לפני הקדוש ברוך הוא, ורשעתם כבר היתה ידועה.

ובכל זאת, מדוע נאמר 'ארדה נא ואראה'?

אומר האור החיים הקדוש: **לפני העונש רצה ה' לבדוק אותם שוב**, שמא חזרו בהם ואינם מחזיקים עוד ברשעתם.

לכן נשלחו המלאכים בדמות אנשים, כדי לראות כיצד יתנהגו אליהם עכשיו.

אילו היו עוצרים וחוזרים בהם, **ייתכן שהיה הקדוש ברוך הוא מאריך להם זמן** ולא ממהר להיפרע.

גם לאחר דרך ארוכה של טעות, שער התשובה פתוח עד הרגע האחרון.

גם הדרך היא נס

'וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן' (בראשית כא ב).

לכאורה די היה לכתוב 'ותלד שרה'. אם ילדה, ברור שקודם לכן הרתה.

אומר האור החיים הקדוש: התורה מדגישה 'ותהר', כדי ללמד **שגם עצם ההריון היה נס גדול**. לשרה לא היה כלל בית רחם, והקדוש ברוך הוא חקק לה מקום להריון.

לפעמים אנחנו רואים רק את התוצאה הגדולה, ושוכחים כמה ניסים נסתרים היו בכל הדרך אליה.

לא רק הלידה היא נס. **גם כל שלב שהוביל אליה הוא חסד בפני עצמו.**

זריזות אינה פזיזות

'וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר' (בראשית כב ג).

מדוע המתין אברהם עד הבוקר, ולא יצא מיד בלילה לקיים את הציווי?

מבאר האור החיים הקדוש: קרבן אינו קרב בלילה, ולכן המתין לזמן הראוי. אבל **ברגע שהגיע הבוקר – השכים ויצא.**

מכאן לומדים מהי **זריזות אמיתית**: לא לעשות בחיפזון דבר שאינו נכון, ולא להתעכב כשהגיע הזמן לעשותו.

לעבוד את ה' בדיוק ובזריזות. **להמתין כשצריך – ולהשכים כשאפשר!**

המרגלית מאירה

'וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה' (בראשית כב כג).

התורה מונה את כל משפחת נחור, ורק בסופה מזכירה את רבקה. לשם מה כל הרשימה?

אומר האור החיים הקדוש: ללמד אותנו **מאיזה מקום יצאה המרגלית הטובה – רבקה אמנו.**

לפעמים נשמה צדקת יורדת לעולם בתוך סביבה שאינה דומה לה כלל.

מסביבה כזאת אפשר לחשוב שאין סיכוי לצמוח אחרת.

אבל **רבקה האירה בקדושתה**, ולא נטמעה במעשים שסביבה.

הנשמה מכירה את מקומה. גם מתוך מקום חשוך היא יכולה לבחור בטוב ולהאיר.

המקום שממנו באת אינו חייב לקבוע לאן תגיע.

מתיבתא אור החיים

כתב רבינו באור החיים (כא ב) **'ותהר ותלד שרה לאברהם ב'ן. אמר ותהר יתבאר על דרך אומרם ז"ל** (ב"ר פנ"ג) **בית מטרון לא היה לה, לזה מודיע כי היה נס גם בהריון. ואומרו לאברהם רמז בן זה לאברהם ולא ישמעאל לאברהם כי לא יקרא שמו בן אברהם דכתיב** (כא יב) **'כי ביצחק יקרא לך זרע'. והגם שמצינו שאמר הכתוב** (טז טו) **'ותלד הגר לאברם בן', שם נקרא שמו אברם אבל אחר שנעקר שם אברם שלא יזכר עוד שם זה עליו אלא אברהם ישמעאל אין לו ליקרא בן אברהם. ואולי כי לזה הקורא לאברהם אברם עובר בעשה** (ברכות יג.) **טעם הקפדתו יתברך כי כשיקרא לו אברם מיחס אליו ישמעאל לבן וה', אמר כי ביצחק יקרא לך זרע ואין זה אלא כשיעקר שם אברם, וטעם זה אינו ביעקב לזה הגם שנקרא ישראל אין קפידא שיקרא יעקב.**

ומבואר מדברי רבינו, שמאז שהשתנה שם אברם ל'אברהם', לא נקרא עוד ישמעאל 'בן אברהם'. והקשו **המפרשים**, שהרי מצינו כמה פעמים שהכתוב קורא לישמעאל 'בן אברהם', כגון 'ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם' (להלן כה יב), 'מחלת בת ישמעאל בן אברהם' (ששם כח ט). ובישוב דברי רבינו מצינו כמה אופנים:

א. יש שביארו שכוונת רבינו שלא נקרא ישמעאל 'בן אברהם' סתם, אלא הוזכר בשמו '**ישמעאל** בן אברהם', מה שאין כן יצחק שהוזכר כבנו סתם. ו**באור בהיר** הוסיף לבאר על דרך משל, לאדם שהיו לו שני בנים, האחד צדיק וטוב, והשני רע ורשע שמרד בו, שכאשר מדבר על אודות בנו סתם, כוונתו לבנו הטוב, אולם כאשר נשאל על בנו המורד בן מי הוא, מוכרח להודות שאכן הוא בנו. ומשום כך כשהוזכר ישמעאל בשמו נכתב שהוא 'בן אברהם', אבל כשהוזכר 'בן אברהם' בסתם, הכוונה היא ליצחק.

ב. בזכרון לחיים תירץ את הקושיא מהכתוב (להלן כה יב) 'ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם', שלכן הוסיף ואמר 'אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה לאברהם', ללמדנו שישמעאל הוא בן שפחה, ואינו 'בן אברהם' סתם.

ג. באפרקסתא דעניא (שו"ת ח"ד סי' שסד) תירץ, שאין כוונת התורה לייחס ולקרוא לישמעאל 'בן אברהם', והטעם שנאמר 'וילך עשיו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם', יש לבאר על פי דברי רבינו שם (להלן כח ח), שבא לומר שהטעם שלקח עשיו אשה מבנות ישמעאל, הוא מפני שחשש שאם יקח מבנות כנען הארור לא יתקיימו בו ברכות אביו, ולכן לקח מבנות ישמעאל, שהוא בן אברהם שזרעו ברוך, ולפי זה אין הכוונה לייחס את ישמעאל לאברהם, אלא רק לפרש טעמו של עשיו שלקח מבנות ישמעאל. וכן מה שנאמר (שם כה יב) 'אלה תולדות ישמעאל בן אברהם', אינו בא לייחס את ישמעאל לאברהם, אלא כפי שביאר בבאר מים חיים (שם), בא ליתן טעם לכך שהוליד הרבה נשיאים ונתרבה זרעו, שהוא משום הבטחת הקב"ה לאברהם (לעיל כא יג) 'וגם את בן האמה לגוי אשימנו'. והוסיף הכתוב ואמר 'אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה לאברהם', ללמדנו שמתייחס להגר ולא לאברהם.

ד. בספר רחמיך הרבים (לקט פנינים לעיל יז ה) תירץ, שאין כוונת רבינו לישמעאל עצמו, שהוא ודאי נקרא 'בן אברהם' כמו שמצינו בתורה כמה פעמים, אלא כוונתו לזרעו של ישמעאל, שאינו מתייחס אחר אברהם. ודקדק כן בלשון רבינו שכתב 'וה' אמר כי ביצחק יקרא לך זרע', הרי שעיקר הקפידה היא על הזרע, שרק זרעו של יצחק מתייחס אחר אברהם.

אור הישועות
מכתבי הלומדים

בזכות לימוד "אור החיים" – זרק את הכלי הטמא מרשותו

בין השורות של ספר "אמרות טהורות" מסתתר סיפור מעורר השראה, בו אחד מהנוכחים שהאזין לדבריו של האדמו"ר, אשר שיתף בתובנותיו על דברי חמיו, **האדמו"ר מסקווירא זצ"ל**, זכה לשינוי פנימי עמוק. האדמו"ר תיאר את כוחו של ספר **"אור החיים הקדוש"**, שהשפעתו איננה רק בתוכן הלימוד, אלא במדרגת קדושה שהוא משפיע על הלומד, עד שהוא מבין בעצמו את הצורך להשליך את כל מה שנוגע לטומאה - כלים, מחשבות, או השפעות רעות - מבלי שיאמרו לו דבר. דומה כי השפעת הספר חודרת לנפש, מרוממת אותה ומובילה אותה בדרכים של טהרה והארה.

הסיפור שמסופר, הוא של אדם ששמע את דברי האדמו"ר, ולאחר מכן החל לקבוע לימוד קבוע בספר **"אור החיים הקדוש"**. לא עברו ימים רבים, והאדם הזה מצא את עצמו עומד בקיום מצוות ברמה חדשה, בין השאר, קיים את מצוות ביעור חמץ, פעולה שמסמלת את היכולת להפרד מהישן, מהלא טהור, ולהיות פתוח לחדש ולטהור.

העוצמה שבספר **"אור החיים הקדוש"** אינה רק בתובנותיו הרוחניות המעמיקות, אלא בכוחה הבלתי מורגש להדריך את האדם לעשייה המתקנת אותו מבפנים. לא צריך להנחות אותו במילים או בהוראות ישירות. ספר זה פועל על הלב, מורה לו את הדרך ומנחה אותו להשליך מכלי טמא. הוא מוביל את האדם למקום של תיקון פנימי, שולי יותר לעיתים, אך לא פחות חשוב - תיקון שמתחיל בשקט, בלב פנימה.

סיפור נוסף שמסופר הוא על **רבי חיים דוד דוקטור**, אדם שהיה רחוק מהשיטה של שלומי אמונה ישראל. הרה"ק **רבי דוד מלעלוב**, שביקש תיקונו, הביאו לפני **הרה"ק מלובלין זי"ע**, ושם קרה השינוי הגדול - רבי חיים דוד הפך לעובד ה' אמיתי ובלתי נלאה. כשנפגש עם **התפארת שלמה** בסוף ימיו, כשראה אותו שוכב על ארץ, בוכה ביגון גדול, הבין התפארת שלמה כי הוא בוכה על השנים בהן לא הלך בדרך האמת. אך רבי חיים דוד דוקטור, שהיה מושרש בלימוד "אור החיים הקדוש", השיב לו בביטחון מלא: "אל תאמר כך, איני מוותר על יום אחד מהימים הראשונים. בזכות לימוד "אור החיים" בעל פה, כל עוונותי הפכו לזכויות".

סיפור זה מעורר את הלב בהבנת העומק שבחיבור לשיעור תורה אמיתי, כזה שמפנה את הדרך בכל תחום, ומביא את האדם למקום של שלמות פנימית וקדושה. כך גם **האדמו"ר מרחמסטריווקא** זצ"ל, שהסביר כי בזמננו, שבו לא תמיד יש ביכולתנו לעסוק בתעניות וסיגופים כדי לתקן את חטאות הנעורים, יש דרך נפלאה לתקן את הנפש - על ידי התחזקות בלימוד **"אור החיים הקדוש"**. לימוד זה זוכה לזכך את הנפש ולהביא לרמה רוחנית גבוהה, כפי שמובא בשם **הרה"ק מרוז'ין**, שלימוד הלשון של הזוהר מסוגל להכשיר את הנשמה. ובזמן ש**הרה"ק מהוסיאטין** היה פותח את שולחנו - לא היה עושה זאת לפני שסיים את לימוד **"אור החיים"** על הפרשה.

העוצמה הפנימית שבספר **"אור החיים הקדוש"** לא רק עיצבה את החיים של כל אחד מהשומעים את דבריו, אלא גם הניעה אותם לשינוי אמיתי. כל חטא, כל מכשול, נהפך לזכות, והאדם מרגיש כי כל צעד שהוא עושה הוא צעד לקראת קדושה. **ספר זה שינה את פני הדור, והוא עומד כסמל לקדושה פנימית, שופעת שפע רוחני לכל יהודי באשר הוא.**

ספרי "אור החיים" בהוצאת המכון

סט חומש אור החיים המבואר
דברי האור החיים מוגהים ומבוארים בהרחבה במדורי "מאורי אור" ו"מאורי החיים", לחבנת עומק דבריו וכוונתו.

סט חוברות אור החיים משולב
ביאור משולב בשפה ברורה, בתוספת מדור "תורת חיים": מחולק ל-48 חוברות נוחות לנשיאה וללימוד.

פרי תואר המבואר
חיבורו ההלכתי של האור החיים על יורה דעה, עם ביאורים, ציונים ומדור מסכם של פסקיו והלכותיו.

מוסרי אור החיים
לקט מדברי האור החיים הק' על דרך המוסר עם ביאור דבריו.

חיים כולכם היום
דרכי חיים והנהגות ממשנת האור החיים, מסודרות לפי ימות השנה והמועדים.

פניני אור החיים
פנינים נבחרות מתורת האור החיים, ערוכות לפי נושאים וענינים.

אור החיים עם ביאור משולב
ביאור קצר ובהיר המשולב ברצף דברי האור החיים, לצד ליקוטים משלימים משואר ספריו.

אור החיים לוח יומי
ספר האור החיים בחלוקה יומית לכל ימות השנה.

שולחן שבת עם אור החיים
מאמרים לפרשיות ולמועדים על פי תורת האור החיים, מעובדים בשפה פשוטה ובניקוד מלא.

חפץ ה' המבואר
חיבורו של האור החיים על מסכת שבת, מונה על פי דפוס ראשון ומלווה בביאור, ציונים ומראי מקומות.

אוצרות אור החיים מתיבתא
אוצר ביאורים וחידושים על ספר אור החיים הקדוש.

ספיר ויהלום אור החיים
מתוך שיעורי ושיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ על פרשיות השבוע והמועדים, בשילוב משלים, סיפורי צדיקים, הנהגות ופנינים.

מפתח של חיים
עשרות אלפי פנינים מספר אור החיים, מסודרות לפי ענינים, אישים ומאורעות, בתוספת תולדות רבינו.

מגילת אסתר - אור החיים
מגילה מבוארת, עם 'ראשון לציון' המבואר וליקוטים מספרי האור החיים על סדר המגילה.

ראשון לציון המבואר
ספר "ראשון לציון" לרבינו חיים בן עטר, בתוספת ביאורים.

פרק שירה אור החיים
פרק שירה עם ביאור המלוקט מתורת האור החיים, בתוספת נוסח בעל השל"ה.

באור החיים
פרקי חיי ותולדות האור החיים הקדוש, מלווים בתמונות ומסמכים נדירים מתקופתו.

הגדה של פסח אור החיים
ליקוט מכתבי האור החיים על ההגדה, עם ביאורים, הערות וציונים. בתוספת "ראשון לציון" המבואר על שיר השירים.

מכון אור לישרים - ירושלים - נדרים
קנה והדר
ישיבת אביר יעקב
אור מאיר שמחה
נהריה

ניתן להשיג בנדרים פלוס

זכיתם לישועה בזכות הלימוד בספר 'אור החיים' הקדוש? נשמח שתשתפו אותנו! שלחו את סיפורכם אלינו למייל: m028039999@gmail.com או לפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
(פר' וירא
תשפ"ה – ביהמ"ד
באר ישראל)

עינים מאירות

על התורה והמועדים

גיליון נ"ג
פרשת וירא
תשפ"ז

ברית מילה בחברון

אילן שמגלה טהרה ◆ אשל בבאר שבע ◆ האשל בקריעת ים סוף ◆ רבא, אביי ואבא אומנא ◆ כלב בן יפונה ואבא אומנא סוד אשכול דממרא ◆ סוד ברית מילה בחברון

עצים ואילנות

בפרשתנו - פרשת וירא, נזכרים כמה וכמה ענייני עצים ואילנות.

בתחילה נראה ה' באלוני ממרא, אשר יש בראשונים (רבינו חיים פלטיאל, ריב"א, רבינו בחיי, בראשית יח א) שפירשוהו מלשון 'אולן', עצי אלון של ממרא. ולאחר מכן מושיב אברהם את אורחיו תחת העץ.

מלבד זה, בהמשך הפרשה נאמר על אברהם (בראשית כא לג) "וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע", הוא עץ אשר נטע בעבור אורחיו. וכן בנסיון העקידה נאמר (שם כב ג) "וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה", וכן (שם פסוק ז) "הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים".

ויש להבין את הענין בכל אלה.

תחת העץ

והנה ב**זוהר הקדוש** בפרשתנו (ח"א קב:) הובא דבר חידוש, כי אילן נטע אברהם אבינו בכל מקום שעבר בו, אבל לא היה גדל כראוי, עד אשר בא לארץ כנען ושם גדל האילן כראוי. באילן זה היה בודק אברהם את האורחים, מי מהם דבוק בקדוש ברוך הוא ומי חלילה אינו. כאשר היה בא אדם הדבוק בה' יתברך, היה האילן פורס את ענפיו להצל על ראשו ומאהיל עליו, ואילו כאשר נכנס אדם האחוז בעבודה זרה, היה האילן מסלק את ענפיו כלפי מעלה. ומזה ידע אברהם לפנות אליו ולדבר על לבו, עד שהיה נאחז באמונה בקדוש ברוך הוא.

תחת אותו אילן נבע מעיין מים, ומי שהוצרך לטבול היו המים עולים לקראתו, וענפי האילן עולים כלפי מעלה, ומיד היה אברהם מזרזו לטבול.

זה טעם מה שאמר אברהם למלאכים כשבאו אצלו 'והשענו תחת העץ', לבדקם על ידי האילן אם ראויים הם לחסות בצילו.

אילן זה - אילנא דחיי היה, סוד עץ החיים לכל העולם. ובאילן זה תיקן אברהם את חטא עץ הדעת ואת כל החטאים שבעולם, והודיע את האמונה לכל הברואים.

עד כאן דברי הזוהר הקדוש.

גילוי מן האילנות

והנה, דבר נפלא כתב **רבינו יהודה הברצלוני** בפירושו על **ספר יצירה** (פרק א), כי נגלה הקדוש ברוך הוא לאברהם מן האילנות, וזהו 'וירא אליו ה' באלוני ממרא' - אשר כאמור הוא לשון 'אילן', וכן 'והשענו תחת העץ'. ובזה רמז הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו, כי כל מה שיש באילן - פירות ועלים וענפים - יש בהתגלות השכינה אליו.

ועל כן נעשה הדבר במקום האילן, כי האדם עץ השדה, ויוכל ללמוד מן האילן על דרך ההתגלות.

אחר שציווה הקדוש ברוך הוא את אברהם אבינו על המילה, וקיים אברהם את המצוה בשלימות, נגלה אליו ה' באלוני ממרא בין האילנות לבשרו על הולדת יצחק, כי האילן רומז על הצדיק העושה פרי גם אחר שנדמה לעץ יבש, כמו שנאמר (תהלים צב יג) "צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה", וכן הוא אומר (יחזקאל יז כד) "וְיָדְעוּ כָּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי ה' הוֹגֵהַּ עֵץ לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ אֲנִי ה' דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי".

עוד נדמה הצדיק לאילן, כי בתוך ג' שנים יוכל האילן להוציא פרי נאה ומשובח, ובכל זאת לא יאכלוהו כי איסור ערלה רובץ עליו, ורק אחר שלוש שנים שנכרתה ערלתו יהיה בשנה הרביעית קודש הלולים לה'. וכך גם האדם אינו ראוי להוציא פירות עד שתסור הערלה ממנו.

אם כן, לא לחינם נזכרו האילנות בפרשתנו כמה פעמים, אלא דבר גדול בא הכתוב ללמדנו בזה.

נאחז בסבך

והנה כאמור, קודם עקידת יצחק הניח אברהם את עצי העולה עליו. ולבסוף כשנאמר לו שלא לשחוט את יצחק, ראה איל נאחז בסבך בקרניו. הרי כאן שוב אילן מלא בענפים צפופים מאוד (ראה מדרש 'שכל טוב', בראשית כב יג).

על כך דרשו חז"ל ב**תלמוד ירושלמי** (תענית פ"ב ה"ד): "רבי חונה בשם ר' חיננה בר יצחק, כל אותו היום היה אברהם רואה את האיל נאחז באילן זה וניתור ויוצא, נאחז בחורש זה וניתור ויוצא, נאחז בסבך זה וניתור ויוצא, אמר לו הקדוש ברוך הוא, 'אברהם, כך עתידין בניך נאחזים בעונות ומסתבכין במלכיות מבבל למדי ממדי ליון ומיון לאדום'. אמר לפניו, 'רבון העולמים, יהיה כן לעולם', אמר לו, 'וסופן להגאל בקרניו של איל הזה, 'וה' אלקים בשופר יתקע והלך בסערות תימן' (זכריה ט יד)'" [ובדומה לזה **בויקרא רבה** כט י]. הרי כאן שתי הצלות, כפרת העוונות בקרן אחת של האיל, וגאולת הגלויות בקרן השניה של האיל, אשר ביום ההוא יתקע בשופר גדול.

זה הדבר אשר עליו מבקשים אנו לעמוד כאן, בחיבור שבין כל האילנות והעצים הנזכרים.

עצי המשכן

עוד נקדים ונזכיר, כי גם יעקב אבינו נאחז באילן זה שנטע אברהם. כי הנה בירידת יעקב מצרימה הלך לקוץ ארזים שנטע אברהם זקינו בבאר שבע, ומהם נעשה הבריח התיכון המהלך בתוך קרשי המשכן (ראה בראשית רבה צד ד).

דבר נפלא למדנו כאן, כי האשל אשר נטע אברהם עבור מצות הכנסת אורחים, שקיים בגופו גם עם אנשים פשוטים ושפלים, ולאלו הנדמים לערביים עובדי אלילים - נעשה לבסוף לבריח התיכון שבתוך הקרשים, המאחד את כל קרשי המשכן להיות אחד.

ובאמת, הכנת קרשי המשכן ובריחיו לא החלה רק אצל אברהם אבינו, אלא דורות הרבה קודם לו. כי כאשר גורש אדם הראשון מגן עדן הוציא עמו עצים, אשר אחד מהם היה מטהו של משה רבינו (ראה פרקי דרבי אליעזר פרק מ), אך מלבד זה גם את עצי המשכן לקח משם, כפי שכתב **בדרשות רבי יהושע אבן שועיב** (פרשת ויקחו לי תרומה) וז"ל: "ואמרו שאדם הראשון הוציא עצים מגן עדן ונתנם לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב, ויעקב הורידם למצרים ומשם הוציאום השבטים והם עצי שטים".

נמצא כי האילן אשר על ידו הכיר אברהם אבינו בבני אדם אם דבקים הם בה' יתברך, מקורו בעדן גן אלקים, ויסודו מאדם הראשון אשר מסרו לאברהם ליצחק וליעקב, וממנו עצי שיטים של המשכן.

והנה אמרו חז"ל (בבא מציעא פד.) "שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון", היינו שמידת יופי מראהו של יעקב היתה כשל אדם הראשון. והעומק בזה הוא, שביעקב אבינו היה תיקונו של אדם הראשון. ומה שהוציא עמו מגן עדן כשגורש משם מפני החטא, היה מה שנצרך לו בעבור תיקונו, ואכן פעל יעקב בדבר ומעצי האשל נבנה המשכן ונעשה הבריח התיכון.

אך עדיין יש להבין מה ענינו של האילן לבאר שבע דווקא, ומה טיבו אצל אלוני ממרא.

ענר אשכול וממרא

כדי לעמוד על שורש הדבר, יש לנו לברר עוד ענין גדול ונכבד - אלו שלושת בעלי בריתו של אברהם אבינו, ענר אשכול וממרא.

פלא גדול מצינו בדברי חז"ל במדרש (בראשית רבה מב ח), שם איתא: "בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם לימול הלך ונמלך בג' אוהביו, אמר לו ענר, 'כבר בן ק' שנה אתה ואתה הולך ומצער את עצמך', אמר לו אשכול, 'מה את הולך ומסיים את עצמך בין שונאיך', אמר לו ממרא, 'אלקיך שעמד לך בכבשן האש ובמלכים וברעבון, והדבר הזה שאמר לך למול אין אתה שומע לו'. אמר לו הקדוש ברוך הוא, 'אתה נתתה לו עצה למול, חייך שאיני נגלה עליו לא בפלטין של ענר, ולא בפלטין של אשכול, אלא בפלטין שלך'. הדא הוא דכתיב (בראשית יח א) 'וירא אליו ה' באלוני ממרא'".

ודברי המדרש תמוהים, לשם מה הוצרך אברהם לבקש אחר עצת אוהביו אם לקיים את מצות ה'. וכי אם לא היה שומע מהם כי עליו למול לא היה מל.

תשובתו של ממרא

וביותר יש להבין, מהו שבחו הגדול של ממרא בעצתו שיעץ לאברהם. הלא גם הוא לא טען כי כך הוא ציווי ה' ואין להרהר אחר דבריו, אלא טען רק כי מוטב לו לאברהם לעשות כדבר ה' מחמת שכבר הצילו בעבר מכבשן האש ומן המלכים והרעב. ותמוה, וכי בלא זה לא היה לו לאברהם לקיים את ציווי ה'. והרי ראש המאמינים היה, וכי עכשיו הוצרך למי שיבוא ויביע בפניו 'הוכחות' על האמונה הנשגבה, ממה שכבר הצילו הקדוש ברוך הוא קודם לכן. הלא היה לו לממרא לומר

לאברהם בפשיטות, כי אם כך הוא רצון ה' יש לו לקיימו בלא שום הרהור, ולשם מה הוצרכו כל הדיבורים הללו.

שלושת מיני הטענות

ובאמת כבר עמדנו בזה במאמרינו בעבר, וביארנו כי רמז גדול יש כאן לכל עם אלוקי אברהם, כי בכל הדורות עתיד היצר הרע לעמוד ולפתות את ישראל לעשות היפך רצון ה', ובעמידת אברהם בעשרה נסיונות נטע בהם את הכח לעמוד כנגדו בכל שום וחניכה דאית ליה ובכל פנים ואופנים, וכפי שהאריכו בכל זה הרבה בספרן של צדיקים.

וביארנו כי בשמותיהם של שלושת אוהבי אברהם טמון רמז לשלוש טענות עיקריות שיש בבני אדם בעומדם אל מול מצוות התורה.

ענר - כשמו כן הוא, נוטריקון 'עינוי' ו'הרהור', והוא הקול השטחי והגופני שבאדם, הנרתע מפני קושי וצער, והוא הראשון לשאת את דבריו בכל עת. גם כאן עמד קול זה לטעון כי בהיות אברהם קרוב לבן מאה שנה אינו יכול לעמוד ביסורי המילה, ועליו להמתין עד שיחלים. זהו הטבע הגופני שבאדם, המבקש הנאה ובורח מן הסבל.

לעומת זאת אשכול מרמז שמו על הענבים המחוברים זה לזה באשכול אחד, כך מסמל גם הוא את היחס אל העולם הסובב את האדם ואת קולם של חבריו. ואכן בא אשכול וטען כלפי אברהם שלא יבדיל עצמו בין שונאיו, שלא ישנאוהו יותר.

אכן ממרא מרמז על החלק הרוחני שבאדם, אולם גם מצד זה יוכל האדם לבוא לידי נסיון. כי גם אחר שכבר גמר בדעתו להתגבר על נטיות גופו וחששו מחבריו, עדיין יש לו להיזהר שלא לפגום את הכוונה.

ובודאי, כשבא אברהם למול את עצמו כמצות ה', עשה כן במסירות נפש, ולא שת לבו לצערו וליחס הסובבים אותו. והנסיון שעומד בו עתה הוא נסיון רוחני, המתקיים רק בבעלי דרגה גבוהה בעבודת ה'. ומשום כך נגלה אליו הקדוש ברוך הוא באלוני ממרא, לומר לו כי אכן מצבו טוב מצד הגוף והסביבה, אינו חש לצערו ואינו בוש מפני המלעיגים עליו, ועתה יש לו להתחזק בכל עוז בכוונת המצוה שתהא בלא שום פניה, אלא רוחנית ופנימית לשם שמים.

על כן הוצרך אברהם לילך אצל ענר אשכול וממרא, להורות לנו הדרך מה יאמר ומה ישיב לכל אחת מן הטענות הנזכרות.

דע מה שתשיב

לגבי טענת ענר, בא אברהם והוכיח כי יש לעמוד ולהתמודד אל מול הזקנה והחולי, העצלות והקושי והעייפות, ובזה נתן כח ביד בניו לעמוד כנגד הנחש הקדמוני אשר עפר לחמו, ומיסוד העפר ממשיך כבידות ועצלות על האדם שלא לעשות את רצון ה' חלילה.

גם כלפי טענתו של אשכול 'מה יאמרו הבריות', וכי אין זה ראוי להיראות משונה מכל, וכיצד יראה הדבר בעיני אחרים, מסר אברהם את התשובה ביד זרעו אחריו, כאשר עומדים ללמוד ולהתפלל במקום שמועטים הם העושים את המצוה, והשאר מלעיגים עליהם, ואמר להם כי לא יבושו מפני המלעיגים.

ובדבר טענתו של ממרא, לימד אברהם את בני ישראל להמליך את הקדוש ברוך הוא על אבריהם, אשר בזה ממילא יהיו נמשכים אחר הכוונה הפנימית ויעשו מעשיהם לשם שמים.

אם כן באמת אין הטענות נוגעות כלל לאברהם אבינו עצמו, אשר היה ראש המאמינים בעולם, אלא הכל נעשה בעבור בניו אחריו, כדי לחזקם ולאמצם להתגבר על כל הנסיונות והקשיים.

ככל הדברים האלה ביארנו בעבר על דרך הרמז.

יהושע בן נון ושלושת הרֵעים

אולם עתה מבקשים אנו להעמיק עוד בזה, ולבאר בדרך סוד מופלא מכבשונו של עולם, אשר עומד גם הוא כאריח על גבי לבנה על מה שנתבאר בדרך רמז.

הנה, כתב **רבינו החיד"א זיע"א** (מדבר קדמות מערכת י אות ט, בשם בעל מצות שמורים), כי לנשמתו של יהושע בן נון היתה התקשרות עם שלושת רעיו של אברהם אבינו. ודבר זה נרמז בפסוק (שמות לג יא) "וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל". כי 'נער' אותיות 'ענר', וסופי התיבות '**לא ימיש** מתו**ך** האה**ל**' עולה 'אשכל', ו'יהושע' עולה בגימטריא 'ממרא' בצירוף מנין מאה ועשר שנותיו של יהושע (391).

גלגולי נשמות – קשר פנימי

כדי לבאר נוסיף מה שהובא ב**ילקוט ראובני** בפרשתנו, כי ענר אשכול וממרא היו כלולים מנשמות חנוך בן ירד, אליעזר עבד אברהם, ויוסף הצדיק. חנוך הוא ענר, כי ענר אותיות 'נער', וחנוך לקחו האלקים בימי נערותו [כפי אריכות הימים בשנים ההן], ובאמת אחר שנעשה מלאך מט"ט שר הפנים נקרא שמו נער (ראה בזוהר הקדוש ח"א רכג:; ובתוספות יבמות טז: ד"ה 'פסוק זה'). ולאחר מכן התגלגל בלבוש כנעני והוא אליעזר ונקרא אשכול, ולבסוף התגלגל ביוסף שהוא ממרא.

יסוד הענין הוא כי נשמות אלו יש ביניהן קשר וחיבור פנימי, אשר הוא הנוגע לענייננו, ויש בזה מוסר השכל לכל איש ישראל במשך הדורות.

כלב בן יפונה ואשכול

וכתב **הרמ"ע מפאנו** (גלגולי נשמות מערכת ע אות ט) כי כלב בן יפונה הוא גלגול אשכול. והרי יהושע וכלב היו שני המרגלים שעמדו כנגד עשרת האחרים אשר הוציאו את דיבת הארץ רעה, וכלב היה זה שהיסה את העם אל משה ואמר 'עלה נעלה'.

והוסיף שם הרמ"ע מפאנו כי כלב נתאמץ במיוחד בענין האשכול, כי המרגלים לא רצו לקחתו עימם עד ששלף כלב את חרבו מתערה ואיים עליהם כדי שיכרתו את האשכול. ועל ידי שעמדו רגליו בנחל אשכול - הוא מקומו של אשכול שהיה מבעלי ברית אברהם - נתלבש בו כוחו של אשכול, ולא יכלו להרע לו, וכך ניצל מהם.

אם כן לפי האמור עולה כי יש לו לאשכול חלק בכניסת ישראל לארץ, שכן נתגלגל בכלב, שהוא ויהושע היו שני המרגלים היחידים שנחלו את הארץ.

צדקת אבא אומנא

אכן, על ממרא שמענו גילוי אחר בדברי הרמ"ע מפאנו (שם מערכת מ אות ח), כי הוא היה אבא אומנא הנזכר ב**מסכת תענית** (כא:), ושמו עולה בגימטריא רפ"א (281), לשון רפואה.

האילן רומז על הצדיק העושה פרי גם אחר שנדמה לעץ יבש

נרחיב מעט בענין זה.

'אומנא' הוא רופא המקיז דם, אשר זו היתה רפואה מצויה בזמן חכמי הגמרא. ואמרו שם בגמרא כי היה זוכה לפריסת שלום מישיבה של מעלה בכל יום, לעומת אביי אשר היה זוכה לזה רק פעם בשבוע בערב שבת, ורבא אשר היה מקבלה רק פעם אחת בשנה, בערב יום הכפורים.

שמע אביי על הדבר, וחלשה דעתו מפני מה אינו חשוב בשמים כאבא אומנא. השיבו לו מן השמים כי לא יוכל לעשות כמעשיו. שהיה נוהג בצניעות מופלגת להבדיל בין האנשים ובין הנשים ושלא להסתכל בנשים, וגם שכר לא היה נוטל, אלא מי שהיה רוצה היה נותן לו בצנעה, ולתלמיד חכם עני היה הוא עצמו משלם את צרכי סעודת ההבראה שרגילים היו לאכול לאחר הקזת הדם.

כאשר שמע אביי על הדבר, שלח אחריו שני תלמידי חכמים לבודקו, ועשו עצמם כנוטלים את חפציו שלא ברשות, לראות האם יכעס, אך הוא העביר על מידותיו ודן אותם לכף זכות.

פריסת השלום לאביי ורבא

ועוד אמרו שם, כי גם דעתו של רבא חלשה בראותו שאינו זוכה לפריסת שלום בכל שבוע כאביי, והשיבו לו מן השמים כי דיו בכך שזוכה הוא להגן על כל בני עירו מחוזא, שהיו בה רשעים רבים.

ופירש ה**בן יהוידע**, כי בפריסת השלום לרבא היה משום כבוד ויקר גם לבני עירו, וכיון שלא היו ראויים לכך, קיבל זאת רבא רק פעם בשנה. ובזה פייסוהו מן השמים, שלא מחמת עצמו לא זכה, אלא הוא באמת ראוי לכך.

עוד ביאר כי משום שהיו בני עירו רשעים, אם היה מקבל פריסת שלום היה הדבר מעורר קטרוג עליהם.

ועוד הביא כי יש שפירשו שעצם מה שהיה מגן על בני עירו בכל עת חשוב כפריסת שלום מבית דין של מעלה.

רפואת המילה בידי ממרא

אם כן, לדברי הרמ"ע מפאנו עולה כי ממרא היה דומה לאותו רופא המופלג בחסידותו. ונפלא הדבר, כי רבותינו הראשונים פירשו כי העצה שנתן ממרא לאברהם על המילה, היתה על רפואת מכת המילה. בספר **'גן רוה'** כתב כי כאשר נימול אברהם היה הדם שותת והולך ולא ידעו כיצד לעוצרו, עד שבא ממרא ובידו כמין אבקה העוצרת את הדם העשויה מנסורת עץ ישן ונקראת 'עצה', וזו ה'עצה' שנתן לו על המילה.

ו**בחזקוני** (בראשית יח א) הובא פירוש נוסף, כי העצה שנתן ממרא היתה בענין האספלנית לרפואת המכה.

בזכות מעשה זה התגלגל ממרא באבא אומנא אשר ריפא את ישראל בקדושה, וזכה לקבל בת קול מן השמים הפורסת בשלומו בכל יום.

בני חברון

העולה מכל זה, כי יש כאן מהלך שלם הקושר בין כלב בן יפונה לאשכול, ובין ממרא לאבא אומנא. ושני אלו יחד קשורים לחברון, שהרי כלב הלך לחברון להשתטח ולהתפלל על קברי אבות שלא יכשל בעצת המרגלים (ראה סוטה לד:), ובזכות זה נתן לו הקדוש ברוך הוא את חברון לנחלה (ראה יהושע טו יג; רש"י במדבר יג כב). ואלוני ממרא - בחברון היו.

תיקון הדם והאשכול

אולם חילוק מצאנו ביניהם, כי אצל ממרא מצינו את ענין תיקון הדם, הן במה שסייע בעצירת דם המילה והן במה שנתגלגל באבא אומנא שהיה מקיז דם. ומאחר ויעץ לאברהם על המילה ואמר לו כי יסמוך על אלוקיו אשר הושיעו מכבשן האש ומן המלכים, זכה לעסוק ברפואה מתוך צניעות וקדושה. ואילו אשכול אשר שגה בעצתו וטען כלפי אברהם שאין ראוי לו להבדיל עצמו מן הבריות ולהשניא עצמו עליהם - מצא תיקונו בכלב אשר כרת את האשכול בחרבו, לא חש כלל לדברי שאר המרגלים, ולא חת מפני המלעיגים, אלא הבדיל עצמו מהם להתחבר אל הקדושה.

זהו העומק בדברי הרמ"ע מפאנו, הקושר את ממרא אל אבא אומנא העוסק בתיקון הדם, ואת אשכול עם כלב בן יפונה המתקן את מידת ההתבדלות.

קרית ספר

והגה"צ **רבי משה וואלפסון זצ"ל** הוסיף בזה נקודה נפלאה. תחילה נקדים: הנה בגמרא (תמורה טז.) מסופר על עתניאל בן קנז שהיה אחיו מאמו של כלב בן יפונה ואשר לכד את קרית ספר וניתנה לו עכסה בת כלב לאשה, ולפי זה 'קרית ספר' הוא שם מקום. אולם הובאה שם גם דרשה כי אלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזירות שוות ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה והחזירן עתניאל בן קנז בפלפולו, ולפי זה 'קרית ספר' מורה על חכמת התורה.

ופירש בזה בספה"ק **ערבי נחל** (פרשת שמות דרוש ב; פרשת שלח דרוש ג), כי כל דברי התורה אחוזים זה בזה, ושורש שתי הדרשות אחד הוא; כי לכל מקום ומקום יש חיות מחלק מסוים בתורה. והנה חיותה הפנימית של קרית ספר היתה באותן ההלכות שנשתכחו, ומשום כך לא יכלו ישראל לכובשה. לאחר שהחזירן עתניאל בן קנז בפלפולו, זכו לכבוש גם את העיר. נמצא כי כיבוש קרית ספר והשבת ההלכות קשורים זה בזה: בכח התורה נכבש גם המקום הגשמי.

חברון – מקור מצות ברית מילה

ועל פי יסוד זה ביאר רבי משה וואלפסון, כי העיר חברון היא המקום שבו היו גנוזות ומושרשות הלכות מצות ברית מילה.

מטעם זה, הקנין הראשון של אברהם אבינו בארץ ישראל - היה מערת המכפלה אשר בחברון. ואכן גם שם נזכר ממרא בפירוש (בראשית כג יט), "אֶל מְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל פְּנֵי מַמְרֵא הִוא חֶבְרוֹן". כי מקומו של ממרא בעיר חברון, הוא המקום הנותן עצה על המילה, ובו נתקיימה המצוה בראשונה, במקום שאותו קנה אברהם אבינו לאחר מכן, בהיותו שייך לשורש נפשו. וכל אחד ואחד מישראל הזוכה למול את בנו, מחבר עצמו לנקודת 'מגן

אברהם', שהרי כך היא לשון הברכה, 'להכניסו בבריתו של אברהם אבינו'.

באלוני ממרא - היא חברון, נגנזו צירופי האותיות, וההלכות, והחידושים, והרעיונות הנשגבים, וכל הענינים האלקיים של מצות מילה.

לא לחינם נתגלה סוד מצות מילה לממרא עוד קודם שנצטוה בה אברהם אבינו, והביא בשם **רבינו החתם סופר זיע"א** כי מה שנתן ממרא עצה על המילה היה מחמת גילויים אלו. שכן בהיותו הבעלים על הקרקע בעיר חברון, וידידו האמיתי של אברהם אבינו החפץ בטובתו כל הימים ומייעצו שלא לחוש לשום חשבון אלא לקיים את המצוה - זכה ונתגלו לו סודותיה הנפלאים.

מסירות נפש בברית מילה

משום כך, נגלה הקדוש ברוך הוא אל אברהם באלוני ממרא דווקא. וכפי שביאר הספורנו (בראשית יח א), **שם** נימול אברהם וכל ביתו, ושם הופיעה השכינה לקבל את הברית. והנה, כל ענינו של אברהם אבינו היה במסירות נפשו לה' יתברך, החל מן הנסיון באור כשדים, שבזכותו היה ראוי לדיבור השכינה, כדברי רבינו בחיי (בראשית יא כח), ועד הנסיון האחרון בעקידה, שם מסר לה' גם את נפש בנו. ובמצות ברית המילה, שבה נאמר לו "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים" (בראשית יז א), מסר אברהם את גופו בפועל, ונותר בו חותם לדורות עולם בו ובזרעו אחריו, ונקראת המצוה על שמו עד היום הזה - בריתו של אברהם אבינו.

וכן מצינו בדברי חז"ל שראו במצות מילה מסירות נפש, ודרשו (ילקוט שמעוני פרשת ואתחנן רמז תתל"ז) על הפסוק (דברים ו ה) "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ", כי זו מצות מילה, וכלשונם שם: "'ובכל נפשך', אפילו הוא נוטל את נפשך, וכן הוא אומר (תהלים מד כג) 'כי עליך הורגנו כל היום', ר' שמעון בן מנסיא אומר וכי אפשר לומר לו לאדם ליהרג בכל יום, אלא זו מילה". וכן דרשו בגמרא (גיטין נז:) בפסוק זה, כי זו מילה שניתנה בשמיני.

חברון - חיבור

ועתה נחזה את הקשר המיוחד של העיר חברון עם מצות מילה, שכן 'חברון' מלשון חיבור, וחיבור זה סגולה הוא לקבלת כח של מסירות נפש, אשר כל החפץ בזה ילך וישתטח על קברי אבות בחברון. עד כאן עיקר דבריו.

על יסוד זה נוכל להוסיף את דבריו הנפלאים של **רבינו האור החיים הקדוש** בראש הפרשה הבאה - פרשת חיי שרה, בפסוק (בראשית כג ב) "וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן", וז"ל: "ואומרו 'היא חברון' פירושו שהגם היא משפעת בהם בחינת החיבור, כי צדיקים במיתתם קרויים חיים".

הרי לנו כי בחינת החיבור שבחברון נמשכת והולכת עד היום הזה. ויש לפרש כי בא הרמז בזה דווקא בענין חברון, כדי ללמד שאף שקיים אברהם אבינו את מצות ברית מילה לבדו, מכל מקום היה לה גם לשרה את חלקה במצוה, ושניהם שייכים לסודה הגדול.

מאחר ובחברון נתגלה סוד החיבור והמשכו גם לאחר המוות, ובקשר למצות מילה, לכן נקברו שם האבות הקדושים והאימהות הקדושות, כדי שתימשך השפעתם לעולם גם אחר הסתלקותם. ומשם בארה, בה ישאבון ישראל מסירות נפש, אשר כל ענינה בעזיבת עניני העולם המדומים ובחיבור הנשמה אל שורשה העליון להתדבק בו.

חיבור בכח החרב

מעתה נבין את עיקר החילוק בין ממרא ואשכול. כי הנה כאמור מתקשר אשכול עם כלב בן יפונה, וגם 'אשכול' כאמור רומז אל חיבור הענבים זה לזה באשכול אחד. אולם שם היתה טענת הצירוף שלא ממין הטענה, ומכוחה בא וטען כלפי אברהם אבינו שאין ראוי לו להבדיל עצמו מכל הבריות. אולם אנו - בחיבור של קדושה אנו עוסקים. וזה סוד מה שבא כלב וכרת בחרבו את האשכול, שכן 'חרב' היא אותיות 'חבר' - לשון חיבור, ופעמים דווקא לשם החיבור ישנו צורך להשתמש בחרב, לסלק את אלו המפריעים אל החיבור הקדוש.

ובהמשך דבריו ביאר רבי משה וואלפסון, כי מה שנגלה הקדוש ברוך הוא לאברהם באלוני ממרא דווקא, הוא משום תפקידו המיוחד בסיוע לאברהם בקיום מצות ברית מילה, כי בהיותו יושב בחברון היה מקומו מסוגל למסירות נפש וקיבל בזה סייעתא דשמיא. מה שאין כן אשכול שישב בנחל אשכול לא זכה לזה הסיוע.

תיקונו של כלב

והנה, כלב אשר קשור היה בנשמתו של אשכול, הרגיש כיצד נכשל אשכול עצמו בטעות זו בזמנו של אברהם אבינו, ולא זכה ליתן עצה על המילה כפי שעשה ממרא, ומפני מה - משום שלא עמד על אדמתו של ממרא, היא חברון הגורמת לחיבור ומסייעת ללימוד התורה של מצות ברית מילה, ואילו נחל אשכול לא היה המקום הראוי למידה זו.

והנה, צדיקי עליון ככלב בן יפונה ודאי יודעים הם את מקומם ומכירים היכן צריכים הם לתקן, כפי שידועים מעשים רבים מענין זה על **רבינו האריז"ל** ו**רבינו הבעל שם טוב הקדוש זיע"א**. ומשום כך התאמץ כלב לבוא עד חברון, ולהתפלל על קברי אבות שלא יתפתה אחר עצת מרגלים. ואכן בהיותו בחברון זכה כלב למסירות נפשו של אברהם אבינו, אשר מל עצמו במסירות נפש מכח קדושתה של חברון. ומשם הלך אל נחל אשכול, לבוא ולתקן גם את נשמת אשכול אחי ענר וממרא.

בכח החיבור והביטול העצמי למען כבוד שמים שקיבל כלב מאת ממרא, יכול היה כלב לילך עם שאר המרגלים ולכפות אותם על כריתת אשכול הענבים. במסירות נפש ויתר על הנשיאות העומדת להתבטל אחר שיכנס לארץ, ועל ההשפעה הגדולה שהיתה לו בתפקיד זה. אך דווקא משום כך - זכה לרשת את חברון, הארץ אשר דרך בה, כמו שנאמר (שופטים א כ) "וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֶת חֶבְרוֹן".

ואכן היתה חברון מקום המלכות והשררה, ושם היתה תחילת מלכותו של דוד המלך, כי בה נעשה החיבור בין המלך ובין העם. עד כאן עיקר דבריו.

בכח התורה נכבש
גם המקום הגשמי

זריזות ונערות - כנגד זקנה ועצלות

מכאן מבקשים אנו להמשיך במהלך זה ולבאר על דרך זו את ענינו של ענר.

הנה, כבר הבאנו את דברי רבותינו המקובלים, המקשרים את ענר עם חנוך ועם יוסף הצדיק וכן עם יהושע, שכולם נקראו 'נער'.

והנה כל טענותיו של ענר כלפי אברהם אבינו נועדו למנוע אותו מלקיים מצות ברית מילה. אם כן מובן היטב מפני מה נתקן דוקא בצדיקים אלו, כי יוסף היה צדיק יסוד עולם - המרכבה למידת היסוד והברית, ויהושע מצאצאיו של יוסף כבש את ארץ ישראל אשר היא מקום התורה ויסוד הקדושה. ועוד, יהושע הוא שמל את בני ישראל בכניסתם לארץ, כמצות ה': 'עשה לך חרבות צרים ושוב מל את בני ישראל שנית' (יהושע ה ב-ג).

אמנם בעומק הענין, תחת טענת הזקנה, ניתן בו בענר כוחו של נער, המורה על כח ההתחדשות שיש בנערים. ומשום כך נכתב 'נער' בשיכול אותיות 'ענר', שכן באמת מהות הנער היא היפך טענותיו של ענר לאברהם, שמחמת היותו זקן לא יוכל למול. כי באמת יש ללכת בדרכי הנערים גם בגיל מופלג, להתרחק מן העצלות והכבדות.

התחדשות העבודה

לפי זה עולה, כי גם טענתו של ענר לא היתה טענה פשוטה, אלא שבא וטען כי הרוצה לדבק עצמו בקדושה יש לו לבוא בכח של התחדשות ובמרץ נעורים, ודבר זה אינו יאה לזקן. אך באמת כאן טמונה טעותו, כי גם הזקן בן מאת השנים יוכל לחדש כנשר נעוריו ולעשות רצון ה' בזריזות, כפי שעשה אברהם.

ואכן, על אברהם נאמר (בראשית כד א) "וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים", כי אמנם זקן היה - אולם בא לעבודתו עם כל ימי הנעורים. ומעלה זו מצינו אצל יוסף ויהושע אשר הורו על דרך ההתחדשות. יוסף לימד כיצד להיות שמור בקדושה תמיד, בבחינת (תהלים פא ו) "עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ", וכן על יהושע אמרו (ראה בבא בתרא עה.) "פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה", והלבנה גם היא מתחדשת בכל חודש, ולעולם איננה עומדת בזקנתה.

פירות האילן

והנה זכה ממרא לגלות את סוד המילה דרך האילנות - אלוני ממרא. ואכן גם האילן מורה על ההתחדשות התמידית, באשר בכל שנה ושנה הוא שב ומצמיח מחדש עלים וענפים ופרחים ופירות. ומכאן למד ממרא כי המילה אינה רק הסרת הערלה, אלא מקור להתחדשות, שכן שלושת חלקי המצוה - מילה פריעה ומציצה - הם הנותנים את חותם הקדושה באדם, אשר על ידו יוכל להוציא פירות טובים ולהביא חיים חדשים לעולם.

את הסוד הזה, המשיך אבא אומנא במעשיו הטובים. הקזת הדם שעסק בה, ואשר הביאה להתחדשות דם התמצית שבגוף - סמל היא גם להתחדשות הנפש. כפי שבברית מילה מסירים את הערלה, כך גם הקזת הדם הנעשית בקדושה מביאה להתחדשות החיים.

בשכר זה זכה לקבל פריסת שלום מן השמים בכל יום, כי גם עבודתו היתה מתחדשת ומחדשת בכל יום. ומשום כך התגלגלה בו נשמתו של ממרא, יען כי שניהם עסקו בסוד ההתחדשות. כי מלבד האבקה הנעשית מן העצה שנתן ממרא לאברהם, נתן לו את כח העץ המתחדש, והעמיד לרשותו את האילנות - אלוני ממרא, אשר באילנות אלו הראה אברהם אותות מופלאים בהכרת הבריות. ואבא אומנא הלך גם הוא בדרך זו, והוציאה אל הפועל במעשי הרפואה.

בדרך זו נוכל להוסיף ולפרש, כי סוד המילה הגנוז בחברון בכלל, גנוז באלוני ממרא בפרט, כי צמיחתם מתוך אדמה זו של חברון אשר בה נגנזו סודות המילה, נתנה בהם כח מיוחד של פריחה והתחדשות, ומכח זה היו מקבלים כל היושבים תחתיהם, כי האדם עץ השדה. ומשום כך אמר אברהם לאורחיו 'והשענו תחת העץ'. ועתיד הקדוש ברוך הוא לפרוע לבניו בזכות זה.

והנה המקור שממנו דרשו חז"ל (שבת קח.) את מהות ברית המילה, הוא מאיסור ערלה באילנות, "מה להלן דבר שעושה פרי - אף כאן דבר שעושה פרי". אם כן, על ידי האילנות רמז הקדוש ברוך הוא לאברהם על ענין זה שיש בה במילה, להביא חיים חדשים לעולם בקדושה.

עוד דרשו חז"ל (בראשית רבה מח ט), כי שלושת המלאכים נדמו לאברהם בשלוש דמויות: סדקי - מוכר פת, נווטי - מנהיג ספינה, וערבי (ראה מתנות כהונה שם). ועל דרך הרמז יש לקשר גם דמויות אלו לשלושת אוהביו של אברהם ולתיקונם.

הסדקי, העוסק במזון הגוף, רומז לענר שחשש מצער הגוף, ותיקונו בהתגברות ובהתחדשות בעבודת ה'. הנווטי, המנהיג את ספינתו בין גלי הים, רומז לאשכול שחשש מן הסביבה; ותיקונו בכלב שלא נגרר אחר חבריו, אלא עמד איתן והגיע אל התכלית. והערבי רומז לממרא, אשר סוד האילנות והרפואה נתגלה לו, ותיקונו באבא אומנא שריפא בקדושה. כך מתגלה כי גם הכוחות העוסקים בצרכי הגוף ובדרכי העולם יכולים לשמש את הקדושה.

שלושת המלאכים - כנגד שלושת היוצאים

והנה בגמרא (בבא מציעא פו:) איתא כי שלושת האנשים שבאו אל אהל אברהם, היו מיכאל גבריאל ורפאל, וכל אחד מהם נשלח לשליחות מיוחדת: מיכאל - לבשר את שרה, ולבסוף גם הציל את לוט; רפאל - לרפא את אברהם; וגבריאל - להפוך את סדום. לפי דרכנו נאמר, כי שלושת המלאכים מקבילים לשלושת יועציו של אברהם אבינו, אשר כל אחד מהם דיבר לפי טבעו ודרכו.

גבריאל מלאך הגבורה, תפקידו להסיר את הרע מן העולם, וזהו כנגד ענר אשר העלה את טענת צער הגוף. מיכאל שר ישראל תיקן את ענין ההתבדלות מן האומות אשר מזה חשש אשכול, ובישר על לידת יצחק, ומאידך גם הציל את לוט, ובזה הורה כי אין ההתבדלות מנתקת את אברהם מקרוביו, ועדיין הוא מסייע בעדם. וזו בחינת כלב שהיה גלגול אשכול וזכה לכל מה שזכה וכפי שנתבאר. ואילו רפאל - מלאך הרפואה, שייך למידתו של ממרא אשר גילה את סוד הרפואה לאברהם אבינו והביא רפואה לעולם, ונתגלגל באבא אומנא אשר עסק ברפואה בקדושה.

אם זוכים לחבר את שלושת הכוחות יחד, זוכים לחיבור השלם, חיבור בין שמים וארץ.

הצלת נשמת רבא במלחמת המלכים

וכעת נחזה ונראה דבר מופלא.

הנה במלחמת המלכים נשבה לוט בן אחי אברהם, ויצא אברהם למלחמה עליהם כדי להצילו. על כך כותב **רבינו האריז"ל** (שער הפסוקים פרשת לך לך, ספר לקוטי תורה שם), כי בלוט היה גנוז ניצוץ קדוש, היא נשמתו של רבא, אשר היה אצל נעמה העמונית מצאצאי לוט. ורמז לדבר בפסוק (בראשית יד יב) "וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט וְאֶת רְכֻשׁוֹ בֶּן אֲחִי אַבְרָם", ראשי התיבות 'רכשו בן אחי' - 'רבא'. וכבר הרחבנו כמה פעמים בענין זה, כי לא ברבא לבדו אנו עוסקים, אלא בכללות התורה שבעל פה הקרויה בפי כל 'הויות דאביי ורבא'.

ובאמת יש להבין, כי אם כן מדוע לא נרמז כאן גם אביי.

שמחת אביי בתורת החכמים

אך הנה איתא בגמרא (שבת קיח:) כי כאשר היה תלמיד חכם צעיר מסיים מסכת, היה אביי עורך באותו יום סעודה לחכמים לכבודו. ובגודל הרבותא בדבר כתב **המהרש"ל** (ים של שלמה בבא קמא סוף פ"ז, דין הסיום), כי אביי היה עני ומצמצם ביותר בהוצאותיו, עד שנחלה מחמת רעב וחש בהדרוקנא (ראה שבת לג.), ועם כל זה היה עורך סעודה לחכמים מחמת רוב חיבת המצוה.

כה יהיה זרעך

עוד יש להקדים את דברי **רבינו האור החיים הקדוש** בפרשת לך לך.

אחר מלחמת המלכים התגלה הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו, ושם נאמר (בראשית טו ב-ה): "וַיֹּאמֶר אַבְרָם ה' אלקים מַה תִּתֶּן לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וגו', הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וגו', וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וְסִפֹּר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ".

והקשה האור החיים שם (פסוק ג), הכיצד זה אמר אברהם שבן ביתו ירשנו, והרי כבר הבטיחו הקדוש ברוך הוא בפירוש אחרי הפרד לוט מעמו (בראשית יג טז) "וְשַׂמְתִּי אֶת זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ", וכי פקפק אברהם אבינו חס ושלום בדבר ה', הן לא יתכן לומר כן.

עפר הארץ וכוכבי השמים

אלא הפירוש הוא, כי בוודאי לא הרהר אברהם אחר דבריו של מקום. אלא שמה שהבטיחו כי יהא זרעו כעפר הארץ, הבין שיהיו חשובים כעפר, כאנשים פשוטים המהלכים באדמה, אשר רוח בהמה להם, היורדת היא למטה לארץ. ובבנים עמי הארץ כאלו לא נחה דעתו של אברהם.

משום כך, על בנים כגון אלו קרא אברהם 'הן לי לא נתת זרע', זרע אנשים חשובים ויקרים.

על כך נענה לו הקדוש ברוך הוא והבטיחו כי יהיו בניו צדיקים מאירים הנמשלים לכוכבים, ככתוב (דניאל יב ג) "וְהַמַּשְׂכִּלִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים". ובזה נחה דעתו של אברהם.

ואף כי גם לאחר מכן נאמר ליעקב אבינו (בראשית כח יד) "וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ", זהו משום שישנן גם מעלות בעפר, אולם רק לאחר שנמשלו ישראל ככוכבים, יוכלו לקחת גם את מעלות העפר.

ואנכי עפר

והנה יש להבין, מפני מה עלה על דעתו של אברהם לבקש על הדבר דווקא עתה, אחר מלחמת המלכים.

אך יתבאר לפי מה שאמרו חז"ל (תענית כא.) שניצח אברהם את המלכים בדרך נס, על ידי שזרק עליהם עפר אשר נעשה לחיצים וחרבות. והרי כפי המובא מדברי האריז"ל, במלחמה זו פדה אברהם את נשמתו של רבא. ואכן, היה רבא כל ימיו סמל ודמות לתלמיד חכם המשפיל עצמו כעפר הארץ למען התורה, ועסק בה ביגיעה עצומה ובעמל נורא. ביסורים קשים נתייסר רבא בעולם הזה, כמסופר בגמרא (ברכות נו.) כי בא לפני פותר חלומות שהיה בזמנו ושמו בר הדיא, והלה פתר לו את כל חלומותיו לרעה, ומשום שכל החלומות הולכים אחר הפה, נתקיימו דבריו, ואיבד רבא את בניו ובנותיו ואשתו ונכסיו.

וכן מובא בגמרא (שבת פח.) על גודל שקיעותו של רבא בלימוד התורה, עד כי פעם אחת היה מעיין בתלמודו ובתוך כך היתה אצבעו מונחת תחת רגלו ונפצעה, ולא הרגיש רבא כי זב ממנה דם, עד שבא אליו צדוקי אחד והתריס כלפיו על כי עדיין עומדים בני ישראל בפזיזותם שהיתה בשעת מתן תורה כשאמרו 'נעשה ונשמע', והשיב לו רבא כאיוולתו.

ככוכבי השמים

כל זאת ראה אברהם אבינו, ובוודאי ידע היטב עד כמה חשובה וגדולה היא עבודה זו. אולם מלבד זה ביקש שיהיו בניו גם ככוכבי השמים המזהירים.

על כך נענה לו הקדוש ברוך הוא, כי הנה עתה יקבל בנים כאלו - את האמורא הקדוש אביי. אביי החשיב את תורתו של כל אחד מישראל, אשר על כן ערך לו סיום מסכת בשמחתו.

וכן מצינו בו במקום אחר מידת אהבת תורה על כל אופניה, במה דאיתא בגמרא (מגילה לב.): "ואמר רבי שפטיה אמר רבי יוחנן, כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה - עליו הכתוב אומר (יחזקאל כ כה) 'וגם אני נתתי להם חקים לא טובים' וגו'". על כך תמה אביי, וכי מי שאינו יודע לנגן בלימודו נקראת תורתו (יחזקאל שם) 'משפטים לא יחיו בהם'. לכן פירש כי כוונת הכתוב לשני תלמידי חכמים היושבים בעיר אחת ואינם נוחים זה לזה בהלכה. וזהו על שום שהחשיב אביי את לימוד התורה בכל מידה ומידה.

הנה כי כן, במלחמת המלכים קיבל אברהם את בחינת רבא, אלו עובדי ה' ביראה, בעמל ויגיעה. אולם לאחר המלחמה הוציאו ה' יתברך החוצה לספור הכוכבים, ובזה קיבל אברהם את בחינת אביי, אשר בה מאיר כל יחיד מישראל ככוכב.

אביי, רבא, ואבא אומנא

עתה משזכה אברהם לאביי ורבא, יכול היה לעמוד כנגד טענותיהם של ענר ואשכול.

כי אמנם, אדם - עפר הוא מן האדמה, ואיך יוכל לעמוד ביסורי המילה, אולם מרבא למדנו כי ברוב עמל ויגיעה

כל יהודי
כוכב מאיר הוא

יוכל האדם להתרומם מכל הארציות האוחזת בו. אכן, ענר בא ומציג את הזקנה, הקושי והיסורים, אך רבא העמל בחומר ובלבנים, עם הדם הזב מאצבעו, אינו חושש כלל מכל זה.

וכלפי הטענה שיש לו להתחשב בדעות אחרים הסובבים אותו, באה דמותו של אביי ומורה כי כל יהודי כוכב מאיר הוא, ואינו צריך לאחרים, כי כל כוכב מאיר בפני עצמו. סביבתו של אביי היתה קשה ביותר, אך את הכל ניצח באורו המאיר.

ואחר כל זאת, בא ממרא ובידו הרפואה הגדולה - מידתו של אבא אומנא.

הארת החשיבה

מעתה בין נבין מפני מה נוצר החילוק בין אביי ורבא ואבא אומנא לענין פריסת השלום מן השמים. רבא היה עסוק כל ימיו עם הציבור, אשר בהם כלולים גם הדומים לעפר הארץ. ובתפקידו כראש הישיבה בעיר מחוזא, היה צריך להנהיג גם את בני העיר אשר לא היו צדיקים, אולם הוא בזכותו הגדולה הגן עליהם, והשפיע גם על בני אדם קשי יום, אשר אינם רואים בכל יום את הארת הפנים מן השמים. ודאי לרבא עצמו לא חסר דבר ברוח קדשו, אלא שכלפי בני עירו וההולכים בדרך העפר נתגלה לו כי פעם אחת בשנה יאיר להם ה' את אורו ויכפר עליהם.

הארת החכמים

אמנם אצל אביי האירה התורה ביותר, משום שהיה עוסק בכבודן של חכמי ישראל ועושה יום טוב כאשר היו מסיימים מסכתות, עם כל עניותו ורעבונו. ובזכות זה זכה לפריסת שלום בכל ערב שבת, בבחינת 'שבת שלום', כי תלמיד חכם בבחינת שבת (ראה בזוהר הקדוש ח"ג כט. ברעיא מהימנא). ומכיון שהחכמים שהיו סביבו זכו להארת פנים, זכה גם הוא בשבילם. בכך מתבאר גם תיקון טענתו של אשכול: אביי לא נגרר אחר השפעת הסביבה, אלא האיר לסובבים אותו באור התורה ובכבוד חכמיה.

לעומתם היה אבא אומנא רופא הנפשות, וזכה להארה בכל יום ויום.

הארת המעשים

אמנם כל המדרגות שנתבארו אינן נשלמות במחשבה ובפנימיות בלבד, אלא בקיום המצוה בפועל. זהו ענין הוספת האות ה' לשמו של אברם, שעל ידה נעשה שמו 'אברהם', כמנין רמ"ח אברים: קדושת הברית נמשכת בכל אבריו ומקדשת את מעשיו, ובכך הוא נעשה תמים לפני ה' (ראה נדרים לב:).

והשלמת הברית באה במקום החיבור - היא חברון.

מכאן נבין מה טעם נטע אברהם אשל בבאר שבע דווקא. כי הנה כאמור, אנו בני האדם מהלכים על הארץ, כמו שנאמר (תהלים קטו טז) "וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם", ודווקא בעומדנו על הארץ, עלינו לבקש את הרוח, את השמים ואת הקודש, כי זה כל האדם.

סולם מוצב בבאר שבע

הן אמנם, עסק רבא כל ימיו בתיקון הרבים ובהצלת כלל ישראל בחלק העפר שבו. אולם כדי לעלות כלפי מעלה - צריכים אנו לסולם. והיכן הוא מקום הסולם - היא העיר באר שבע, אשר ממנה יצא יעקב אבינו ואשר בה עמד הסולם שראה בחלומו, מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, כדברי המדרש שיובאו להלן.

ואכן, העיר באר שבע קובעת מקום וחשיבות לעצמה אצל אבותינו הקדושים. כי בבאר שבע אשר בה הוצרך אברהם לעסוק בעניני העולם בשבועתו עם אבימלך, נהג אברהם בבחינת רבא, ועל כן, דווקא שם במקום בו פגש את הארציות - הכריז על האמונה בקדוש ברוך הוא.

משום כך, גם כאשר יצא יעקב אבינו חוץ למחיצתו לילך לחרן, יצא מבאר שבע, ואז זכה למראה הסולם.

על כך דרשו חז"ל (בראשית רבה סט ז): "הסולם הזה עומד בבאר שבע ושיפועו מגיע עד בית המקדש". ועל זה אמר יעקב 'מה נורא המקום הזה', כי בסוד באר שבע יוכל אדם לעלות ולחבר את השמים והארץ. והאשל שנטע אברהם, עומד באותו המקום שבו מתחברים שמים וארץ.

ויטע אשל

את עץ האשל נטל יעקב והביאו למצרים בעבור הבריח התיכון שבמשכן. ומשמעות הדברים, כי אותו עץ שבו קיים אברהם אבינו את הכנסת האורחים הארצית, ונתן לפניהם לאכול - נעשה לבסוף לחלק מן המשכן, מקום הקדושה העליונה המשפיעה לכל העולם.

גם כאשר עברו בני ישראל בים סוף, קצצו המלאכים את אותו האילן שנטע אברהם אבינו והשליכוהו לים, והיה צף על פני המים. ומלאך היה מכריז ואומר: זהו האילן שנטע אברהם בבאר שבע והתפלל שם בשם ה'. בני ישראל נטלוהו ועשו ממנו את הבריח התיכון (תרגום יונתן שמות כו כח).

חיבור שמים וארץ

אף שכל העולם כולו של הקדוש ברוך הוא, ומקום ארון אינו מן המידה, וכולו עומד בנס, חפץ ה' כי יעמידו בניו מכון לשבתו מחלקם, ולא יהא כולו מן העליונים. ודבר זה נעשה על ידי הסולם, שנתקנה הארץ ונעשתה טובה, בבחינת (דניאל ח יב; ראה בראשית רבה ח ה) "וַתַּשְׁלֵךְ אֱמֶת אַרְצָה", כי אין לנתק את מקור הקדושה מחיי אנוש, ובלבד שיתנהלו על אדני האמת והצדק ועל פי התורה.

משום כך, מקור הבריח התיכון הוא מבאר שבע, עיר המסחר אשר בה נשבעו אברהם ואבימלך. הוא המקום בו נצבו רגלי הסולם, ומשם צמחו העצים המחברים את קרשי המשכן.

זהו סוד הסולם שראה יעקב אבינו, וזה סוד האילנות שנטע אברהם אבינו, אשר מוצאם כבר מגן עדן, משם הוציאם אדם הראשון, ותכליתם לחבר את העולם הזה לשורשו העליון.

יהי רצון שנזכה בקרוב בימינו לראות בבנין בית המקדש השלישי, שם עינינו תראינה את החיבור השלם בין כל העולמות, ולא יהא עוד החומר עכור, אלא הכל רוחני, זך וצח. מי יתן ונזכה לזה במהרה בשוב ה' ציון, ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים במהרה בימינו, אמן.

בס"ד

ספיר והלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות וריעיון
מאוצרות תורת החסידות
משובצות זהב ומסודרות
משיעוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מנדל פוטרנק שליט"א

פרשת וירא

על התורה

שלהבות קודש והגיונות חכמה
מפרשת השבוע

מדהוק ה' נראה לי

וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום (בראשית יח א).

בפסוק זה טמון יסוד עצום אשר הנחיל לנו אברהם אבינו עליו השלום, ללמוד מדרכיו ולדבוק בהן.

כך ביאר כבוד קדושת אדמו"ר **רבי דוד חי אביחצירא** שליט"א כי גם כשזכה אברהם למעלות הרמות והנשגבות ביותר בעבודת ה', עדיין היה שפל וענו בעיניו, וחש עצמו כמי שעומד רק בתחילת עבודתו. וכך ביאר הרב הקדוש **רבי אלימלך מליז'ענסק** זי"ע בספרו **'נועם אלימלך'** (פרי וירא) את הכתוב 'והוא ישב פתח האהל': למרות כל צדקותו ומדרגותיו העליונות, עדיין הרגיש את עצמו אברהם אבינו כאילו הוא יושב רק בפתח ובתחילת שער הקדושה. שכן זהו כלל גדול אצל הצדיק: כל מה שהוא מתעלה יותר בעבודת ה', כך נדמה בעיניו שאינו אלא כמתחיל ועומד בפתח.

ואכן, כשמרגיש האדם את שפלותו וחסרונו, הרגשה זו עצמה היא העדות שקרוב הוא באמת אל הקדושה, כפי שכתב הרב הקדוש **רבי גדליה מלינץ** זי"ע בספרו **'תשואות חן'** (פרי ויקרא) על הפסוק (ירמיה לא ב) 'מרחוק ה' נראה לי'. ככל שהאדם מרגיש שהוא עדיין 'רחוק' מן הקדושה, דווקא על ידי זה 'ה' נראה לי' - והוא הקרוב באמת אל ה' יתברך.

זאת ועוד: ככל שהאדם מתקרב יותר אל הבורא, הוא מבין כי כל עבודתו אינה אלא כטיפה מן הים כנגד רוממותו וגדלותו של אין סוף ברוך הוא. לפיכך, גם כאשר הוא זוכה להתקרב מעט, הוא שב ומבקש קרבה גדולה יותר, מתוך שהוא רואה עד כמה עדיין מלא הוא חסרונות.

יסוד זה מצאנו בדברי דוד המלך שביקש: 'אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו' (תהלים כז ד). וביאר הרב הקדוש **רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב** זי"ע ('קדושת לוי' פרי שמות): שאלתו האחת של דוד היתה 'לחזות בנעם ה'', אך מיד הוסיף: 'אותה אבקש' - שגם כאשר אגיע לדרגה עליונה זו של 'לחזות בנעם ה'', עדיין אהיה בבחינת 'אותה אבקש', ואשתוקק ואכסוף לדרגה גבוהה ממנה, כי כך היא דרכה של אמת.

והוסיף על כך הרב הקדוש **רבי לוי יצחק מברדיטשוב** זי"ע בספרו **'קדושת לוי'** (שם), שזהו סוד עלייתם המתמדת של הצדיקים: תמיד נדמה בעיניהם שעדיין לא הגיעו לשלמות, ומכיוון שהם יודעים בכל עת מהי המדרגה העליונה שלמעלה מהם, בטוחים הם בה' שיסייע בידם להשיג גם אותה.

על פי זה ביאר ה'קדושת לוי' את בקשת דוד המלך: 'פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יה' (תהלים קיח יט) - שהיה דומה בעיניו כעומד מחוץ לפתח ומתחנן להיכנס לפנים. ודווקא הרגשה זו שהוא 'מבחוץ' היא היא השער להיכנס בו, כפי שהוא ממשיך ואומר: 'זה השער לה' צדיקים יבאו בו' - דהיינו שהרגשת השפלות וההתחלה היא השער האמיתי להתקרב אל ה' יתברך.

וזוהי הדרך הסלולה לכל עובד ה': לעולם יהיה נדמה בעיניו כאילו עבודתו אינה בשלמות, וכמאמר חז"ל (פסחים נ:): 'לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה' - דהיינו שלעולם יהיה דומה בעיני האדם כאילו עבודתו עדיין היא שלא לשמה, וישתוקק תמיד לזכך את מחשבתו שתהיה יותר לשם שמים. ועל ידי כן יזכה להוסיף מדרגות עליונות, כמאמרם: 'שמתוך שלא לשמה בא לשמה' - מתוך שנראה בעיניו שאין כוונתו ראויה, הוא זוכה לבוא למדרגת 'לשמה' גבוהה וזכה יותר.

כיוצא בזה, מנהיג הקדוש ברוך הוא את האדם ומסתיר עצמו ממנו, דבר שמביאו לחשוב שהוא רחוק מן השלמות - וכל זה כדי שיוסיף אומץ להתקרב אליו יותר ויותר.

וכפי שביאר הרב הקדוש אור שבעת הימים ה'בעל שם טוב' זי"ע על הכתוב (תהלים מח טו) 'הוא ינהגנו על מות' - 'עלמות' לשון 'עלם' צעיר לימים. הקדוש ברוך הוא נוהג עם האדם כמו עם ילד צעיר, וכשם שלעיתים האב מרחיק ממנו את בנו הקטן כדי שיוסיף באהבתו אליו, כך בכל פעם שהאדם מתעלה מעט, נדמה בעיניו כאילו הוא נופל ממעלותיו - אך כל זה אינו אלא כדי שיוסיף עוז ותעצומות לשוב ולהתעלות בעבודת ה'.

טוב פת חרבה

וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עגות (בראשית יח ו).

לכאורה דברי אברהם 'קמח סולת' **סותרים זה את זה**, שכן הסולת מנופה ומבוררת יותר מן הקמח?

במסכת בבא מציעא (פז.) עומדת על כך הגמרא ומתרצת שמכאן ראיה שעיניה של אישה צרות באורחים. בביאור תשובת הגמרא ישנן שתי גירסאות **ברש"י**. ברש"י שלפנינו מובא, ששרה הציעה תחילה לעשות את העוגות מקמח, ואברהם הוא שאמר לה לעשותן מסולת. אמנם **ב'פרדס יוסף'** (פאצאנובסקי פרי וירא) הביא בשם זקנו הגאון **רבי יעקב מליסא** זצ"ל גירסה מרש"י ישן, שאברהם אמר לעשות את העוגות מקמח ושרה היא שאמרה לעשותן מסולת.

ולכאורה לפי גירסה זו קשה: איזו צרות

המשך בעמוד ב'

תהילים

אבני חן ונטפי שיח
בפרקי נעים זמירות ישראל

עד אנה אשית עצות בנפשי

עד אנה ה' תשכחני נצח עד אנה תסתיר את פניך ממני. עד אנה אשית עצות בנפשי (תהלים יג ב-ג).

יש שעות שבהן כל שערי ההצלה נראים נעולים, והאדם הופך שוב ושוב בעצותיו ואינו מוצא מוצא. דווקא אז מלמד דוד המלך עליו השלום את סוד הישועה במילותיו 'עד אנה אשית עצות בנפשי'.

את הפרוש נלמד מאחד הדמויות מעוררות ההשראה בדורנו, הרב החסיד **ר' שלום מרדכי רובשקין** שיחיה, שזכה ללבות בלב רבים את האמונה והביטחון המוחלט בבורא.

היה זה באחד מימי החורף בבית הסוהר אוטיסוויל, מבתי הכלא הקשוחים בארצות הברית.

באותו היום לא ניתנה לר' שלום מרדכי האפשרות להתפלל במניין, את התפילה הוא נאלץ לעשות בתאו.

לא קל היה להתחבר לתפילה בתאו הסגור והמסוגר, אחרי שמונה שנות מאסר, כשעוד תשע־עשרה שנים צפויות לו.

בעוד מילות התפילה על שפתיו, אחד הסוהרים הכריז בקול את שמו.

ר' שלום מרדכי סיים את תפילתו, חלץ את התפילין ופנה לברר את פשר הקריאה.

"יש לך דואר רשמי!" הוא מתבשר. דואר רשמי הוא דואר מבית המשפט, בתוך המעטפה היתה תשובה מבית המשפט על הערעור האחרון שהגישו עורכי דינו של ר' שלום מרדכי.

מדובר בערעור האחרון שניתן להגיש, זהו ערעור לערכאה הגבוהה ביותר, שהוגש לאחר אין ספור ערעורים שנמשכו כמעט שמונה שנים.

אם נדחה ערעור זה, לא ניתן היה להגיש עוד ערעורים בכלל.

במכתב הרשמי התבשר ר' שלום מרדכי שהערעור נדחה, מה שאומר שהסיכוי האחרון שלו להפחית מחומרת העונש הנורא, נגוז...

הסיפור כולו החל כאשר גויים אנטישמים התנכלו למשחטה הגדולה של משפחת רובשקין בפוסטוויל שבמדינת איווה, הם הצליחו לרתום לפעולה את הרשויות הפדרליות, ולאחר חקירות שונות ומשונות הצליחו למצוא אי-סדרים כספיים, ועובדים בלתי חוקיים שהועסקו בשטחי המשחטה.

אחרי מאמצים כבירים, צברה התביעה סעיפים שונים ומשונים, ובקשה להשית על ראשו של ר' שלום מרדכי עונש הזוי בן עשרים וחמש שנות מאסר, כוונתם היתה להשיג לפחות חלק מכך, כאשר כנהוג, השופטים לעולם אינם מקבלים את הצעת המאסר של התביעה, אלא מפחיתים אותה בצורה משמעותית.

ככל שבקשתם תהיה גבוהה יותר, יגבו הסיכויים שהשופטים אף הם ישיתו על הנאשם שנים רבות יותר במאסר.

בפועל, בשעת המשפט, הוכו בהלם גם נציגי התביעה עצמם. השופטת המרשעת, לא הסתפקה בהצעת התביעה, ובאופן חסר תקדים, הוסיפה משלה שנתיים נוספות וגזרה את דינו של ר' שלום מרדכי לעשרים ושבע שנים!

עורכי דינו של ר' שלום מרדכי, בסיוע יהודים רבים ואכפתיים מרחבי ארצות הברית ומחוצה לה, ניסו בכל דרך אפשרית להציג את העוול הנורא לידיעת הציבור, וגורמי המשפט והחוקה במדינה, והגישו שורה של ערעורים אחד אחרי השני, אולם דומה היה שכל הדלתות נעולות.

שוב ושוב נדחו העתירות, והערעורים לא התקבלו. כל אותה העת יושב היה ר' שלום מרדכי במאסר, בתנאים קשים ביותר, חירותו, נכסיו ומפעל חייו נטלו ממנו, משפחתו והחברה שהכיר, אך את רוחו לא יכלו לקחת ממנו.

בעוז רוחו החסידי, לחם ויכול להם למנהלי הכלא, לסוהרים הקשוחים, ולפושעים האימתניים שארחו לו לחברה.

כעת, לאחר כשמונה שנים, נדחה הערעור האחרון שאפשר היה להגיש. בכך נסתם הגולל על התקווה האחרונה לשחרור מוקדם.

בדרך הטבע, אמור היה ר' שלום מרדכי ליפול לייאוש עמוק. תשע-עשרה שנים נוספות מצפות לו כעת בתא הכלא. אפסו הסיכויים.

האם יכולים אנו לתאר לעצמנו את משמעות הדבר?

אבל ר' שלום מרדכי לא נשבר, הוא נשא עיניו השמימה והתחזק באמונה. גם זו לטובה. הקדוש ברוך הוא הנושא אותו, ומוביל אותו בדרך הנכונה.

לא זו בלבד, ר' שלום מרדכי חש אפילו שמחה מדחיית הערעור.

הוא נזכר באמרה של **הצדיק הקדוש מרוז'ין** זי"ע, שבעצמו אסור היה שנתיים מחייו בבור תחתיות על ידי ממלכת רוסיה הרשעה, על הפסוק 'עד אנה ה'

המשך בעמוד ג'

המשך מעמוד א'

עין יש בדברי שרה? אדרבה, היא הציעה לעשות את העוגות מסולת המשובחת יותר מן הקמח!

אומר על כך הרב הקדוש **רבי מנחם מנדל מקוסוב** זי"ע רעיון נפלא בספרו **'אהבת שלום'** (פר' וירא): בדרך כלל, כשבעל בית מארח אדם בפעם הראשונה, הוא משקיע בארוח רבות כיוון שהאורח עדיין חביב עליו וחשוב בעיניו מאוד.

אולם, ככל שהזמן עובר, חביבות האורח יורדת ובעל הבית מתחיל 'להתרשל' בארוח בשל ההוצאות המרובות הכרוכות בכך. יתרה מזאת, אם האורח מרגיש שבעל הבית טורח עבורו מעבר למקובל, הוא עלול לחוש בושה גדולה, ועל כן מן הנמנע שהכנסת אורחים שכזו תהיה בתמידות.

לפי זה מובן מדוע רצונה של שרה לאפות לאורחים עוגות מסולת נחשב כצרות עין, שכן בכך היא גורמת שלא יוכלו לשהות בביתה זמן רב.

נמצא שהכנסת אורחים כדבעי אינה תלויה דווקא באיכות המאכלים המוגשים לפניהם, אלא בהרגשה הטובה והנעימה שהמארחים נותנים להם.

כעין זה פירש הרב הקדוש **רבי יעקב דוד מאמשינוב** זי"ע את הפסוק (יח א) 'והוא ישב פתח האהל כחם היום', כי בכך לימד אותנו אברהם אבינו דרך חדשה במצוות הכנסת אורחים. כאשר ישב בפתח הבית, נתן אברהם לאורחים את ההרגשה שהם בעלי הבית, והוא עצמו רק אורח!

זאת הדרך אשר תאכלו

לפי זה, יתחדש פשט חדש בדברי המשנה **במסכת אבות** (פ"א מ"ה): 'יהי ביתך פתוח לרווחה ויהיו עניים בני ביתך'. לכאורה דברי המשנה טעונים ביאור: אם הבית פתוח לרווחה לפני כל עובר ושב, בוודאי יהיו גם עניים מבני הבית, שהרי אינם גרועים מכל אדם היכול להיכנס לשם, ומה החידוש במאמר התנא 'ויהיו עניים בני ביתך'? ואם כוונת התנא לומר שאין די בכך שהאורחים ישהו בבית, אלא שגם יצאו שבעים משם, ככלבא שבוע אשר כל הנכנס לביתו רעב ככלב היה יוצא שבע (ראה גיטין נו.), אם כן היה התנא צריך לומר 'ויהיה ביתך מלא מזון', ולא 'ויהיו עניים בני ביתך'!

הדבר יתבאר על פי מעשה שהיה.

הדרכים המובילות אל העיירה פרמישלאן תמיד מלאות היו, ולא בשל גדלה של העיירה הזעירה שכמותה פזורות היו לאלפים ולרבבות ברחבי ממלכת 'קיר"ה'.

הולכי הדרכים שהרבו לגמוא את הדרך לעיירה כיוונו את צעדיהם לביתו ובית מדרשו של הצדיק הקדוש **רבי מאיר מפרמישלאן** זי"ע, שרוח הקודש הגלויה שדברה מתוך גרונו הכתה הדים במחוזות רחוקים ביותר.

בימיו של רבי מאיר'ל, דור שלישי לצדיקי עולם מנהיגי עדה בישראל, מימות זקנו רבי מאיר 'הגדול', הגיעה הנהירה לשיא.

חסידים ונגידים, צדיקים ועובדי ה', רבנים נודעים ומנהיגי עדה, פוקדים היו את מעונו של הצדיק, בתוכם כאלו שרחוקים היו מחסידות וחסידים.

באותו יום סגריר, כאשר חשך על צמד הידידים ר' רפאל משה ור' אלתר'ל עולמם בהסתלקות רבם, אמרו אף הם לשים פעמיהם פרמישלאנה. לא טובים הם מרבבות אלפי ישראל שמועידים את פניהם לאותו תל תלפיות.

יזכו גם הם לרוות צמאונם בעבודת קדשו של הרבי רבי מאיר'ל, ולהיות מושפעים מן האור הגדול הזורח בפרמישלאן.

אל הרבי צועדים הם רגלית, כמנהגם מימי קדם.

הדרך לפרמישלאן אף היא לא קלה היתה, עיתים היו הדרכים בוציות, ועיתים קפחה השמש מעל ראשיהם, או שהכו בהם גשמי זלעפות ורוחות צורבות.

כשהגיעו לבסוף לפרמישלאן, עמדה החמה לשקוע.

לא היה להם פנאי לתור אחר מקום אכסניה, והשנים מיהרו לטבול במקווה לכבוד שבת, בצאתם, ראו יהודים ממהרים לתפילה, ועל פיהם כיוונו צעדיהם לעברו של בית המדרש.

בהיכנסם, ראו שלא לבית מדרשו של הצדיק הגיעו, אלא לבית הכנסת העירוני, מקום תפילתם של אלו שלא נמנו על עדת החסידים.

אכזבה קלה מלאה את ליבם, אך הם השתדלו להתרכז בעבודת הלב ולעמוד לפני מלכם כראוי.

לא שונה היה בית כנסת זה מכל בתי הכנסיות של אחינו בני ישראל במקומות מושבותם, שמלומדים הם במצוות הכנסת אורחים, ולא יניחו עובר אורח שיישאר ללא מקום לסעוד את הלב.

גם גבאי בית הכנסת בפרמישלאן לא הזניח את שני מיודעינו, ר' רפאל משה ור' אלתר'ל, ואחרי ברכת 'שלום עליכם' רחבה, תקע כפו של ר' אלתר'ל בידו של יהודי בעל זקן מאפיר וגו כפוף, עיניו הדאוגות מכוסות בגבות עבותות.

"נו ר' טביל, אורח הגון תיקח עמך לסעודה?" ספק שאל ספק קבע.

ר' טביל זקף חצי עין וראש, ולחץ קלות את ידו של האורח. "שבתא טבא וברוכים הבאים".

היהודי הבא שחלף על פניהם היה לבוש בקפידה, וראשו נטוי הצידה בזחיחות. זקן שחור קצר עיטר את פניו, ומבטו היה נעוץ בנקודה נעלמת, כמבקש לחמוק מן הגבאי הנמרץ.

הלה כלל לא התכוון לוותר. ידו השלוחה אחזה את האיש בדש בגדו. "ר' אביגדור, מצווה רבתא מצאתי לך לשבת זו!" קרא בהתרגשות מעושה.

האיש המכונה ר' אביגדור החמיץ פניו, אבל הגבאי שבעצמו ממהר היה לשוב לביתו, ואחריו כרוכים היו שני אורחים, דחק בו: "וכי יש לך דבר נאה יותר מלשוב הביתה מתפילת ליל שבת מלווה באורח הגון?!"

ר' אביגדור הבין היטב שלא יוכל להשתמט מאחיזתו של הגבאי, והניד ראשו קלות בתנועה של הסכמה מאולצת לכיוונם של הגבאי ור' רפאל משה הנבוך.

ניתן לשער שבליבו של ר' רפאל משה הנשרך בעקבותיו של מארחו זעוף הפנים, לא קננה תחושה נעימה. על אף שמורגל היה לסעוד על שולחן אחרים בנסיעותיו לרבותיו, הוא הבין היטב שנוכחותו למעמסה על שחור הזקן הצועד לפניו, והוא פשוט נכפה על מארחו.

בררה אחרת לא היתה לו מלבד לעשות שבתו חול, ואם בהזדמנות אחרת יכול היה לחשוב על כך, הפעם חש על סף עילפון.

לפני זמן קצר הגיע לעיירה, בטנו המתה מרעב, גרונו צחיח היה, וגופו שיווע למעט תבשיל חם.

ברגליים כושלות ופנים סמוקות פסע פנימה אחרי ר' אביגדור אל הבית המואר. מן המטבח נשאו ניחוחות של מרק מהביל, ועל השולחן נחה לה חלה שחומה ונאה.

ניסה להשקיט את בני מעיו המתהפכים בקרבו. "המתינו נא עוד זמן קצר בלבד ותעלה ארוכה למכתכם", הרגיע את עצמו. בעל הבית לא התמהמה, וניגש תכף ומיד לקדש על היין, כשהוא רומז לאורח בעיניו על מקום ישיבה.

החלה נבצעה ונפרסה לכל המשתתפים, כשגם חלקו של ר' רפאל משה לא קופח, אולם היה זה המפגש האחרון של דבר מאכל עם בני המעיים.

מכאן ואילך, הוגשו לשולחן דגים בחריין ומרק מעלה אדים, נתח עוף צלוי וקוגל, וגם גזר מתוק לא נפקד מן השולחן, אך כל אלו פסחו בטבעיות על מקומו של האורח הנכלם, ועל בטנו המקרקרת.

מימינו תיפול קציצת דג ממולא בחלקו של בעל הבית, ומשמאלו קערית מרק עתירת כופתאות במקומו של אחד הבנים, אך אליו לא ייגש מאומה.

הסעודה התנהלה כמו בכל בית נכבד בישראל, בני המשפחה שוררו את הזמירות, והאב השמיע דברי תורה מפרשת השבוע, אך המנות דלגו בעקביות על מקומו של ר' רפאל משה הנכלם שלא ידע את נפשו.

כיצד יגיב? יבקש מבעל הבית בפני כולם פרוסת דג, או שמא יזכיר לבעלת הבית את מנתו הנעדרת?

פניו בערו מבושה. סביבו התנהל הכל כרגיל. למראית עין נראה היה שאיש לא שם לב לכך.

לרגע חשב שמא טעות היא זו, ותכף תוגש לפניו מנה נכבדת, אך עד מהרה הבין היטב כי כולם מורגלים בכך.

לא איש כר' אביגדור ייתן לגבאי התקיף לכפות עליו אורח, ואם אין בכוחו להתנגד, ישלם נא האורח את המחיר...

יושב היה ר' רפאל משה על שולחנו של אותו אדם, וכל הקללות שבתורה מתרוצצות בליבו על אותו אדם רע־לב המענה את נפשו, מיחל שייתקע האוכל בגרונו של בעל הבית, ויחדל מזלילתו המרושעת לנגד עיני האורח המורעב.

ניחוחות האוכל חודרים לאפו, הצלחות המלאות כל טוב חולפות על ידו, והוא בולע את רוקו שוב ושוב ועיניו כמעט ויוצאות מחוריהן.

נעזוב לכמה רגעים את ר' רפאל משה המסכן השרוי על סף עילפון, כאשר סביבו אוכלים הכל ומיטיבים את ליבם במאכלים ומשקאות, ובטנו המצומקת קוראת ללא מענה, ונעקוב אחרי ידידו ורעו ר' אלתר'ל הצועד לצידו של ר' טביל.

ר' טביל יהודי מכניס אורחים היה. הוא חרד לקראתו של ההלך, ולא חדל מלכבדו.

הוא הושב אחר כבוד בראש השולחן בסמוך לבעל הבית, ובני הבית כרכרו סביבו כמו היה חפץ של מצווה.

אך קידש ר' טביל בכוונה גדולה על היין ובצע על הפת, הוגשה לפניו מנת דג מכובדת ומשביעת רצון.

רצה ר' אלתר'ל להשביע נפשו השוקקה, אלא שמידת דרך ארץ היתה בו, להמתין לבעל הבית.

לפניו של ר' טביל הונחה צלחת דומה, אלא שמשום מה הוא התמהמה מלאכלה. תחילה, מכביר היה בדברי תורה ופרפראות, ואחר, משהחלו בני הבית לאכול, נתקל מבטו בצלחת במין חוסר רצון.

ידו נשלחה כמו מאליה ודחתה את הצלחת מעט מאצלו. שוב נראה היה כמתחבט, ואז קרב מעט את הצלחת באיטיות, שלח ידו לכיוונה ונסוג בו.

כמה פעמים חזר על עצמו המחזה, כאשר לבסוף תחב לפיו פיסה מהדג הממולא כמי שכפאו שד, ומיד דחה את הצלחת בתנועה חדה, עד שהיה ר' אלתר'ל חושש שמא יחנק בגרונו.

כמעשהו בדגים כך נהג גם במרק ובכל המנות כולן.

בטנו של האורח היושב לצידו משוועת היתה לשובע ולא לרזון, אלא שהנימוס והבושה אלצו את בעליה להתגבר על רעבונו הגדול ולנהוג בדומה למארח.

כך מצא ר' אלתר'ל את עצמו מסתגף ודוחה את האוכל מלפניו, שעה שכל מהותו משתוקקת היתה לאותם מאכלים המונחים לפניו.

היו אלו ייסורים קשים. האוכל מונח לנגד עיניו. הריח מכה באפו, וחושיו מטרפים בקרבו, אך הוא אינו יכול לטעום ממנו.

במתינות איומה הכניס לפיו כף ועוד כף בודדת והניחה מידו, מצא את עצמו מתפלל ללא מלים שיחטפנו בולמוס לאותו ר' טביל, ויחדל מתעניתו וסיגופיו.

עד סוף הסעודה לא התקיימה תקוותו כאשר בעיניים כלות הביט בצלחות המוחזרות אל המטבח שבות כמעט כלעומת שבאו, ועימן תקוותו האחרונה למלא נפשו הרעבה.

ברגעים האחרונים עוד השתעשע באפשרות להעלות בפני בעל הבית את ספקו בחיוב ברכת המזון, אך ר' טביל כה נלהב היה מן הזכות לכבד את אורחו בברכת המזון עד שלפני שהספיק לחשוב כה וכה כבר היה הגביע מונח לו על כפו והוא מצא את עצמו מזמן בשלושה.

נסתיימה הסעודה בבתי ישראל שבפרמישלאן ויצאו הכל אל הרבי לשולחן הטהור, שם נפגשו דרכיהם של הארבעה: ר' אביגדור ור' רפאל משה אורחו, ור' טביל ור' אלתר'ל אורחו. איש איש במקומו היה עומד, נותן עיניו בצורתו המאירה של הצדיק ומתענג בנועם השבת.

והנה הושלך הס, והצדיק פתח בדברי תורה בפרשת שמיני שבה קראו בתורה באותה השבת.

"שלוש מידות במכניסי אורחים, וכולן רמוזות בתורה הקדושה בפרשתנו, בדיני ההבמות הטהורות והטמאות", החל הרבי שלא מעניינה של פרשה.

"ישנו אדם הנותן לאורח ביד רחבה, וגם הוא עצמו אוכל בשפע, כדי שהאורח ירגיש בנוח לאכול. עליו אמר הכתוב (ויקרא יא ג) 'כל מפרסת פרסה... מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו'. 'מפרסת פרסה' על שם שפורס מפתו לאורח, ו'מעלת גרה' על שם שהוא עצמו אוכל עימו כדי לגרום לאורח הרגשה נוחה; 'אתה תאכלו' - יהודי כזה טהור הוא וטהורה סעודתו, ועל שולחנו ראוי לאכול.

יש סוג אחר של מכניס אורחים, שהוא עצמו אוכל מלוא כרסו, אבל לאורחיו אינו נותן הרבה. עליו אמר הכתוב (שם פסוק ד) 'אך את זה לא תאכלו... כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס, טמא הוא לכם'. 'מעלה גרה הוא' על שם שהוא עצמו אוכל ברווח, אך 'ופרסה איננו מפריס' שאינו פורס לאורח; 'טמא הוא לכם' - התרחקו ממנו. ועל כן 'אך את זה' - על שולחנו של זה, 'לא תאכלו'.

שני הראשונים כמו מובנים מאליהם, זה לשבח וזה לגנאי. אולם ישנו סוג נוסף של מכניס אורחים, שלכאורה משובח כמו הראשון, והתורה מלמדת אותנו שבאמת הוא גרוע כמו השני. זהו הנותן לאורח כיד המלך אך הוא עצמו אינו אוכל כמעט מאומה. עליו אמר הכתוב (שם פסוק ז) 'כי מפריס פרסה הוא... והוא גרה לא יגר, טמא הוא לכם'. 'כי מפריס פרסה הוא' - על שם שפורס מפתו לאורח, 'והוא גרה לא יגר' - על שם שהוא עצמו נמנע מלאכול, וגורם בכך שהאורח ירגיש אי־נעימות לאכול ולשבוע כשבעל הבית מסתגף. על כן 'טמא הוא לכם' - אף משולחנו של אדם כזה יש להתרחק".

סיים הצדיק מפרמישלאן את דבריו, ורמז לר' רפאל משה ור' אלתר'ל העומדים ברעבונם בקצה ההיכל להתקרב.

"הן רעבים אתם בוודאי", האיר אליהם פניו, ואל הגבאים הורה שיניחו לפני השנים ממיטב מאכלי השבת להשביע רעבונם.

אי־זהו עבודה שבלב

ויאמר אל נא יחר לאדני ואדברה אך הפעם אולי ימצאון שם עשרה ויאמר לא אשחית בעבור העשרה (בראשית יח לב).

כאשר עמד אברהם אבינו בתפילה על סדום לבל תיהפך, תלה את אפשרות הצלתה בזכותם של חמישים הצדיקים שאולי שוכנים בקרבה. משנתבשר כי אין בנמצא מספר כזה, הוסיף להפחית את המספר שוב ושוב, עד שחתם את בקשתו: 'אולי ימצאון שם עשרה'.

את פשר עצירתו במספר זה פרש **רש"י** (שם) שאברהם למד זאת מדור המבול, שבו היו שמונה נפשות בלבד: נח ואשתו, שלושת בניו ונשותיהם, ולא היה בכוחן להציל את בני דורם מחורבן, ולכן לא ביקש על פחות מעשרה.

הקשה על כך הרב הקדוש **רבי פינחס מנחם מגור** זי"ע בעל '**פני מנחם**': כיצד למד אברהם אבינו מנח שאם יש פחות מעשרה צדיקים הם אינם מצילים את הדור? והלוא **בזוהר הקדוש** (זוהר חדש נח לט.) מובא כשביקש נח לצאת מן התבה וראה את העולם כולו חרב ושומם, געה בבכי ואמר: "ריבונו של עולם, נקראת רחום, היה לך לרחם על בריותיך!"

השיב לו הקדוש ברוך הוא: "רועה שוטה! כעת אתה בוכה? מדוע לא בכית כשאמרתי לך שאני מביא מבול על העולם? הרי הודעתי לך על כך מאה ועשרים שנה מראש כדי שתעמוד בתפילה ותבקש רחמים על העולם! אז לא התפללת, ודווקא עכשיו אתה נזכר לבכות?"

נמצא שחורבן דור המבול לא נבע מכך ששמונה צדיקים אינם מסוגלים להציל את דורם, אלא מפני שנח לא התפלל עליהם, ואם כן, כיצד הסיק אברהם שתפילה על מספר כזה אינה מועילה?

יישב ה'פני מנחם' את הקושיא ביסוד נפלא ששמע מאביו, בעל ה'**אמרי אמת**': בזוהר הקדוש לא נאמר שאילו היה נח מתפלל - היה העולם ניצל מן המבול, אך נח היה צריך לזעוק ולבקש רחמים על בני דורו מבעוד מועד, אף אם היה יודע בבירור שתפילתו לא תועיל.

ומה טעם בתפילה אם יודעים מראש שהיא לא תתקבל?

מטרת התפילה אינה מסתכמת בישועה בלבד, שכן אילו היתה זו תכליתה היחידה, לא היה טעם להתפלל במצבים שבהם הישועה נראית בלתי אפשרית.

התפילה נועדה לעשות נחת רוח לבורא ולהביא אותנו להכרה עמוקה במציאות האמיתית, לפיה רק הקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם ורק בידו הכוח לפעול. משום כך, התפילה נדרשת בכל עת ובכל מצב.

נמצא שצרה או קושי המתרגשים על האדם הם רמז ברור מן השמים שזהו הזמן להתפלל. הקדוש ברוך הוא חפץ בתפילתו של האדם באותו הרגע, ללא קשר לשאלה האם תפילתו תתקבל בפועל.

אך עדיין יש להבין: אם ישנה חובה להתפלל גם כשהתפילה אינה נענית, מדוע נמנע נח מלהתפלל על בני דורו?

התירוץ הוא: אין ענין להתפלל דווקא על דברים שהאדם יודע בבירור שלא יתגשמו. אמנם חובת התפילה קיימת גם במצבים קשים כאלה, אך האדם יכול לצאת ידי חובה אם הוא מתפלל על דברים אחרים שבהם קיים סיכוי שיענה בתפילתו. על פי יסוד זה, מובנת היטב הנהגתו של אברהם אבינו: כאשר ביקש להציל את סדום ושאל אם יש בה חמישים, ארבעים, שלושים ועשרה צדיקים, הוא כבר עשה את שלו וקיים את רצון ה' בעצם עמידתו בתפילה, ועל כן לא היה עליו להמשיך ולהתפלל על פחות מעשרה - דבר שהיה בלתי מציאותי בסדום.

התביעה כלפי נח, לעומת זאת, היתה על כך שכלל לא עמד בתפילה, ונמנע מלהתפלל על דורו אפילו תפילה אחת. נח לא עשה זאת משום שידע שאין שום סיכוי שבני דורו ישובו בתשובה, אך למרות זאת הוא נתבע על כך, שכן חובת התפילה היא בכל מצב, גם כאשר הדבר המבוקש הוא חסר סיכוי.

מנקודת מבט זו, בניגוד לאברהם ונח, שהיו בעלי השגה וידעו את המתרחש בבית דין של מעלה - מה שחייב אותם לחשב בדקדקנות על מה להתפלל ובאיזה שיעור - אנו איננו יודעים דבר מחשבונות שמים. חוסר הידיעה הזה פוטר אותנו מחישובים, ומחייב אותנו להתפלל בפשטות על הכל ובכל עת.

ועם זאת, עלינו לזכור תמיד את יסוד היסודות: התפילה היא עבודה, ולכן אל-לנו להתרגש או להישבר אם נדמה שתפילתנו לא הועילה. ישנם אכן מצבים שבהם, על פי גזרה או חשבונות שמימיים נסתרים, הישועה הגשמית אינה יכולה להתממש - אך אין זה מעניינו. תפקידנו הוא לעמוד ולהתפלל בכל מצב, מתוך הבנה שהתפילה עצמה היא התכלית, ולא רק האמצעי להיוושע.

שהכל נהיה ברצונו

וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד וישלחה ותלך ותתע במדבר באר שבע (בראשית כא יד).

אותה תעייה של הגר במדבר באר שבע נתפרשה בפי רש"י הקדוש, כי לא היתה זו תעייה גשמית בלבד, אלא שהגר שבה לעבודת האלילים של בית אביה, הלוא הוא פרעה מלך מצרים.

מסופר על הרב החסיד **רבי משה אברהם ברזובסקי מברנוביץ'** זצ"ל, אביו של ה'**נתיבות שלום**' מסלונים, שלפרנסתו עסק בשמאות יערות.

באחד הימים, הוזמן רבי משה אברהם להעריך יער שעמד למכירה במרחק רב מאוד מביתו. הוא יצא לדרך הארוכה והמפרכת, אך כשהגיע אל היעד התברר לו לתדהמתו כי היער כולו מכוסה בשכבת שלג עמוקה - דבר שמנע ממנו לחלוטין את היכולת לבצע את השמאות.

במקום להתמלא תסכול על הדרך המפרכת שעשה לחינם, החל לחפש בסביבה מאכל או משקה שברכתם 'שהכל נהיה בדברו', מתוך מחשבה שמא כל נסיעתו לא נועדה אלא בשביל ברכה זו. משמצא דבר מה לברך עליו, ברך בכוונה, ומיד לאחר מכן פנה לחזור לביתו.

מלווהו של רבי משה אברהם לא יכול היה לעצור את תמיהתו המרובה. הוא פנה אליו ושאל בפליאה: "מדוע היה לך חשוב כל כך לחפש דווקא דבר שברכתו 'שהכל'? ויתרה מכך - כיצד הנך מסוגל לקבל את שיבוש התכניות בשלווה כה עמוקה, מבלי לרטון או להפגין שמץ של כעס ותסכול על הדרך הארוכה שעשינו לחינם?"

"ההסבר פשוט מאוד", השיב לו רבי משה אברהם. "יהודי לעולם אינו טועה בדרך! אין מושג כזה אצל יהודי שהוא הולך למקום כלשהו לחינם! לתומי חשבתי שהגעתי לכאן למטרה גשמית - כדי להעריך את שווי היער ולהתפרנס, אך כשראיתי שהדבר נמנע ממני, הבנתי מיד שמשמים גלגלו אותי לכאן כדי לפעול תיקון רוחני כלשהו במקום הזה. לכן מיהרתי לחפש דבר מאכל לברך עליו 'שהכל' - מתוך ביטחון שברכה זו היא התיקון שנדרש ממני לעשות כאן..."

עוד מסופר על הגאון **רבי מרדכי פוגרמנסקי** זצ"ל שנסע פעם ברכבת בערב שבת, כשאליו מתלווה יהודי ששימש כשוחט ומוהל.

השנים היו בדרכם למטרה מסוימת, ותכננו לרדת באחד הכפרים שבדרך כדי לשבות שם יחד. אולם, מחמת שהיו שקועים בשיחתם, הסיחו את דעתם מהדרך ולא הבחינו כי הרכבת כבר הגיעה אל הכפר המבוקש, וכך החמיצו את התחנה והמשיכו בנסיעה.

הרכבת המשיכה בנסיעתה עוד כברת דרך ארוכה, ורק כעבור זמן מה הבחינו השנים בכך, אולם, אז כבר היה מאוחר מדי; שעת כניסת השבת הלכה והתקרבה בצעדי ענק, ולא נותרה כל דרך לחזור ליעדם המקורי בזמן.

הם מיהרו לרדת בתחנה הראשונה שנקרתה בדרכם - כפר נידח ומרוחק שמעולם לא שמעו עליו - והחלו לתור אחר נפש יהודית או מקום כלשהו שבו יוכלו לעשות את השבת.

השוחט היה שרוי בדאגה עמוקה כיצד והיכן יעשו את השבת הממשמשת ובאה. הם לא הכירו נפש חיה במקום, ולא היה כל ביטחון שאכן מתגורר יהודי כלשהו בכפר מבודד זה, אולם רבי מרדכי הרגיע את רוחו ואמר לו: "יהודי לעולם אינו טועה בדרך! אם ההשגחה העליונה גלגלה אותנו דווקא לכאן, אין ספק שיש לכך סיבה!"

בעודם מתהלכים בכפר, נקרה בדרכם יהודי מקומי. עוד לפני שהספיקו להציג את עצמם, פנה אליהם הלה בשאלה דחופה: "האם מישהו מכם יודע למול?"

השוחט, שכאמור אחז גם באומנות המילה, השיב מיד בחיוב.

למשמע תשובתו, פרץ היהודי בבכי של התרגשות עצומה וסיפר: "אני היהודי היחיד המתגורר בכפר הנידח הזה, ובדיוק היום מלאו לבני שמונה ימים, אך אין שום מוהל בכל המחוז.

שפכתי את ליבי כל היום בתפילה מעמקי נשמתי לבורא עולם שימציא לי מוהל - והנה הגעתם כהרף עין! אנא, מהרו ובואו למול את בני לפני שתשקע החמה".

פנה רבי מרדכי פוגרמנסקי אל השוחט והמוהל ואמר לו בהתרגשות: "הנה, הבט וראה במו עיניך - **יהודי לעולם אינו טועה בדרך!**

גם כאשר נדמה לאדם שהוא תועה בדרכו, אין זו שגגה כלל וכלל, אלא שליחות עם מטרה. לעיתים אנו זוכים לראות את הסיבה בגלוי, כפי שקרה לנו כעת, ולעיתים היא נותרת סמויה מן העין - אך בשום אופן לא ניתן לקרוא לזה טעות".

הוסיף רבי מרדכי פוגרמנסקי והסביר: "לפי זה יובנו דברי רש"י על הנאמר לגבי הגר 'ותלך ותתע' שחזרה לגילולי בית אביה. והלוא לכאורה משמעותה הפשוטה של המילה 'ותתע' היא איבוד הדרך, ומניין לרש"י שחזרה לגילולי בית אביה?

אלא שהגר שהתה כבר מספר שנים בבית אברהם אבינו, ושם לא היה מושג של 'טעות', משום שלכל דבר היתה מטרה. אם היא הרגישה שטעתה בדרך, הווי אומר שחזרה לגילולי בית אביה!"

יראה לו השה

ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו (בראשית כב ח).

הרב החסיד **רבי אליהו ראטה** זצ"ל, שהיה נאמן ביתו ואיש סודו של הרב הקדוש **רבי שלמה מזוויהל** זי"ע, סיפר ששמע מרבו שבכל יום הוא עוסק בפרשת עקדת יצחק, ועולה בדעתו פרוש חדש.

פעם פנה רבי אליהו לרבו ושאל: "האם רבנו יכול ללמדנו מה התחדש היום בבית מדרשו?"

רבי שלמה נעתר לבקשת תלמידו ואמר לו: "היום עסקתי במילות הפסוקים (בראשית כב ז-ח): 'ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעלה. ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו'. ופרש רש"י: 'יראה לו השה - כלומר יראה ויבחר לו השה, ואם אין שה, לעולה בני'.

ותהיתי לעצמי: הרי אברהם ויצחק עסקו באותו רגע בענין נשגב מאין כמותו - עקדת יצחק, ובוודאי שיצחק היה זקוק להכין את עצמו היטב להפוך לעולה תמימה ולקיים את המצווה כהלכתה. אם כך, מדוע לא גילה אברהם אבינו לבנו שהוא נבחר להיות העולה, ובמקום זאת השיב בקרירות שהקדוש ברוך הוא יבחר לו את השה, ורק אם לא יהיה שה - יצחק הוא שיעלה לעולה?

אלא שאברהם אבינו הכיר היטב את בנו יצחק וידע שתמיד מוכן הוא למסור את נפשו על קדושת השם, שכן כבר מילדותו התחנך למצווה גדולה זו של מסירות נפש לה' יתברך. לפיכך, לא היה כל צורך לומר ליצחק שנבחר לעולה, ודי היה ברמז קל כדי שיכין עצמו למסור את נפשו על קדושת השם!"

תהילים

המשך מעמוד א'

תשכחני נצח, עד אנה תסתיר את פניך ממני, עד אנה אשית עצות בנפשי'.

הסביר הצדיק מרוז'ין, כי דוד המלך אמר 'עד אנה ה' תשכחני נצח, עד אנה תסתיר את פניך ממני', עד מתי יהיה לי הסתר פנים? עד מתי יהיה נראה לי שהקדוש ברוך הוא שכחני כביכול - 'עד אנה אשית עצות בנפשי', כל עוד שאני משית עצות בנפשי, ומחפש לעצמי דרך ישועה.

כל עוד שאדם חושב שהישועה תגיע על ידי המעשים שלו, כל עוד שהוא אינו סומך על הבורא יתברך בלבד, אלא מחפש לעצמו דרכים כיצד לצאת לבד ממצבו הקשה, הרי שהוא בהסתר פנים, אבל כאשר הוא סומך על הקדוש ברוך הוא, ישועתו קרובה מאוד.

כך אמר ר' שלום מרדכי לעצמו, כל עוד שאני מתקשר עם עורכי דין, ואנחנו מנסים להגיש ערעורים, מנסים לנהל משא ומתן עם השופטים, הישועה לא קרובה כל כך, אבל ברגע שאין שום דרך טבעית להשתחרר, ברגע שהמצב אבוד לגמרי, כביכול נכנס הבורא יתברך לתמונה, עכשיו הישועה יכולה לבוא.

עשרים וארבע שעות לאחר מכן נטל ר' שלום מרדכי את ידיו לסעודה דלה, ובליבו התפלל שהנס יתרחש עוד באותו יום.

רבע שעה לאחר מכן, דלת התא נפתחת. הסוהר קורא "רובשקין! צא החוצה".

ר' שלום מרדכי המופתע מנסה לברר: "מה קרה?"

"משנים לך מקום", מסביר הסוהר.

ר' שלום מרדכי חוזר לתא, ונוטל עימו את הטלית והתפילין, ליתר ביטחון.

כשהוא יורד, הוא רואה את המנהל כשהפעם, חיוך על פניו.

"מזל טוב! נשיא ארצות הברית חתם

המשך בעמוד ד'

כעת על טופס השחרור שלך!! הנך משוחרר לביתך...“

כולם עמדו והביטו בו. ר' שלום מרדכי, שרק אתמול התבשר שאפס הסיכוי האחרון שלו לצאת בתשע־עשרה השנים הבאות, עמד בעינים נוצצות וקרא בקול: "זהו נס אמיתי! הודו לה' כי טוב!"

כך, הסבירו המפרשים, כשראה יעקב אבינו את מצבו, כיצד הוא יוצא למצוא את זיווגו ללא פרוטה בכיסו, נרדף עד צווארו בידי אחיו, החל להרהר על מוצא מן הסבך, אבל אז התעורר ואמר: "חלילה לי, מחשבות כאלו הן פגם באמונה.

חלילה לי לחשוב 'מאין יבא עזרי', הרי 'עזרי מעם ה' עשה שמים וארץ', 'הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל', הקדוש ברוך הוא הנו כל יכול, אין צורך לנסות ו'לעזור' לו.

יהרהר האור מן החושך

ה' מי יגור באהלך... הולך תמים ופעל צדק... עשה אלה לא ימוט לעולם (תהלים טו א-ה).

המזמור משרטט את דמותו של האדם הראוי לשכון באהלו של הבורא; 'לא רגל', 'לא עשה', 'לא נשא' ו'לא לקח' - וכל מעלותיו מתוארות כהימנעות. ואף על פי כן חותם דוד המלך עליו השלום: 'עשה אלה לא ימוט לעולם'. מהו המעשה הגדול הטמון באי־העשייה?

ראשית חכמה נציג את דברי **רבנו יצחק עראמה**, בספרו **'עקדת יצחק'** (פר' נצבים שער ק) בביאור מעלת בעלי התשובה על פני הצדיקים הגמורים, עד שאמר רבי אבהו שגדולים בעלי תשובה יותר מצדיקים גמורים.

משום שעיקר ענין התשובה הוא כמו שיבוא האדם לידי ניסיון שכבר נכשל בעבר בדומה לו, וכמו שאמר רב יהודה בגמרא (יומא פו:) אימתי קרוי האדם בעל תשובה אמיתי, כאשר בא לידו דבר עבירה פעם שנייה באופן שכבר נכשל בו בעבר, וגבר על יצרו ולא חטא.

לכך כוונת **חכמינו** שאמרו (קידושין לט:) שאדם שישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצווה, כי כיוון שכבר חטא בעבירה זו קשה לו מאוד לפרוש ממנה בהגיע לפניו עת ניסיון, וכאשר נלחם הוא עם יצרו וגובר עליו הרי מקיים הוא בהימנעותו מלעשות מעשה את מצוות התשובה.

אף שלכאורה קיום מצווה זו היא בשב ואל תעשה, ושכר המצוות על מצוות שעושה אדם בעשייתו אותם, מפני שנקבעות הן בנפש האדם על ידי הפעולה המעשית, במקרה דנן, נחשב הדבר כאילו עשה מעשה בפועל על ידי שהצליח להתגבר על היצר.

זה הביאור בדברי דוד המלך עליו השלום: 'מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך מי ישכן בהר קדשך. הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו. לא רגל על לשנו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרבו. נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד נשבע להרע ולא ימר. כספו לא נתן בנשך ושחד על נקי לא לקח עשה אלה לא ימוט לעולם'.

רובו של המזמור טעון הבנה: הלוא נסוב הוא על הנמנע מלעבור עבירות, ומדוע סיים דוד המלך ואמר 'עשה אלה לא ימוט לעולם'? הלוא מדובר פה על הנזהר מלעשות ולא על העושה, והיה עליו לומר 'הנזהר מאלה לא ימוט לעולם'!

אלא, מדובר בבעל תשובה שרגיל היה לעבור על עבירות אלו, ואחר ששב בתשובה ומזדמנים לפניו עוונות אלו ונזהר הוא מהם, הרי נחשב הוא כעושה מצווה ממש ולא רק כנמנע מעברה.

מעלה זו במניעה מעשיית עבירות שייכת רק אצל בעלי תשובה שנכשלו בעבר, ולא אצל צדיקים גמורים שאין הניסיון כה קשה לגבם.

מעלה נוספת לבעלי התשובה היא בקיום המצוות הנעשות בכוונה גדולה, משום שלבעל התשובה ישנם מעכבים כנגדו מלקיים את המצוות והם ההרגלים הרעים מימי העבר, וכתוצאה מכך מתאמץ הוא לעשות את המצווה בכוונה גדולה יותר.

התגברות זו של בעל התשובה בכוחות איתנים על המניעות שבפניו מעמידים אותו במקום שאף צדיק גמור אינו עומד, לפי שצדיק גמור שאינו מורגל במלחמה כבדה נגד היצר עלול להימנע מקיום המצוות כאשר יתייצב היצר בפניו.

ועוד, שאף אם נמנע מבעל התשובה לקיים בסוף את המצווה, תשוקתו וכיסופיו לקיום המצוות רבים ועצומים, ואלו דבריו הבוערים של הגאון הקדוש **רבי שניאור זלמן מליאדי** זי"ע בספרו המפורסם **'ליקוטי אמרים תניא'** (פרק ז), על אודות האדם השב בתשובה שלמה מעומק ליבו, ואהבתו לבורא יתברך גוברת בו בכל עוז עד שכל ישותו משתוקקת אליו יתברך. אפס קצה של תשוקת אדם השב אל בוראו אחר שהיה שבוי בידי הסטרא אחרא, יש לדמות לאדם הצועד במדבר שממה ובארץ צייה וצלמוות כשגרונו צחיח ולשונו דבקה לחיכו מצמא, ולפתע מבחין במעין נובע מים זכים.

תשוקתו של אדם כזה אל אלוקיו גדולה אף יותר מכיסופיהם של הצדיקים שלא שתו מן המים המאררים והמרים של היצר הרע וממילא נחשב כאילו קיים את המצווה כמו שאמרו במסכת קידושין (מ.) שהקדוש ברוך הוא מצרף מחשבה טובה למעשה.

על כן אמרו שהשב מאהבה זדונות נעשים לו כזכויות, כי כאשר מזדמנים לו עוונות אלו שוב, ומתגבר על יצרו ואינו נכשל בהם, מקיים בזה מצוות עשה של תשובה ונוספות לו זכויות.

זהו עומק מאמרם של **חכמינו ז"ל** (ברכות לד:): במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים, ועל תשובה שכזו אמר ריש לקיש שזדונותיו של העובר נעשות לו כזכויות, כיוון שעוונותיו הם שגרמו לו לאהבה רבה ועצומה זו, ועל ידי תשובתו מאהבה עלו כל מעשיו הרעים מעמקי הקליפה ונתעלו להיות זכויות.

ויש להוסיף עוד על פי הידוע, שעל ידי חטאי האדם ובאמצעות מעשיו הרעים נבראים מלאכי משחית ומתגבר כוחה של הסטרא-אחרא, וכאשר שב הוא בתשובה מוטל עליו לתקן את אשר פגם ולהכרית את אותם כוחות שנוצרו בגינו.

ביטול אותם כוחות יכול להעשות רק על ידי תשובה בחוזק רב ומעומק הלב. ולכך יכול הוא להגיע על ידי התבוננות בריחוקו הגדול ובשפלות מצבו מחמת העוונות, וכך מעורר הוא את התשוקה והצימאון אל הבורא. נמצא שדווקא הריחוק והחטאים הם הגורמים לעורר את התשוקה והקרבה הגדולה.

והרי החטאים הופכים לדמיון 'מכשירי מצווה', כי הם הגורמים לצימאון הרוחני ולהשתוקקות העצומה אל הקדושה. מלבד זאת, בעל התשובה זוכה לקרבת אלוקים ולאהבה עזה ועצומה - והרי זה מכוח החטאים שחטא וגרמו להתרחקותו לפני כן מאור פני ה', שהרי יתרון האור ניכר מתוך החושך.

היכא את בר לקישא?

ביאור נאה למאמר זה הובא במפרשים על פי קורות חייו של בעל המאמר, הוא האמורא הקדוש **רבי שמעון בן לקיש**, שבעצמו שב מאהבה, ובשחר ימיו היה מנהיגה של חבורת לסטים.

וכמסופר בגמרא (ב"מ פד.), שהתקרב ריש לקיש לדרך התורה בעקבות פגישה מקרית עם רבי יוחנן שירד לנהר הירדן וראה את גבורתו העצומה של ריש לקיש שקפץ מגדה אחת של הנהר לגדה האחרת. התפעל רבי יוחנן ואמר לו: "חילך לאוריתא!" כלומר, יפה כוחך הגדול לעסוק בתורה, והבטיח לו כי אם ישוב בתשובה ישיא לו את אחותו.

נענה ריש לקיש וקיבל עליו לשוב בתשובה ולעסוק בתורה. וכאשר ביקש לשוב ולקפוץ לגדה השנייה של הירדן, שוב לא יכול היה לעשות כן, לפי שקיבל עליו עול תורה ונחלש, כמאמר חכמינו (סנהדרין כו:): "תורה מתשת כוחו של אדם".

הרי שריש לקיש בעצמו זכה לשוב מאהבה, ולמאמרו "גדולה תשובה שזדונות נעשים לו כזכויות" יש קשר הדוק ושייכות פנימית כלפיו.

וכדברי הגאון הקדוש **רבי צדוק הכהן מלובלין** זי"ע בספרו **'תקנת השבין'** (עמ' קיג), שזכה ריש לקיש שזדונותיו נעשו לו כזכויות, וחטאו שהיה ראש ללסטים קודם לכן, נחשב לו כעת כמעלה וזכה להיות רב לחכמים.

ישב רבי יוחנן ולימד את ריש לקיש תורה הרבה עד שנעשה לאחד מגדולי רבותינו האמוראים שבכל הדורות ומוסרי התורה, לשמעו חרדים כל הדורות, והוא נזכר בכל התלמוד בנשימה אחת עם גיסו רבי יוחנן שהיה ראש חכמי ארץ ישראל.

ביום מן הימים ארע מקרה מצער ביותר בבית המדרש, כאשר נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בדין טומאת כלי נשק.

באותה שעה נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בדין כלי הנשק: אימתי נשלמת מלאכתם לענין קבלת טומאה - בשעה שהאומן מצרפם באש, או רק לאחר שהוא מעבירם במים לאחר הצירוף.

אמר לו רבי יוחנן לריש לקיש: "מפני שהיית לסטים, בקי אתה בטיבם של כלי זין ויודע אתה אימתי היא גמר מלאכתם". החזיר לו ריש לקיש: "ומה הועלת לי בכך שלימדתני תורה? הלוא גם מתחילה הייתי רב וחכם".

ופרש **רבנו המהרש"א** על פי דעת **רבותינו בעלי התוספות**, כי בתחילה היה ריש לקיש תלמיד חכם עד שיצא לתרבות רעה והיה לסטים, וכעת, כאשר תלה רבי יוחנן את סברתו של ריש לקיש בהלכות טומאת כלי זין בכך שהיה לסטים, אמר ריש לקיש כי זוכר הוא הלכה זו מלימודו בימים עברו טרם שסטה מן הדרך, ואין זה מחמת שהיה לסטים.

אלא שרבי יוחנן סבור היה שריש לקיש מתכוון לדבריו כפשוטם, ומתריס כנגדו במה הועיל לו לריש לקיש, בעוד שהוא אשר הוציאו מחיי לסטות וקרבו תחת כנפי השכינה והביאו לחיי העולם הבא, וחלשה דעתו.

כתוצאה מקפידתו של רבי יוחנן חלה ריש לקיש ונטה למות. הבינה אשתו של ריש לקיש שחלה בעלה משום כך, ובאה לבכות לפני אחיה רבי יוחנן שיסיר את קפידתו ממנו.

"עשה בשביל בני!" בקשה. ענה לה רבי יוחנן בלשון הפסוק (ירמיה מט יא) 'עזבה יתמיך אני אחיה', כלומר, הקדוש ברוך הוא מחיה את היתומים ומפרנסם. בקשה האחות: "עשה בשביל אלמנותי!" ושוב אמר לה רבי יוחנן את המשכו של הכתוב: 'ואלמנתיך עלי תבטחו', כלומר, הקדוש ברוך הוא משגיח על האלמנות.

כעבור זמן קצר נסתלק רבי שמעון בן לקיש מאותו החולי. כאשר הגיעה הבשורה הרעה לאזניו של רבי יוחנן, תקף אותו צער רב ויגון כביר עד שלא יכול היה ליישב דעתו ללמוד עם התלמידים, שכן בחריפותו העצומה היה ריש לקיש מפרה את לימודו של רבי יוחנן והיו השנים שני רעים אהובים שאינם נפרדים.

חפשו החכמים אחר דרך ליישב דעתו, ושלחו את האמורא הקדוש רבי אלעזר בן פדת, ששמועותיו היו מחודדות ביותר, לשוחח עם רבי יוחנן בדברי תורה.

הלך רבי אלעזר וישב לפני רבי יוחנן, ועל כל מאמר ששמע מרבי יוחנן היה מביא כסיוע לדבריו ברייתא שבה מפורש כן.

הבין רבי יוחנן שנשלח רבי אלעזר ליישב דעתו מפטירת תלמידו וחברו האהוב ריש לקיש, ואמר לו: "וכי מתיימר אתה להיות כבר לקישא?!

כאשר היה ריש לקיש חי עימנו, היה מקשה על כל מאמר שאמרתי עשרים וארבע קושיות, ומוכרח הייתי ליישב בעשרים וארבעה תירוצים, וממילא היתה השמועה מתיישבת ומתבררת, אבל אתה שהנך מביא ראיה לכל דבר מדברי, במה הועלת לי?

וכי איני יודע שיפה אמרתי???"

מתוך הדברים וכיוון שהזכיר רבי יוחנן את ריש לקיש, תקף עליו צערו הנורא, וקרע את בגדיו בבכי מר כשהוא צווח מרה: "היכן אתה בר-לקישא??? היכן אתה בר-לקישא???"

הלך רבי יוחנן וצווח מרה ולא הצליח להרגע מצערו ומחסרונו של תלמידו האהוב, ולא יכול היה ליישב דעתו בשום אופן, וכאשר ראו החכמים את צערו וסבלו הנורא, לא היתה בידם בררה אלא לבקש רחמים עליו שיסתלק מן העולם הזה, ונפטר גם רבי יוחנן.

האריכו גדולי וחכמי הדורות בביאור מעשה זה הנראה תמוה ביותר, ובארו שאין הדברים כפשוטם, אלא רומזים למחלוקת בדרכי עבודת הבורא בין רבי יוחנן לריש לקיש, כפי שכתב הגאון הקדוש **רבי צדוק הכהן מלובלין** זי"ע בספרו **'דובר צדק'** (עמ' רכו), שהיתה דרכו של רבי יוחנן לקרב את הבריות לתורה בדרך אהבה, ואילו ריש לקיש פעל בתקיפות הדעת במידת הגבורה, ובאופן דומה כתב הרב הקדוש **רבי ישראל דב מוילדניק** זי"ע בספרו **'שארית ישראל'** (שער התקשרות דרוש ד), כי עסק ריש לקיש בדרך של העלאת ניצוצות מתוך הטומאה.

ובמחלוקת זו שעל ידה נפטרו שניהם מן העולם טמונים סודות ורזים טמירים ונעלמים.

בדומה לכך מצאנו אף בדורות האחרונים, שהשמיעו צדיקים דברים הנראים לפי פשוטם כדברי גנאי, אך היתה טמונה בהם כוונה עמוקה להליץ זכות ולהמליץ טוב בעולמות העליונים.

לשמיעת השיעורים - קול הלשון:
03-6171077
ספיר והלום

בס"ד, גליון קכ"ט | פרשת וירא תשפ"ז

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה בהלכה

פניני הלכה למעשה, בעניינא דיומא ושאלות המתחדשות
מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"
בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

באר ישראל
בית מדרש להוראה ודיינות

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

שכח טל ומטר ובחזרתו שכח יעלה ויבוא

התפללתי שחרית בראש חודש כסלו בארץ ישראל. בתפילה אמרתי 'יעלה ויבוא', אך לאחר שסיימתי נזכרתי שלא אמרתי 'ותן טל ומטר לברכה', וחזרתי להתפלל שוב. בתפילה השנייה זכרתי לומר 'ותן טל ומטר' אך שכחתי לומר 'יעלה ויבוא', ונזכרתי לאחר שסיימתי גם תפילה זו.

האם עלי להתפלל פעם שלישית, או שמא שתי התפילות מצטרפות, שהרי בראשונה הזכרתי ראש חודש ובשנייה שאלתי גשמים?

תשובה:

א. חזרה על תפילה שחסרה בה הזכרה

בשולחן ערוך (או"ח סי' קיז סעיף ה) נפסק, שהשוכח לשאול 'טל ומטר' ולא נזכר עד שסיים תפילתו, חוזר לראש. וכן הדין לענין השוכח 'יעלה ויבוא' בשחרית ומנחה של ראש חודש וגמר תפילתו, שחוזר לראש, כמבואר בשולחן ערוך (סי' תכב סעיף א). ואף אם לא עקר רגליו, כל שסיים את התחנונים שרגיל לומר אחר תפילתו, דינו כמי שעקר רגליו, כמבואר במשנה ברורה (שם סק"ט).

נמצא שבכל אחת משתי התפילות שלפנינו טעה באופן המחייב חזרה. אלא שיש לדון בגדר החזרה, אם חיובו להתפלל תפילה אחת כתיקונה, או שחובת התפילה כבר נתקיימה, והחזרה אינה באה אלא בשביל ההזכרה. לפי צד זה יש מקום לומר, שכאשר תיקן והשלים בתפילה השנייה את מה שחיסר בראשונה, אף שבשנייה חיסר דבר המעכב את התפילה, שוב אין עליו חיוב לחזור להתפלל, מאחר שכבר אמרו בתפילה הראשונה.

ב. מחלוקת הראשונים בתשלומי תפילה שחיסר בה מעין המאורע

בתוספות (ברכות כו: ד"ה טעה ולא התפלל) הביאו בשם רבינו יהודה, שמי ששכח יעלה ויבוא במנחה של ראש חודש, ונזכר בלילה לאחר שכבר עבר ראש חודש, אינו מתפלל ערבית שתיים. שהרי שמונה עשרה כבר התפלל, ולא חיסר אלא הזכרת ראש חודש, ובתפילת התשלומין שיתפלל בלילה לאחר ראש חודש לא יזכיר יעלה ויבוא, ומה ירוויח בחזרתו. וכן מי שהתפלל במנחה של שבת שמונה עשרה של חול ולא הזכיר שבת, אין לו להתפלל שתיים במוצאי שבת, שהרי אותה תפילה עצמה כבר התפלל.

מאידך הביאו התוספות את דעת רבינו משה מאיוורא, שסובר שחוזר ומתפלל. ובתלמידי רבינו יונה (ברכות יח.: בדפי הרי"ף) נתבאר צד זה בשם חכמי פרובינצא, שכיון שלא יצא ידי חובתו בתפילה הראשונה, הרי הוא לענין תשלומין כמי שלא התפלל כלל. רבינו יונה הסתפק בדבר, והורה שיתפלל בתנאי, שאם אינו חייב תהא תפילתו נדבה. ואינו צריך לחדש בה דבר, שאין לך חידוש גדול ממה שיוצא מן הספק.

התוספות הביאו סמך לדעת המחייבים מדברי הרי"ף, ממה שפסק שהמקדים תפילת תשלומין לתפילת החובה שצריך לחזור על התשלומין, אף שגם לאחר חזרתו יתפלל אותו נוסח. אולם הרשב"א (ברכות כו:) הסכים לדין הרי"ף בסדר התשלומין, ועם זאת קיבל את סברת רבינו יהודה שאין לחזור כשאין בידו לתקן את הזכרת היום. וכן דעת המאירי (שם).

המשך בעמ' ג'

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

קביעות מקום לתפילה כשמתפללים במקומות שונים

בבוקר אני מתפלל בבית הכנסת שליד הבית, ובשעת מנחה אני נמצא במקום העבודה ומתפלל שם. האם כדי לקיים קביעות מקום לתפילה צריך להתפלל את כל התפילות באותו מקום, או שאפשר לקבוע מקום אחר לכל תפילה? והאם הקביעות צריכה להיות באותו מקום לכל החיים, או שאפשר לקבוע מקום לתקופה מסוימת ולשנותו כשמקום המגורים או העבודה משתנה?

ת. חז"ל אמרו 'כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו'[1], וכתבו הפוסקים שגם קביעות מקום לתקופה מסוימת, כגון מקום אחד לימות הקיץ ומקום אחר לימות החורף, נחשבת 'קביעות' ואין צריך לקבוע מקום אחד לכל החיים. כמו כן, אפשר לקבוע מקום נפרד לכל תפילה, כגון שחרית ליד הבית ומנחה במקום העבודה, או בבית כנסת אחד בימות החול ובבית הכנסת אחר בשבת. לפיכך, כשנצרך לעבור דירה או לשנות את מקום עבודתו, יקבע לו מקום חדש, אולם את המקום שקבע לתפילתו לא ישנה בלא צורך[2]. בכל אחד מבתי הכנסת יקבע גם מקום מסוים בתוכו, ואין די בקביעות בית הכנסת בלבד. בתוך ארבע אמות נחשב מקום אחד. גם כשנצרך להתפלל בביתו, יקבע שם מקום, שבו לא יבלבלוהו בני הבית[3].

חלוקת סוכריות שהיו בבית הכסא

אני נוהג לחלק לתלמידיי סוכריות לעידוד הלימוד. נכנסתי לבית הכסא ובכיסי שקית סגורה של סוכריות, כשכל סוכרייה עטופה גם בעטיפה משלה. רק לאחר שיצאתי נזכרתי בכך. האם מותר לחלקן לתלמידים, או שההיתר לאוכלן בדיעבד הוא רק לאדם עצמו? ומה הדין בסוכריות שהיו שם בעטיפה אחת בלבד, או בלא עטיפה כלל? האם נכון לומר שבדיעבד המאכלים לא נאסרו, וממילא אין הבדל בין אכילתם בעצמי לבין נתינתם לאחרים?

ת. לכתחילה ראוי שלא להכניס מאכלים לבית הכסא גם כשהם מכוסים. בדיעבד אם הכניסם עם כיסוי, אפילו כיסוי אחד, לא נאסרו המאכלים, ולכן בנידון השאלה שהכניס שקית סגורה של סוכריות מותר לחלקן לתלמידים[4]. אם היו בלי כיסוי כלל, כתבו הרבה פוסקים שמעיקר הדין אין להחמיר בזה מפני שאין רוח רעה של בית הכסא שורה על המאכלים[5], ובמאכל שאפשר לרוחצו,

המשך בעמ' ב'

1 בגמרא (ברכות ו:) למדו את מעלת קביעות המקום לתפילה מאברהם אבינו: כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו, ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום דכתיב (בראשית יט כז) "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם". והדין נפסק בשו"ע (או"ח סי' צ ס"ט) 'יקבע מקום לתפלתו, שלא ישנהו אם לא לצורך'. ואין די במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל, אלא גם בבית הכנסת שקבוע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע'. וביאר בצל"ח (ברכות שם): טעמא של קביעת המקום, לפי שהמקום ההוא כיון שהתפלל שם קנה המקום קדושה, ושוב כשמתפלל פעם שנית קדושת המקום מסייע לו שתקובל תפלתו וכו', וזה הקובע מקום הוא מורה שצריך סיועת קדושת המקום שיגרום לו שלא יבלבל תפלתו במחשבת חוץ, ומסייע לו שתוכל תפלתו לעלות למעלה, זה מורה שהוא עניו. ובכך החיים (סי' צ ס"ק קי"ז) כתב בשם ספר ידיד ה' פר' וירא) כי כל הקובע מקום לתפילתו זוכה שלא יגלה ממקומו ויהיה תמיד שוכן במקומו והוסיף בשם ספר דרך ישרה: 'ומי שאינו קובע מקום לתפלתו המשחיתים שנבראו מהאדם וכו' באים וחוטפים אותה תפילה לפרנסתם ומזונותיהם'.

2 באשל אברהם (בוטשאטש שם סי"ט, ד"ה אודות מקום קבוע להתפלל) כתב 'נראה שאין צריך שכל ימי חייו יתפלל רק במקום אחד'. והוכיח זאת ממה שגם אברהם אבינו הלך למסעיו וקרא בשם ה' בכמה מקומות. עוד כתב, שכבר בפעם הראשונה כשהולך להתפלל שם על דעת להתפלל שם גם בהמשך, הרי זה מקום קבוע. אלא שיש דרגות בקביעות, וככל שהיא רבה יותר מעלתה גדולה יותר. וכתב הפרי מגדים (א"א סי' צ סקל"ג, הביאו בכף החיים ס"ק קי"ט) שהמתפלל בקיץ בבית הכנסת ובחורף בבית החורף נחשב קובע מקום לתפילתו. והוסיף בספרו ראש יוסף (ברכות ו:) שאפילו במקום שמתפלל בו רק שתי פעמים בשנה, יקבע מקום לתפילתו. וכן מובא מהגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה תפילה פ"ה דבר הלכה אות ב) שגם אם בכל אחת משלש התפילות קובע עצמו בבית הכנסת אחר, או שמתפלל בשבת בבית הכנסת אחד ובימות החול בבית הכנסת אחר נחשב קובע מקום לתפילתו. ובשו"ע (שם סי"ט) כתב שלא ישנה את מקומו 'אם לא לצורך', ובכלל זה שינוי הנצרך עקב מעבר דירה או שינוי מקום העבודה.

3 שו"ע (שם סי"ט), ומשנה ברורה (שם סקנ"ט, סק"ס). המשנה ברורה הביא שגם המתפלל בביתו יקבע מקום שלא יבלבלוהו בני הבית, וכתב שבתוך ארבע אמות חשוב מקום אחד, מפני שאי אפשר לצמצם.

4 דין היוצא מבית הכסא שצריך האדם נטילת ידיים מבואר בגמרא (סוכה מו. וב"ק יז.), ובשו"ע (או"ח סי' ד סי"ח), הטעם שצריך נטילת ידיים מפני שרוח רעה שורה שם כמ"ש בזוהר הקדוש (בראשית י:). אולם לגבי דין אוכלים ומשקים שהכניסם לבית הכסא דנו הפוסקים אם הרוח רעה שורה גם על אוכלים ומשקים. וראה שו"ת מהר"ם בריסק (ח"א סי' י) שכתב דלכתחילה ודאי יש לחוש שלא להכניס לביהכ"ס אוכלין, אפילו כשהם מכוסים. וכ"כ בשו"ת שלמת חיים (ח"ג סי' ט) שמצד נקיות אין להכניס אוכלים שבכיס. אולם כשאין לו מקום להניחם, כתב בשו"ת יביע אומר (אור"ח ח"ד סי' ה) כי אם האוכלים מכוסים בשקית ניר או בכיס בגדו יש להקל בזה אף לכתחילה אם יש לו צורך להכנס לבית הכסא, ואין לו מקום להניחם, כי שעת הדחק כדיעבד דמי. אבל כל שאפשר להניחם בחוץ טוב להחמיר לכתחלה שלא להכנס בהם לבהכ"ס אפילו הם מחופים ומכוסים היטב. ואין אין צריך שני כיסויים, שלא הצריכו כן אלא בספרי קודש.

5 בספר ליקוטי מהרי"ח (דברים הנוהגים בסעודה) הביא בשם המהר"י אלגאזי (שלמי ציבור הלכות נט"י שחרית אות ג) שכתב שהרוח רעה של בית הכסא אינה שורה אלא על אדם שיש בו קדושה להנות ממנו, ולא על מים ועצים ואבנים. והגר"ח פאלאג'י בספרו לב חיים (ח"א סי' סז) הקשה שמצאנו שרוח רעה שורה על מאכלים ששהו מתחת למיטה. אך כתב שאפשר לדחות שרוח רעה של שינת הלילה חמורה יותר וחלה גם על מאכלים משא"כ רוח

לשאלות בהלכה: rav@abiryaakov.com | שלוחה 8 02-803-9999
לתגובות: 9917936@gmail.com

נכון להדיחו שלוש פעמים[6], ויש שהקפידו על כך גם בדיעבד[7], ויש שהקילו בבתי כיסאות שלנו בשעת הדחק[8]. לפיכך, צריך לברר את מנהג הורי התלמידים. אם ידוע שמקפידים על כך, אין לחלק לילדיהם מאכלים שהיו בבית הכסא ללא כיסוי[9].

שכח 'ישתבח' והתחיל 'יוצר אור'

בתפילת שחרית, כשאחזתי בסוף פסוקי 'אז ישיר', סיים החזן את ברכת 'ישתבח' ואמר קדיש ו'ברכו'. עניתי עימו, ומתוך הרגל התחלתי את ברכת 'יוצר אור' יחד עם הציבור, מבלי לומר 'ישתבח'. האם אני יכול להשלים את הברכה לאחר התפילה? ומה הדין אם נזכרתי בכך כשאני עדיין באמצע ברכת 'יוצר אור'?

ת. אם נזכר לאחר שכבר התפלל שמונה עשרה, לא ישלים את ברכת 'ישתבח' בחתימת ברכה בשם ה'[10]. וכן אם נזכר אחר שהתחיל באמירת ברכת 'יוצר אור' שוב לא יברך 'ישתבח', אף לא בין הפרקים[11]. אבל אם נזכר אחר שענה 'ברכו', קודם שהתחיל את ברכת 'יוצר אור', יאמר 'ישתבח' ואחר כך יתחיל את ברכות קריאת שמע[12].

טעות בסדר פסוקי ברכת כהנים

בשעת ברכת כהנים טעה הש"ץ המקריא, ובמקום 'יאר' התחיל 'ישא'. לאחר שכבר הזכיר את שם ה' תיקן אותו אחד המתפללים. האם עליו להשלים את הפסוק השלישי ואחר כך לחזור לשני, או לחזור מיד ל'יאר'? והאם יש הבדל בין טעות המקריא בלבד לבין טעות שגם הכהנים נמשכו אחריה?

ת. אם המקריא בלבד טעה והכהנים עדיין לא נמשכו אחריו, יאמרו את הברכה כסדרה לאחר תיקון ההקראה. ואם אמרו 'יאר' מעצמם בלא להמתין לתיקון ההקראה, יצאו[13]. גם לאחר הזכרת השם, בין שטעה המקריא לבדו ובין שטעו גם הכהנים, הגם שרשאים לחזור מיד ל'יאר' לצורך תיקון הטעות ולומר אחריו 'ישא' כסדר, המנהג אם אמרו את השם בפסוק, לסיים תחילה את הפסוק[14]. אם הכהנים כבר השלימו את פסוק 'ישא', יאמרו אחר כך את פסוק 'יאר' ואינם צריכים לומר שוב 'ישא'. ומכל מקום רשאים לחזור ולומר 'ישא' אם רוצים לחשוש לדעת הסוברים שסדר הפסוקים מעכב, ואין בחזרה זו משום 'בל תוסיף'[15].

עשיית כיסוי לעמוד החזן מפרוכת ישנה

בבית המדרש בו אני מתפלל החליט אחד המתפללים לתרום לעילוי נשמת הוריו שנפטרו לאחרונה, פרוכת חדשה ומפוארת לארון הקודש. אני יודע לתפור טוב, וחשבתי לקחת את הפרוכת הישנה, ולעשות ממנה כיסוי חדש לעמוד החזן. האם מותר לעשות כן?

ת. מותר לעשות כיסוי לעמוד החזן מהפרוכת הישנה[16].

המשך הסעודה ב'טיש' וברכת המזון בבית המדרש

בכמה משבתות החורף עורך הרבי שלי טיש בליל שבת בבית המדרש. בשבתות אלו אני נוהג להתחיל את הסעודה בביתי ולברך ברכת המזון בבית המדרש לאחר ה'טיש'. שבת אחת התפללתי בבית כנסת אחר, ובתחילת הסעודה שכחתי שהשבוע נערך 'טיש' ולא כיוונתי להמשיך שם את הסעודה. רק באמצע הסעודה נזכרתי בכך. האם מותר לי לצאת ולהמשיך את סעודתי בבית המדרש אף שלא כיוונתי לכך מתחילה?

ת. אם מתחילת הסעודה תכנן להמשיך את סעודתו ב'טיש', אין צורך להתנות על כך בפיו או לחדש כוונה מיוחדת בשעת נטילת ידיים. די שתוכנית זו עמדה בעינה בשעת ברכת

רעה של בית הכסא, וסיים: ועדיין צריך יישוב. ובשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' יא) דייק מדברי הבאר היטב (או"ח סי' ג ס"ב) שכתב על מה שכתב הרמ"א שלא ידבר בבית הכסא, דכל שכן שלא יאכל. ודייק שמשמע שרק לאכול אסור, אבל המאכל עצמו לא נאסר לאכלו אחר כך בחוץ. וכן כתבו הרבה פוסקים שמותר בדיעבד, בשו"ת שלמת חיים (ח"ג סי' ט), שו"ת מהר"ם בריסק (ח"א סי' י), שו"ת אפרקסטא דענינא (סי' קלג), שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' ד). וכן מביאים בשם החזו"א (מעשה איש ח"ו עמ' צ"ט) שהקל בזה. וכן העיד הגר"נ קרליץ שהחזו"א היה מולח את הבשר באמבטיה שיש בה בית הכסא (ספר הבית בכשרותו עמ' צד). וראה בארצות החיים (סי' ד סקע"ה) שכתב להוכיח שכתב בדעת המג"א שסובר שאין רוח רעה שורה על הידיים אע"כ עשה צרכיו, ומטעם זה כתב המג"א (סי' רכז סק"ב) שאם שהה בבית הכסא וידיו אינן מלוכלכות, רשאי לברך כשיצא משם ברכת ברך או רעם אף שלא נטל ידיו, לפי זה גם על המאכלים שנכנסו לבית הכסא לא שורה עליהם רוח רעה, אולם הפמ"ג (א"א שם) ביאר שגם לדעת המג"א שורה הרוח רעה על הידיים אף אם לא עשה צרכיו, אך שדעתו שמותר לברך לפני נטילת הידיים.

6 כ"כ הגר"ח פאלאג'י (שם) שאם הכניס אוכל לבית הכסא אם אפשר לשטפם ישטפם, ופירות יקלפם, וכן בכל אוכל יחתוך ממנו כדי קליפה. וכ"כ בשו"ת יביע אומר (שם).

7 כ"כ הבן איש חי (עוד יוסף חי תולדות אות ו), והפלא יועץ בספרו חסד לאלפים (סי' ד). ובספר טעמי המנהגים (ענייני ציצית בקונטרס"א לאות כ) כתב שהגר"ק מהר"ש מבעלזא היה מקפיד שלא לאכול מאכל שהיה בבית הכסא ע"ש. וכתב בשו"ת בצל החכמה (שם) דאפשר שרק לעצמו היה מקפיד מקדושה יתירה דהוי ביה ולא מדינא, ולאחרים לא החמיר. וכן נשאל בשו"ת אפרקסטא דענינא (סי' קלג) על דבר המנהג שמקפידין שלא לאכול אוכל שהיה בבית הכסא, והסיק שאין לאסור בדיעבד.

8 בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' ס"ג) כתב שכן מנהג העולם להחמיר בדבר כמו שהקפיד המהר"ש מבעלזא ואי אפשר לדחות דברי הרב הדומה למלאך ה' צבאות, אך בבתי כסאות שלנו, אם היו נקיים, יש להקל בשעת הדחק. ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' קסה סק"ה) היקל בקופסא שימורים שהיתה בבית הכסא, ואילו באוכל מגולה כתב שאפשר יש להחמיר, אבל מאן דמיקל בבית הכסא שלנו אין מזניחין אותו.

9 הרמ"א (יו"ד סי' קיט ס"ז) כתב שמי שנוהג איסור בדבר, בין מחמת הכרעת הדין ובין מחמת חומרא, רשאי לאכול אצל הנוהגים בו היתר, מפני שלא יאכילוהו את הדבר שהוא נזהר ממנו. הש"ך (שם סק"כ) ביאר שהדבר נוגע ל'לפני עור', והדגיש שהדין נאמר כשאחרים יודעים על הנהגתו. ולפי זה, אין להסתיר את הדבר ממקבל דבר מאכל שידוע שהוא מקפיד עליו, אף שהנותן רשאי להקל לעצמו. בנידוננו, כשילדים נמסרו להשגחת המלמד וידועה לו הנהגת הוריהם, יש לו לכבד את הנהגתם.

10 בטור (או"ח סי' נב ס"א) הביא מחלוקת הראשונים בדין מי שנכנס לבית הכנסת ומצא את הציבור מתחילין ברכת יוצר אור ואין לו שהות להספיק לומר פסוקי דזמרה עם ברכותיהם קודם תפילת שמו"ע, שלדעת רב נטרונאי גאון ועוד הרבה ראשונים, אינו יכול להשלימם עם ברכותיהם אחר תפילת שמונה עשרה, כיון שעיקר אמירת פסוקי דזמרה נתקנה קודם התפילה וכדי שיסדר שבחיו של מקום ואחר כך יתפלל. אמנם דעת רבינו יונה (ברכות כג. ד"ה ותקנו) בשם רבותיו שאף אחר התפילה יכול להשלים פסוקי דזמרה עם הברכות. ולהלכה פסק בשו"ע (או"ח סי' נב ס"א) כדעת הגאונים שאם אין לו שהות לומר פסוקי דזמרה אפילו בדילוג קודם שמונה עשרה, יקרא את שמע וברכותיה עם הציבור ויתפלל עמהם, ואחר התפילה יאמר את פסוקי דזמרה, בלא הברכות שלפניהם ואחריהם. ולפי זה כתב בספר יפה ללב (או"ח סי' נג סק"ב) שאם שכח לומר את ברכת ישתבח ונזכר אחר שמונה עשרה, שאינו יכול לברך. אך מכל מקום אם רוצה, יכול לומר את נוסח הברכה בלא החתימה.

11 בספר חסד לאלפים (הגהה מבן המחבר סי' נג אות ד) הסתפק במי ששכח לומר ישתבח והתחיל את ברכת יוצר אור האם יכול לברך בין הפרקים, או שהפסיד את הברכה כיון שצריך להסמיכה לברכת ברוך שאמר, ולא הכריע הספק. ובספר ברכת הבית (שער לט ס"י) כתב שהפסיד הברכה ולא יאמר ישתבח כלל, וכתב בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח מהדו"ת סי' טז) שאף שמותר לברך בין הפרקים ברכה שזמנה עוברת, וכגון ברכת רעם וברק, מכל מקום את ברכת ישתבח אף שהיא גם ברכה העוברת שהרי אינו יכול לברכה אחר תפילת שמו"ע, לא יברך בין הפרקים. ולפי שברכת ישתבח אינה פותחת בברוך משום שהיא סמוכה לברכת ברוך שאמר [ופסוקי דזמרה אינם הפסק כיון שעליהם נתקנה], אך כאשר כבר התחיל באמירת יוצר אור והפסיק בין ברוך שאמר לישתבח, שוב אינו יכול לומר ישתבח בלא לפתוח בה בברוך, ולפתוח בברוך גם כן אינו יכול שהרי זה שינוי ממטבע שקבעו חכמים בברכות. ולכך עדיף שישב ואל יעשה. אמנם בשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח סי' ו) הקשה על זה מכמה מקומות והוכיח שההפסק באמירת ברכת יוצר אור אינה מצריכה לשנות את נוסח הברכה ולפתוח בה בברוך, ולפי זה הכריע שיכול לברך ברכת ישתבח בין הפרקים וכדין כל ברכה העוברת שמותר לברך בין הפרקים. וכן מובא בשם הגר"ח קנייבסקי (שיח השדה ח"ג ברכות ס' מ אות ג) שכתב שלמעשה נוהגים להשלים תחילה את הפסוק כשאין שם נוסף בהמשכו, ואם יש שם נוסף, חוזרים מיד.

15 בשו"ת דבר שמואל (סי' קמז) כתב שעלה במחשבתו שסדר הברכות שבברכת כהנים מעכב, שהרי התורה אמרה (במדבר ו כג) 'כה תברכו', והיינו בסדר הזה דוקא, אך לא מצא לזה ראיה מוכחת. והעתיק את דבריו בספר בית מנוחה (אשכנזי, דינים השייכים לסדר נשיאות כפיים, אות לט). אולם בשו"ת מגן שאול (סי' ט) כתב להוכיח שאין סדר הברכות בברכת כהנים מעכב, וסיים שם שהרצה הדברים לפני הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור והסכים עמו שאין הסדר מעכב בברכת כהנים, וכן כתב בספר כה תברכו (חמצי, מערכת ל' סי' ב), וכן פסק הגר"ח קנייבסקי (קובץ קול התורה נ עמ' קיט) שאין הכהנים צריכים לחזור על פסוק 'ישא' אחר אמירת פסוק 'יאר'. ומכל מקום נראה שאם רוצים לחשוש לשיטת הדבר שמואל יכולים לעשות כן ואין בזה משום 'בל תוסיף' שהרי כתב המשנה ברורה (סי' קכח ס"ק קד) שאין איסור 'בל תוסיף' באמירת ברכת כהנים כמה פעמים, כיון שלא שייך 'בל תוסיף' בעשיית מצוה בשלימותה ב' פעמים, ורק במוסיף ברכה אחרת בתוך הברכה או הנוטל חמש מינים בלולב וכדו' שייך 'בל תוסיף'. ואף שחוזרים כאן רק על חלק מהברכה, מכל מקום אין בזה משום 'בל תוסיף' שהרי מפורש במשנה (סוטה לז:, תמיד לג:) שבמדינה ברכת כהנים נאמרת כשלוש ברכות נפרדות. וכן מובא בשם הגר"ח קנייבסקי (קו' עזרת אליעזר ברכות לד.) שנשאל על טעות בסיום פסוק 'ישא', והורה לחזור מ'יאר', וביאר שם שאין משום 'בל תוסיף' כאשר חוזר לצורך תיקון.

16 בגמרא (מגילה כו:) מבואר שיש לפרוכת דין תשמיש קדושה כיון שלפעמים כורכים בה הספר תורה. וכן כתב השו"ע (או"ח סי' קנד ס"ב) שווילון שתולין לפני ההיכל יש בו קדושה וצריך לגונזו. אך כתב הט"ז (סק"ג) והעתיקו המשנה ברורה (ס"ק יא) שכל מה שכתב כן השו"ע היינו רק למנהג התלמוד שהיו לפעמים כורכים את הספר תורה בפרוכת, אבל בזמנינו שאין עושים כן אין לפרוכת אלא דין תשמיש דתשמיש קדושה, וזהו שכתב הרמ"א (או"ח סי' קנד ס"ו): 'ופרוכת שאנחנו תולין לפני הארון אין לו קדושת ארון, רק קדושת בית הכנסת', והטעם כיון שבזמנינו אין הפרוכת משמשת את ספר התורה עצמו אלא תלויה לפני הארון, ולכך דינה כתשמיש שאין בו קדושה כלל. וביאר המשנה ברורה (סק"ל) הטעם שמכל מקום יש עליה קדושת בית הכנסת, כיון שאין זה גרוע משאר כלי בית הכנסת שיש בהם קדושת בית הכנסת. ובמגן אברהם (ס"ק יג) הביא משו"ת מהר"ם פאדווה (סי' פב) שמותר לעשות מפרוכת שאין לה קדושת ארון מפה שהכריע שיכול לומר ישתבח בין הפרקים, וכן כתב בשו"ת בן ציון (ח"ב סי' י). אמנם בהליכות שלמה (פ"ו דבר הלכה ס"כ) כתב שלא יברך בין הפרקים ואין זה דומה למי ששמע רעם וברק שיכול לברך, כיון שברכת ישתבח נתקנה דוקא אחר סיום פסוקי דזמרה, והכא שהוא כבר באמצע ברכת המאורות הפסידה ברכת ישתבח את מקומה ונתבטלה ואי אפשר כלל לברך. וכן הביא בספר תפילה כהלכתה (פ"י אות ל) מהגרי"י פישר והגרי"ש אלישיב, וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' ט) שכיון שהוא מחלוקת הפוסקים שב ואל תעשה עדיף.

12 בשו"ע (או"ח סי' נד ס"ג): 'בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר, וכל שכן שלא יפסיק לאחר שאמר הש"ץ ברכו קודם שמתחילין ברכת יוצר'. ובמשנה ברורה (ס"ק יג) ביאר שתיכף אחר אמירת ברכו אף שעדיין לא התחיל את ברכת יוצר אור הרי כבר דינו כאמצע הפרק, כיון שעיקר הכוונה במה שאומר הש"ץ להקהל ברכו את ד' הריינו שיברכוהו אחר כך בברכת יוצר אור. אמנם כתב המשנה ברורה (ס"ק יד) שדין זה אמור רק למי שכבר סיים ישתבח ועומד להתחיל את ברכת יוצא אור עם הציבור, אבל מי שעדיין אוחז באמצע פסוקי דזמרה אין דינו כאמצע הפרק ויכול להמשיך באמירת פסוקי דזמרה. ולכן גם באופן זה שנזכר אחר עניית ברכו שלא אמר ישתבח יכול לחזור ולאמרה. וראה בהליכות שלמה (תפילה, פ"ו דבר הלכה ס"כ) שכתב לחדש שכאשר עונה ברכו יכוון לענות ברכו כענייה בעלמא, ולפי שאם התכוון לענות ברכו של סדר תפילתו ולהתחיל באמירת ברכת יוצר אור, הרי כבר דינו כעומד באמצע הפרק ואין לו לחזור ולומר ישתבח.

13 בשו"ע (או"ח סי' קכח ס"ג) מבואר שהש"ץ צריך להקריא לכהנים מילה במילה את כל סדר הברכה, ובמשנה ברורה (ס"ק מט) כתב שההקראה היא למצוה לכתחילה מדכתיב (במדבר ו כג) 'אמור להם', אך אינה מעכבת. לפיכך אם הכהנים אמרו את הנוסח הנכון בלא הקראה יצאו, ואין טעות המקרא מחייבת אותם לשנות מסדר הברכה.

14 החיי אדם (כלל ה סי' ב) כתב שהקורא בתורה וקרא פסוק וטעה בסוף הפסוק, אינו צריך לחזור מתחילת הפסוק שקרא, אלא יכול לחזור רק על חציו השני של הפסוק אפילו שיש בו שם השם, כיון שזה לצורך השלמת הפסוק. וראה בשערי רחמים (שעל שערי אפרים שער ג' ס"ק יח) שהביא בשם הגהות מבן המחבר שעל ספר חסד לאלפים (סי' רטו סק"ז) שהעתיק את דברי החיי אדם על אופן שהתחיל לקרוא פסוק שיש בתחילתו שם השם וטעה בקריאתו, שיכול לחזור ולתקן את קריאתו ולשוב לקרוא מראשית הפסוק אפילו קודם שמסיים את קריאת הפסוק. וראה בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סי' ג אות ג) שכתב שיכול לומר ישתבח בין הפרקים, וכן כתב בשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' י). אמנם בהליכות שלמה (פ"ו דבר הלכה ס"כ) כתב שלא יברך בין הפרקים ואין זה דומה למי ששמע רעם וברק שיכול לברך, כיון שברכת ישתבח נתקנה דוקא אחר סיום פסוקי דזמרה, והכא שהוא כבר באמצע ברכת המאורות הפסידה ברכת ישתבח את מקומה ונתבטלה ואי אפשר כלל לברך. וכן הביא בספר תפילה כהלכתה (פ"י אות ל) מהגרי"י פישר והגרי"ש אלישיב, וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' ט) שכיון שהוא מחלוקת הפוסקים שב ואל תעשה עדיף.

12 בשו"ע (או"ח סי' נד ס"ג): 'בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר, וכל שכן שלא יפסיק לאחר שאמר הש"ץ ברכו קודם שמתחילין ברכת יוצר'. ובמשנה ברורה (ס"ק יג) ביאר שתיכף אחר אמירת ברכו אף שעדיין לא התחיל את ברכת יוצר אור הרי כבר דינו כאמצע הפרק, כיון שעיקר הכוונה במה שאומר הש"ץ להקהל ברכו את ד' הריינו שיברכוהו אחר כך בברכת יוצר אור. אמנם כתב המשנה ברורה (ס"ק יד) שדין זה אמור רק למי שכבר סיים ישתבח ועומד להתחיל את ברכת יוצא אור עם הציבור, אבל מי שעדיין אוחז באמצע פסוקי דזמרה אין דינו כאמצע הפרק ויכול להמשיך באמירת פסוקי דזמרה. ולכן גם באופן זה שנזכר אחר עניית ברכו שלא אמר ישתבח יכול לחזור ולאמרה. וראה בהליכות שלמה (תפילה, פ"ו דבר הלכה ס"כ) שכתב לחדש שכאשר עונה ברכו יכוון לענות ברכו כענייה בעלמא, ולפי שאם התכוון לענות ברכו של סדר תפילתו ולהתחיל באמירת ברכת יוצר אור, הרי כבר דינו כעומד באמצע הפרק ואין לו לחזור ולומר ישתבח.

13 בשו"ע (או"ח סי' קכח ס"ג) מבואר שהש"ץ צריך להקריא לכהנים מילה במילה את כל סדר הברכה, ובמשנה ברורה (ס"ק מט) כתב שההקראה היא למצוה לכתחילה מדכתיב (במדבר ו כג) 'אמור להם', אך אינה מעכבת. לפיכך אם הכהנים אמרו את הנוסח הנכון בלא הקראה יצאו, ואין טעות המקרא מחייבת אותם לשנות מסדר הברכה.

14 החיי אדם (כלל ה סי' ב) כתב שהקורא בתורה וקרא פסוק וטעה בסוף הפסוק, אינו צריך לחזור מתחילת הפסוק שקרא, אלא יכול לחזור רק על חציו השני של הפסוק אפילו שיש בו שם השם, כיון שזה לצורך השלמת הפסוק. וראה בשערי רחמים (שעל שערי אפרים שער ג' ס"ק יח) שהביא בשם הגהות מבן המחבר שעל ספר חסד לאלפים (סי' רטו סק"ז) שהעתיק את דברי החיי אדם על אופן שהתחיל לקרוא פסוק שיש בתחילתו שם השם וטעה בקריאתו, שיכול לחזור ולתקן את קריאתו ולשוב לקרוא מראשית הפסוק אפילו קודם שמסיים את קריאת הפסוק. וראה בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ב

להלכה פסקו הטור (סי' קח) והשולחן ערוך (שם סעיף יא) שיתפלל בתנאי שאם אינו חייב תהיה תפילת נדבה. וכתב המגן אברהם (שם סקט"ז), שאם גם הלילה ראש חודש, לכולי עלמא חוזר, שהרי ירוויח בתשלומין את ההזכרה שחיסר. וכן כשחיסר שאלת גשמים ועדיין זמנה, שכל סברת הרבינו יהודה היא במקום שאין התפילה המאוחרת מתקנת את החסרון שבגללו נתחייב לחזור.

ג. שיטת הסוברים ששתי התפילות מצטרפות

בשו"ת גור אריה יהודה (או"ח סי' יז) דן במי ששכח יעלה ויבוא, וחזר והתפלל, ובתפילה השנייה שכח משיב הרוח ומוריד הגשם באופן המחייב חזרה. ופסק שאינו חוזר להתפלל פעם שלישית, וכן הדין בסדר ההפוך. טעמו הוא, שאין התפילה הראשונה נעקרת לגמרי, אלא שהיא חסרה את ההזכרה, וכיון שהזכירה בשנייה נשלם חסרונה. וסמך דבריו על שיטת רבינו יהודה שבתוספות, על מה שהטועה בתפילתו יכול לצאת בשמיעת שליח הציבור אף שהוא בקי, ועל דעת הסוברים שתפילת מוסף מועילה למי ששכח הזכרת ראש חודש בשחרית.

עוד הסתייע (שם) מדברי הראבי"ה שהביא מהמרדכי, שהשווה את דיני הזכרת הגשם לדיני הזכרת המאורע לענין אמירתם בין הברכות. ואין לחלק ולומר שאם שכח להזכיר גשם נעקרה כל התפילה, ואילו בשכחת יעלה ויבוא לא חיסר אלא הזכרה. אלא בשניהם לא נעקרה התפילה לגמרי אלא שחסרה את ההזכרה, ומאחר שהזכירה באחת מהתפילות יצא ידי חובת התפילה בשתי התפילות.

אמנם אף לדבריו אין הזכרה הנאמרת בכל תפילה מאוחרת משלימה את חסרון התפילה שקדמה לה. ולכן הזכרת הגשם במוסף אינה פוטרת את מי ששכחה בשחרית, שהרי במוסף יש עליו חיוב הזכרה בפני עצמו. אבל בנידון דידן ששתי התפילות היו לקיים חובת שחרית אחת, וכל עיקרה של השנייה בא לתקן את הראשונה, ולכך מצטרפות הן.

וכן תלה בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' כד) את נידון שאלתנו במחלוקת הראשונים הנזכרת, שאם שכח טל ומטר בראש חודש, ובחזרתו שאל טל ומטר ושכח יעלה ויבוא, לדעת רבינו יהודה אינו חוזר, ולדעת רבינו משה חוזר. והביא שכבר כתב כן בספרו שיח השדה (שער ברכת ה' סי' ח). גם בקהילות יעקב (ברכות סי' טז. במהדו"ח סי' יב) ביירר את גדר התפילה החסרה מתוך מחלוקת זו, וצירף לזה את מחלוקת האחרונים בדין תפילת חובה שחיסר בה הזכרה וקדמה לתשלומין, שתובא להלן.

במקור חיים לבעל חוות יאיר (קיצור הלכות סי' תכב סעיף א) חילק בסדר השכחות: אם בראשונה שכח יעלה ויבוא ובשנייה טל ומטר חוזר להתפלל, ואילו אם בראשונה שכח טל ומטר ובשנייה יעלה ויבוא אינו חוזר. נמצא שלדברי המקור חיים, בנידון שלפנינו אין צריך לחזור.

ד. שיטת המצריכים תפילה אחת כתיקונה

אולם במגן גבורים (סי' קיד, אלף המגן סק"ט) חלק על הגור אריה יהודה, וכתב: 'ואנן בעינן תפלה כתקנה לא יחסר דבר'. אף שסבר שם שלענין סמיכת גאולה לתפילה עולה לו תפילתו הראשונה, מכל מקום אין שתי תפילות חסרות מצטרפות יחד לפוטרו ידי חובת תפילה אחת. וכן הביא בתורת חיים סופר (שם סק"ז) והשיג על המקילים.

ויש לדקדק, שבדבריו מבואר שאין צריך לומר שהתפילה הראשונה בטלה לגמרי כדי לחייבו להתפלל בשלישית, ואף שיש עליה שם תפילה לענין סמיכת גאולה, מכל מקום עדיין לא קיים תפילת היום כתיקונה. והחזרה שחייבוהו חכמים צריכה להיות תפילה אחת שלמה. לפיכך, גם אם בכל אחת משתי התפילות אמר את מה שחיסר בחברתה, סוף סוף לא היתה כאן תפילה אחת שלא יחסר בה דבר.

וכן בשו"ת לקוטי צבי (לר' צבי הירש הלוי הורוויץ הל' תפילה סי' ו אות ט) דחה את הראיה מרבינו יהודה. וחילק, שרק שם אין בידו להשלים את הזכרת ראש חודש לאחר שעבר היום, ולכך אין תועלת בחזרתו. אבל כאן בידו להתפלל תפילה שלמה שיש בה שתי ההזכרות, ויש תועלת בחזרה. עוד כתב שאין לדמות זאת להבדלה, שדי בה פעם אחת, שהזכרת המאורע שייכת לכל תפילה שחייב להתפלל באותו יום. ובסוף דבריו (שם) העיד שהגר"ש קלוגר הסכים עמו.

וכעין זה יש לדקדק בלשון הרא"ש (ברכות פ"ד סי' ב), שכתב בביאור השיטה שאינו חוזר להתפלל במוצאי שבת, שאף שלא יצא בתפילת החול שהתפלל בשבת, מכל מקום מה ירוויח כשיחזור ויתפלל בחול. הרי שפטור התשלומין אינו מוכרח להתפרש בכך שכבר יצא ידי חובת תפילה, אלא שאף שאין התפילה עולה לו, מכל מקום לא יועיל לחזור להתפלל ולא יתקן בחזרה את חסרונו. מה שאין כן כשיכול לחזור עתה ולהתפלל כתקנה.

בשו"ת מהרש"ג (ח"א או"ח סי' נב אות א) נשאל במקרה שלפנינו, בראש חודש טבת, ופסק לחזור בשלישית. ודימה זאת לשני אתרוגים חסרים, שכל אחד שלם במקום שחברו חסר, וכן לשני זוגות תפילין שבכל אחד חסרה פרשה אחרת, שאין יוצאים ידי חובה בצירופם. גם בשו"ת הלכה למשה (ח"א סי' רלג) הסכים עם הישמח לב, שהצריך תפילה שלישית בשכחת משיב הרוח בראשונה ויעלה ויבוא בשנייה. ועיין עוד בשו"ת דברי שלמה (ח"ב סי' רט), שהאריך בנידון זה והביא גם את דברי הלכה למשה.

אמנם בשו"ת בצל החכמה (ח"ד, השמטות לסי' מג אותיות ב-ג) דחה את הדימוי לאתרוג ותפילין, ששם אין מעשה מצווה כשר כלל, ואילו בתפילה הרי זה גופא הנידון, אם חובת ההזכרה היא חיוב שניתן להשלימו לאחר שכבר התפלל. וכיוצא בזה דחה הלבושי מרדכי (או"ח מהדורא תנינא סי' יב) את ראיית השואל ממי שנדר שור במנה והביא שני שוורים שכל אחד שווה פחות ממנה, שאין ללמוד מדיני החפץ שנדר לגדר ההזכרות שבתפילה.

ה. תפילת חובה שנפגמה וקדמה לתשלומין

עוד מצינו שנחלקו האחרונים במי שחייב בתפילת מנחה וגם בתשלומי שחרית, והתפלל תחילה מנחה ושכח בה טל ומטר, ואחריה התפלל תפילת תשלומין כראוי. לדעת מהר"ש גרמיזאן צריך לחזור על שתיהן, שכיון שתפילת החובה לא עלתה לו, הרי יוצא שהקדים תפילת תשלומין לתפילת החובה. אולם הפרי חדש (סי' קח סעיף א, הובא בקהילות יעקב שם) חולק עליו, שמתחילה כבר הקדים את עיקר התפילה לתשלומין, אף שעתה צריך לחזור עליה ולתקנה מחמת הטעות. וכן הביא המשנה ברורה (סי' קח סק"ט), שאינו חוזר אלא על התפילה שטעה בה.

לכאורה, לדעת הפרי חדש מוכח שאין הראשונה כמי שאינה, שהרי מכוחה נחשב שהקדים חובה לתשלומין. אלא שבארץ צבי (שם) כתב שיש לחלק בין דין התפילה עצמה ובין מה שהיא פועלת לענין התפילה שלאחריה. אפשר שאף שלא יצא בראשונה, די במה שהתפלל אותה לשם חובתו כדי להכשיר את סדר התשלומין. וממילא אין מכאן הכרח שיוכל לצרפה לתפילה אחרת ולפטור את עצמו מחזרה.

ו. החילוק בין שאלת גשמים להזכרת ראש חודש

בחידושי הגר"ח (סטנסיל סי' א, בענין טל ומטר) הובא לחלק בין שאלת גשמים להזכרת ראש חודש, ששאלת גשמים היא ממטבע התפילה, והשוכח נחשב כמי שלא התפלל. אבל יעלה ויבוא הוא חיוב הזכרת המאורע ואינו מעיקר התפילה. ולפיכך, מי ששכח טל ומטר במנחה של ערב שבת צריך להתפלל ערבית שתיים אף שלא ישאל מטר בליל שבת, שהרי צריך להשלים את עצם חובת התפילה. ואילו בשכחת יעלה ויבוא שייכת סברת רבינו יהודה, שאין תועלת בתשלומין לאחר שעבר ראש חודש.

בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סי' נד, עמ' נד-נה) הקשה על חילוק זה, שהרי שאלת גשמים ניתנת להשלמה בשומע תפילה, ואילו יעלה ויבוא נקבע ברצה, ואם כן מהיכי תיתי שדווקא שאלת גשמים מעכבת במטבע ברכת השנים. עוד הקשה מן המגן אברהם, שהשווה את שכחת הגשמים לשכחת הזכרת היום לענין הרווח שבתשלומין. וכן בשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סי' סא) תמה על החילוק ופקפק בייחוס השמועה לגר"ח.

אמנם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' צ, עמ' עד) יישב את הקושיה ממה שאפשר להשלימה בשומע תפילה, שיש לומר שמעיקרא כך תיקנו חכמים את מטבע התפילה, שישאל בברכת השנים, ואם שכח ישאל בשומע תפילה. ומכל מקום הקשה מדברי הפרי חדש והמשנה ברורה לענין תפילת תשלומין לאחר תפילת חובה שטעה בה בענין הגשמים שפסקו שיצא ידי חובת תשלומין, והורה למעשה בענין סדר התפילות על פי דבריהם.

והגר"י הוטנר (ספר הזיכרון למרן בעל פחד יצחק, חידושי הלכות סי' א) ביירר את גדר השאלה בשומע תפילה בדרך נוספת. לשיטת הירושלמי (ברכות פ"ד הלכה ב לט.) שגם אם לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים יכול להשלים בשומע תפילה, ואם כן הרי זו השלמה מכוח תקנת מטבע הברכה, ולא מדין שאלת צרכיו. אבל לדרך הבבלי יש לפרש שהשלמת השאלה בשומע תפילה היא מדין שאלת צרכיו. ולפיכך, אם לא שאל גם שם, החסרון נשאר בברכת השנים, וצריך לחזור אליה.

ז. ראיות משמיעת שליח הציבור ומפתיחת התפילה

בתוספות (ברכות כט: ד"ה טעה ולא הזכיר) הביאו בשם בה"ג, שהטועה בתפילתו יכול לצאת בשמיעת שליח הציבור אף שהוא בקי, וכתבו: 'לא חשבינן ליה כאילו לא התפלל כלל'. וכן מבואר ברשב"א (ברכות כט.), ובשולחן ערוך (סי' קכד סעיף י) פסק דין זה בכל טעות המחייבת חזרה, ובמשנה ברורה (שם סקל"ט) פירש שהוא הדין כשלא הזכיר משיב הרוח.

וכאמור לעיל, מכאן הביא הגור אריה יהודא ראיה שתפילתו הראשונה תפילה היא אלא שלענין לצרף את שתי התפילות יש לדחות, שהרי אינו יוצא בשמיעת ההזכרה לבדה, אלא צריך לשמוע את כל התפילה מתחילתה ועד סופה, ונמצא שגם מי שכבר התפלל צריך שתתקיים בו תפילה שלמה, אלא שהקלו באופן חזרתו שיוכל לצאת מפי שליח הציבור. ובמנחת יצחק (ח"י סי' מ) דן עוד בשיטות שהובאו בבית יוסף לענין הטועה בברכה שלמה ויוצא בשמיעה, ודחה את ההוכחה ללמוד מדין זה שהתפילה הראשונה אינה בטלה לגמרי ויכול לצרפה לתפילה השנייה.

עוד כתב הריטב"א (תענית ג:), שהטועה בשלוש ראשונות וחוזר לראש, אינו צריך לחזור ולומר 'ה' שפתי תפתח', אלא מתחיל בברכה הראשונה. הביא דבריו במשנה ברורה (סי' קיד סקכ"א). בארץ צבי (שם עמ' ע) הסתייע מכך שאין תפילתו הראשונה נעקרת, והחזרה נחשבת המשך לה. אולם בריטב"א לא נתפרש דינו של מי שכבר סיים תפילתו ועקר רגליו, ויש לחלק בין אם חוזר לראש בתוך אותה תפילה לבין אם כבר סיים תפילתו ופותח בתפילה חדשה, וכעין זה חילק באגרות משה (או"ח ח"ה סי' כד).

ונראה שאין נפקא מינה בנידון זה לענין אם דינו של החוזר להתפלל מחמת טעות, אם צריך גם ללבוש תפילין או לאו, כי מצאנו שהמהרש"ג (שם אות ג) אף שחייב להתפלל פעם שלישית, מכל מקום הקל לענין תפילין מפני שכבר הניחן באותו יום, וא"כ ההיתר לחזור ולהתפלל בלא להניח תפילין מחדש אינו הוכחה לנידון זה. וכן מצאנו באפרקסתא דענייא (ח"ב סי' סג) שכתב כי לא מצינו שהורו למי שטעה בתפילתו שעליו לומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' על ברכות התפילה הראשונה, אף שיש מזה משמעות שנותר לברכות של התפילה הראשונה שם ברכות, עדיין אין זה טעם לפטור מלחזור ולהתפלל מאחר שלא התפלל את התפילה כתיקונה. ומה שכתב המשנה ברורה (סי' תפח סקי"ב) לענין ברכות לבטלה, נאמר בשאלת גשמים בימות החמה, שהיא בקשה שאינה ראויה לזמנה, ואין להוכיח ממנה לכל השמטת הזכרה.

ח. הזכרת היום במוסף ובתפילות שבת ויום טוב

הראיה שהביא הגור אריה יהודא מתפילת מוסף צריכה עיון גם מצד עצם הדין. כי הנה במשנה ברורה (סי' תכב סק"ד) הביא שהכנסת הגדולה פטר מחזרה את השוכח יעלה ויבוא בשחרית ונזכר לאחר שכבר התפלל מוסף, אולם בשם הרשב"א ואחרונים הביא שצריך לחזור גם לאחר מוסף. ובעל לקוטי צבי (שם) השיג על הגור אריה יהודא גם מטעם זה. ומלבד זאת יש לחלק, שמוסף הוא תפילה שכל עיקרה בשביל קדושת היום, ואין ללמוד ממנה להשלמת שאר ההזכרות.

לעומת זאת, במטה אפרים (סי' תקפב סעיף כא) פסק, שהמתפלל בראש השנה שחל בשבת ושכח שבת, וחזר והתפלל של שבת ולא הזכיר ראש השנה, לא יצא, ובשו"ת בצל החכמה (שם) העלה תחילה לחלק, שתפילת שבת ביום טוב חסרה בעיקר מטבע התפילה, מה שאין כן תפילת חול שחסרה בה הזכרה. אולם בהמשך דחה חילוק זה, והוכיח שדעת המטה אפרים כדעת החולקים על הגור אריה יהודא, שאין תפילה לחצאין. עיין שם במה שדן עוד בדבריו.

וכעין נידון זה האריכו האחרונים גם לענין שתי ברכות המזון ובקידוש, שחיסר בכל אחד מהם ענין אחר אם

המשך בעמ' ו'

'המוציא'[17]. בשאלה שלפנינו, כיון ששכח לגמרי שה'טיש' מתקיים, ורק באמצע הסעודה נמלך לצאת, נכון שיסיים את סעודתו ויברך ברכת המזון בבית לפני צאתו, ולא יסמוך על הרגלו ללכת בשבתות שבהן נערך 'טיש'[18].

אכילת פת כאשר גומר סעודתו במקום אחר

בשבת זו ערך אחי שבת שבע ברכות לבתו. אני אכלתי בביתי את סעודת ליל שבת, ובסוף הסעודה קודם ברכת המזון, הלכתי לכיוון האולם שבו התקיימה שמחת השבע הברכות כדי להשתתף בשמחה. כמובן, שכבר בעת שנטלתי את ידי לסעודה חשבתי על כך שאמשיך את הסעודה באולם. אך הסתפקתי האם כדי שאוכל לברך ברכת המזון באולם עלי לאכול שוב כזית פת, או שדי באכילת מאכלים אחרים או בשתייה?

ת. כאשר ממשיך את סעודתו במקום אחר כדין, עליו לאכול שם גם פת כדי לברך ברכת המזון, לכתחילה יאכל כזית פת, ובדיעבד מועילה אפילו אכילת מעט פת פחות מכזית כדי לברך שם ברכת המזון. דין זה הוא גם אם לא היתה דעתו לכך מתחילה ועבר לבית אחר באמצע סעודתו באיסור[19]. אכילת מיני מזונות או מאכלים אחרים או שתייה אינם במקום הפת

לבימה שהספר תורה מונח עליה. והאליה רבה (ס"ק יא) והפרי מגדים (א"א ס"ק יג), והלבושי שרד (סק"י) תמהו על זה, שכן אפילו בפרוכת שבזמן הש"ס שדינה כתשמיש קדושה מותר, וכל שכן בפרוכת של זמנינו שדינה כתשמיש דתשמיש שמותר לעשות כן. ולפי זה כתב האליה רבה (שם) שמותר לעשות מפרוכת של זמנינו אפילו מפה לעמוד שלפני השליח ציבור, וכתב שכן משמע בשו"ת הב"ח (סי' יז), והובאו דבריו להלכה בבאר היטב (סק"י) ובכף החיים (ס"ק מו). ויש להוסיף שאף לדברי האליה רבה מותר לעשות מהפרוכת רק דברים לצורך בית הכנסת או תשמישי קדושה, אך אסור לעשות ממנה שימושים אחרים כיון שיש בה קדושת בית הכנסת. וכמו שכתב הרמ"א (שם) שהכלונסאות שעליהם תולים את הפרוכת אסור לעשות מהם העצים שמסמנים בהם את הקריאה לחובת היום, כיון שאינן קדושים כמותם. וביאר המשנה ברורה (ס"ק לא) שכיון שאינם נעשים לצורך נוי בית הכנסת אלא לסימן בעלמא, הרי זה הורדה מקדושת בית הכנסת.

17 ברמ"א (או"ח סי' קעח ס"ב) מבואר שלכתחילה אסור לעקור ממקומו באמצע הסעודה בלא ברכה, ולפי שיש לחשוש שישכח לחזור למקומו כדי לאכול ולברך. ובמגן אברהם (סק"ח) כתב שלפי זה נמצא שאם אוכל גם במקום השני מותר, כיון שאין לחשוש שישכח ולא יברך, אך הביא שהב"ח (ס"ב ד"ה ומ"ש) כתב שאסור לשנות מקומו, כיון שלכתחילה המצוה לברך במקום אכילתו דוקא. ובשו"ע הרב (ס"ד) הוסיף לבאר הטעם שאינו יכול לגמור אכילתו במקום אחר וז"ל: 'שכמו שמועלת חשיבותו שלא לברך במקום אחר, כך מועלת חשיבותו לברך קודם שיעקור למקום אחר, ואף שיאכל גם במקום השני ויברך שם, מה מועיל זה לאכילה הראשונה שהיתה טעונה ברכה במקומה לכתחילה קודם שיעקור משם משום חשיבות'. אלא שסיים הב"ח שאם מעיקרא היתה דעתו להמשיך ולאכול במקום אחר, אזי שני המקומות נחשבים מקומו, ומותר להמשיך שם את הסעודה אף לכתחילה, וכן כתבו המגן אברהם והשו"ע הרב, והביא דבריהם במשנה ברורה (ס"ק לג). וכפי שמבואר בדבריהם אין צריך לכך תנאי מפורש בפה, אלא די שהיתה דעתו על כך בברכת המוציא. ולכך כאשר ידע בעת ברכת המוציא שיש 'טיש' בבית המדרש בשבת, אין חיסרון בכך שלא חזר וכיוון על כך להדיא בשעת ברכת 'המוציא'. וכן כתב בשבט הלוי (ח"ט סי' כא אות ב) על מנהג החסידים שאוכלים בביתם וממשיכים לאכול אצל רבם קודם ברכת המזון, שמותר כיון שדעתם להמשיך שם את הסעודה.

18 כאשר לא ידע בעת ברכת 'המוציא' את עצם קיום ה'טיש' בשבוע זה, אין לו לסמוך על רגליותו ללכת ל'טיש' כאשר הוא מתקיים, וכמו שכתב המשנה ברורה (שם) שאף אם הוזמן לאכול פת במקום אחר, לא יעקור לשם לכתחילה בלא שנתכוון לכך מתחילה. אמנם הרמ"א (שם) כתב שלצורך מצוה עוברת כגון שהגיע זמן תפילה, מותר לצאת אפילו כאשר לא היתה דעתו לכך מתחילה, וכן נקט הערוך השולחן (ס"ח) להלכה, וראה בביאור הלכה (ד"ה עוברת) שמצדד להתיר אף לצורך מצוה שאינה עוברת, ובשו"ע הרב (ס"ו) כתב שאפילו לעקור הסעודה למקום אחר כדי לברך שם בזימון מיקרי מצוה עוברת, ולפי זה יש מקום להתיר להמשיך הסעודה ב'טיש' כאשר בביתו אין לו זימון ושם יש לו זימון. אך השו"ע הרב (שם) מסיק שכיון שיש חולקים על זה, אין להקל לעקור סעודתו למקום אחר אפילו לצורך מצוה עוברת, אלא אם כן היתה דעתו לכך מתחילה. וכן כתב השלחן הטהור (ס"ח) שלבעל נפש ראוי לחשוש לדעת הרבה מהראשונים שאסרו לעקור הסעודה אפילו לצורך מצוה גדולה עד שיברך ברכת המזון, אם לא שהיתה דעתו על כך בתחילה, והוסיף 'ולכן יש ליזהר במקומות שהולכין ליל שבת לזכר, או שהולך לגדול הדור לשמוע חדושי תורה וכבר אכל בביתו סעודה קבועה, שלא יזוז ממקומו עד שיברך ברכת המזון'. ולפי זה נראה שכאשר לא ידע בעת שהתחיל את הסעודה מקיומו של ה'טיש' בשבוע זה, שעדיף שיסיים את כל הסעודה בביתו ויברך ברכת המזון קודם צאתו ל'טיש'. ולא יברך ברכת המזון באמצע אכילתו וימשיך לאכול אחרי חזרתו מה'טיש', כמבואר בביאור הלכה (ד"ה בלא ברכה) שיש בזה חשש ברכה שאינה צריכה.

19 בשו"ע (או"ח סי' קעח ס"ד): 'אם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל במקום אחר, אינו מברך ברכת המזון אלא במקום השני'. ובמשנה ברורה (סק"מ) ביאר שכוונת השו"ע על אופן שהלך באיסור למקום אחר ואכל שם, שמברך ברכת המזון במקום השני. וכל שכן לדעת הרמ"א (שם ס"ב) שבהיתה דעתו לכך מתחילה מותר לעקור באמצע סעודתו, שגם כן מברך ברכת המזון במקום השני. וכן כתב השו"ע (סי' קפד ס"ב) לעניין מי שיצא באמצע הסעודה באיסור במזיד, שאינו צריך לחזור למקומו אלא די שיאכל מעט פת במקום השני ויברך שם, וכתב המשנה ברורה (סק"ט) שהכוונה שיכול לאכול במקום השני אפילו פחות מכזית, וזה יצטרף לאכילתו הראשונה, כדי שיוכל לברך ברכת המזון. וראה בחיי אדם (כלל מז ס"ח-ט) שכתב שכאשר היתה דעתו מתחילה להמשיך הסעודה במקום אחר, מותר לו לכתחילה לעקור לשם אף כאשר יודע שיהיה לו שם רק פחות מכזית פת. אמנם הפרי מגדים (סי' קעח מש"ז סק"ט) כתב שלכתחילה לא יצא ממקומו כאשר אין לו לכל הפחות כזית פת במקום השני.

20 כו הביא המשנה ברורה (סי' קפד סק"ט) מהפרי מגדים (א"א סק"ד) שאפילו אכילת פרפרת ופת הבאה בכיסנין יותר מכזית אינה מועילה לברכת המזון. וכל שכן שאין להסתפק בשתייה בלבד.

21 הצורך באכילת כזית פת קודם היציאה מהבית מבואר במשנה ברורה (סי' קעח ס"ק כח) בשם המגן אברהם (סי' רי סק"א), והטעם משום שפחות מכזית אינו טעון ברכה אחרונה במקומו, והרי זה כאכילת פירות שאם יוצא לחוץ צריך לברך אף ברכה ראשונה. ולעניין היסח הדעת, ראה ברמ"א (שם ס"ב) שאם הסיח דעתו צריך לברך ברכה ראשונה קודם שמתחיל לאכול במקום השני, ואחר כך יברך ברכת המזון על הכל. וכן בשו"ע (סי' קפד ס"ב וס"ה) התנה שלא יהיה רעב מחמת שעבר שיעור עיכול מן האכילה הראשונה, וראה במשנה ברורה (שם ס"ק יז) את הדין כאשר עבר שיעור עיכול מן האכילה הראשונה. וראה עוד (שם ס"ק יח) מה שכתב בדין סעודה הנמשכת שעות ארוכות עם אכילה ושתיה בינתיים.

22 הגרש"ז אויערבאך התיר להפעיל את הסיבוב באמצעות הכפתור המכני, אף שהעומס הנוסף עשוי להגדיל מעט את צריכת החשמל, מאחר שמדובר בתוספת זעירה בזרם החיים, ולא בהפעלת מעגל חשמלי (שש"כ פרק יג אות מ. שלחן שלמה סי' שח הערה לד, מובא שם). וכן אין בכך משום 'תיקון כלי', כיון שרגילים לעשות את השינוי הזה מפעם לפעם, ולכן אין זה נחשב תיקון במאורר אלא שימוש בעלמא. מצד מוקצה, הפעלת המנגנון המכני לצורך האוורור נחשבת צורך גופו של הכלי וכמבואר בשו"ע (או"ח סי' שח ס"ג) שמותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו. לכן גם מותר להזיז מאוורר כדי שהרוח תגיע אל האדם, משום צורך גופו. אמנם במאור השבת (סי' יד סע' סו) הביא שהגרי"ש אלישיב החמיר בהתחלת הסיבוב. אף שאינו מורגש בחושי האדם כלל, מכל מקום אסור, והוכיח מדברי השו"ע (סי' רסד ס"ב) שמותר לתת גרגיר של מלח על פי הנר מערב שבת, כדי שיהיה דולק יפה בשבת, שהמלח מצליל את השמן ונמשך יפה אחר הפתילה. משמע שבשבת אסור ליתן את גרגיר מלח, כיון שגורם קצת העברה, אע"פ שאין שייך לראותו ולמודדו.

23 בשו"ע (יו"ד סי' רפב סי"ט): 'מניחים חומשים על גבי נביאים וכתובים, אבל אין מניחים נביאים וכתובים על גבי חומשים, ולא חומשים על גבי ספר תורה', ומקור דין זה הוא מברייתא שהובאה במסכת מגילה (כז.). ובשו"ת הר"י מיגאש (סי' צב) כתב שהוא הדין שאין מניחים גמרות וספרי תורה שבעל פה על ספרי נ"ך וכל שכן על חמשה חומשי תורה, אף על פי שהגמרא היא פירוש לתורה שבכתב. וכן הוא בספר הזוהר (ח"א דף עא:) שיש להניח תורה שבכתב על תורה שבע פה. אלא שהערוך השולחן (שם סכ"ב וסי' רפג ס"ו) כתב שכל דינים אלו אמורים דוקא בספרי תנ"ך שנכתבו על קלף שיש בהם קדושה, אבל ספרי תנ"ך הכתובים על נייר וכל שכן ספרים הנדפסים אין בהם קדושה יתירה כלל, ומותר להניח עליהם שאר ספרים. אמנם הגרש"ז אויערבאך (ועלהו לא יבול ח"א עמ' רסז) כתב שדברי הערוך השולחן לא נתקבלו ונוהגים להקפיד גם בספרים הנדפסים, וכן מובא בשם הגר"נ קרליץ (יקרא דאורייתא עמ' מג), וראה מה שכתב שם לחדש שאפילו חמשה חומשי תורה מדפוס יש להניחם על ספרי נ"ך שנכתבו על קלף. ובעניין הנחת ספרי כתובים על ספרי נביאים כתב המגן אברהם (סי' כח סק"ד) שאף שקדושת הנביאים חמורה מקדושת הכתובים, מכל מקום מותר להניחם זה על זה. כמו כן אין הבדל מעיקר הדין בין ספרי תושבע"פ ומותר להניח ספרי אחרונים על ראשונים, וגמרות על משניות וכדומה. וכן הביא בספר גנזי הקודש (חלק השו"ת, הגרח"ק שאלה כב) מהגר"ח קנייבסקי שהשיב שהחזון איש התיר להניח ראשונים על גמרא ואחרונים על ראשונים. אמנם יש שהחמירו בזה על פי מה שכתב בספר לקט יושר (יו"ד עמ' נט) על רבו בעל התרומת הדשן שהיה מניח הגמרא לבד, והפירוש לבד, והתוס' לבד, והפוסקים לבד. כמו כן כפי שהובא לעיל משו"ת הר"י מיגאש אזי קדושת ספר העוסק בביאור פסוקי התורה אינה שווה לדין ספרי תורה שבכתב, ודינו כדין שאר ספרי תושבע"פ.

24 בספר גנזי הקודש (פ"ג סל"א) הביא מהגרי"ש אלישיב להקל בדין זה למי שאוסף ספרים וקשה לו להזהר להניחם בסדרם הראוי, אך כתב שם שאמר לבנו שהוא עצמו מקפיד גם באופן זה. וכן מובא בשם הגר"ח קנייבסקי להחמיר בזה. ובשו"ת משנה הלכות (ח"י ב סי' רטז) כתב שכאשר אפשר לסדרם באופן הראוי אין להקל, ורק כשאי אפשר לעשות בדרך

משיכת חוט המאוורר להפעלת הסיבוב בשבת

יש לנו מאוורר הפועל מערב שבת, ומשיכת חוט התלוי ממנו גורמת לראשו להסתובב מצד לצד, או מפסיקה את תנועתו לצדדים בלי להפסיק את האוורור. האם מותר למשוך בחוט זה בשבת?

ת. יש הבדל בין סוגי המאווררים וצריך לברר אם פעולה זו כרוכה בהפעלה חשמלית או בצורה מכנית, בסיבוב המאוורר על ידי כפתור מכני יש מתירים את למשוך את החוט, מאחר ומדובר בפעולה מכנית לחלוטין, ויש שאסרו[22]. כיום נפוצים הרבה מאוררים שפעולה זו נעשית בצורה חשמלית, כך גם משיכת החוט, וכן מצוי גם מפסק חשמלי הקבוע במאוורר, והדבר אסור. בכל דבר הפועל על ידי חשמל, צריך לברר היטב אצל מומחים אם השימוש בו מותר בשבת.

הנחת גמרות מעל חומשים בשעת איסוף הספרים

לפרנסתי אני אוסף מדי ערב ספרים שהושארו על שולחנות בית כנסת שבו לומדים רבים, ומחזירם למקומם בארונות. תוך כדי האיסוף אני נושא ערמות של ספרים, וקשה לי מאוד להקפיד שלא להניח גמרות ושאר ספרים על גבי חומשים וספרי נ"ך. האם אפשר להקל בזה, מכיון שההנחה זמנית ונעשית לצורך איסוף הספרים וסידורם?

ת. כשמניחים ספרים זה על גב זה יש להקפיד להניח חומשים על נביאים וכתובים, ולא נביאים וכתובים על חומשים. אף ספרי קודש של תורה שבעל פה, ובהם גמרות, אין מניחים על ספרי נביאים וכתובים, וכל שכן על חומשים[23]. כשאוסף ספרים רבים כדי להחזירם למקומם, וקשה לו להשגיח על סדר הקדושות תוך כדי האיסוף, המיקל להניחם זה על גבי זה לפי סדר מציאתם יש לו על מי לסמוך. אולם יש שהחמירו גם בזה, ואם יכול להקפיד על הסדר בלא קושי מיוחד תבוא עליו ברכה[24].

לא ילבש במטריה

באחד מימי החורף הגיע לביתי משלוח, והשליח ביקש שארד לקחת את החבילה מרכבו. בחוץ ירד גשם עז, ולא מצאתי את

המטריה שלי, לכן לקחתי את המטריה הצבעונית של בתי ויצאתי עמה. חבר שפגש בי העיר: 'לא ילבש'. האם יש בכך איסור?

ת. אין איסור 'לא ילבש' אלא בבגד המיוחד לנשים לפי מנהג אותו המקום[25]. במטריה שעיצובה מיוחד לנשים, יש לסמוך על המתירים להשתמש בה להגנה מן הגשם, משום שאין הכוונה לנוי ולקישוט כדרך נשים, ועוד שהמטריה אינה מלבוש אלא כלי הנישא ביד. אך כיון שיש המחמירים גם במטריה המיוחדת לנשים, אם מצויה מטריה שאינה מיוחדת לנשים, לכתחילה ישתמש בה[26].

יחוד כאשר הבעל ישן

מכונת הכביסה שבביתי התקלקלה, והזמנתי טכנאי לתקנה. הטכנאי הגיע בשעות הצהריים, כשבעלי הלך לישון בחדרו. האם עליי להשאיר את דלת הבית פתוחה מחשש יחוד, או שמותר לסוגרה מפני שבעלי בבית?

ת. כאשר הבעל ישן בבית בשינה רגילה, אף בחדר אחר, מותר לסגור את דלת הבית ואין צורך להעיר את הבעל[27]. אבל אם נטל כדור שינה ושקע בשינה עמוקה, עד שאין חשש שיתעורר וירגיש בנעשה, יש להחמיר ולא לסמוך על נוכחותו בלבד, אלא להסדיר היתר אחר, כגון פתח פתוח לרשות הרבים כהלכתו[28].

זיכוי שכר לשמרטפית כשהיא ישנה

לקראת חתונה משפחתית הבאנו את בתנו התינוקת לשכנה בבניין, שתשמור עליה בשכר עד שנחזור. סיכמנו שתשאיר מפתח מתחת לשטיח, וכשנשוב בלילה ניכנס וניקח את התינוקת בלי להעירה. האם אפשר לזכות לשכנה את שכרה באמצעות אדם אחר כשהיא ישנה, ולקיים בכך מצוות 'ביומו תתן שכרו'? והאם מועיל להשאיר את הכסף בביתה?

ת. אם סיכמו מראש שתלך לישון ותקבל את שכרה בבוקר, אין צורך להעירה ואין עוברים ב'בל תלין' כשמשלמים בבוקר כפי שהוסכם[29]. אם לא הוסכם, וכן כדי לקיים מצוות 'ביומו תתן שכרו', אפשר להקנות לשכנה את הכסף באמצעות זכייה כדין על ידי אדם אחר, גם כשהיא ישנה[30], אך לכתחילה אין להסתפק בזיכוי לקיום מצוות 'ביומו תתן שכרו', כשאין מודיעים זאת לפועל[31].

והנכון לסכם עמה שבסיום השמירה יניחו את שכרה במקום שמור ומסוים בביתה[32]. או לסכם על מי שיקבל את השכר בעבורה[33]. בלא הסכמה לדחייה, כשהשמירה הסתיימה באמצע הלילה, זמן התשלום הוא עד עלות השחר של אותו לילה, ולא עד הערב שלמחרת[34].

דרישת סורג לאחר חודש של מגורים בדירה שכורה

שכרתי דירה ונכנסתי להתגורר בה. באחד החלונות לא היה סורג, אך בשעת הכניסה לא ביקשתי להתקינו. רק כעבור חודש נזכרתי לפנות למשכיר בדרישה שיתקין סורג. האם הוא חייב בכך, או שכניסתי לדירה והמגורים בה בלא דרישה נחשבים הסכמה למצבה?

ת. בדברים שהמשכיר חייב להעמיד לשוכר או קלקולים שעליו לתקן בדירה המושכרת, גם אם חלף חודש מאז נכנס השוכר לדירה אין הדבר פוטר את המשכיר מהחיוב המוטל עליו. ואין כניסת השוכר לדירה נחשבת למחילה[35].

לפיכך אם מנהג השכירות ברור במקום ההוא שהמשכיר מספק סורגים בדירה מסוג זה, עליו לעמוד בכך[36]. כשאין התחייבות או מנהג ברור, יש לדון אם סורג נכלל בתיקוני הבית המוטלים על המשכיר, ולכן אם היה בדירה ומצא שם סורגים ואחר כך התקלקלו, חייב המשכיר לתקנם, אולם אם ראה את הדירה שאין בה סורגים, לא ניתן לחייב את המשכיר בדבר זה ואין לשוכר לנכות את עלותו מדמי השכירות על דעת עצמו. וראוי שהמשכיר ישתתף בחלק מעליות התקנת הסורגים[37]. אם יש בחלון סכנת נפילה, חייבים להסיר את הסכנה, אך חובת השמירה מפני סכנה אינה מוכיחה שהמשכיר חייב לשלם בעד הסורג[38].

אחרת יש להקל.

25 כן מבואר בדברי השו"ע והרמ"א (יו"ד סי' קפב ס"ה), שגדר האיסור הוא בבגד המיוחד דוקא לנשים לפי מנהג אותו המקום, אבל אין איסור בלבישת בגד השייך לאשה כאשר גם אנשים לובשים מין בגד זה.

26 בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' סא) כתב להתיר לגבר לשאת מטריה של נשים, שהרי כתבו הב"ח (יו"ד סי' קפד סק"ה) והט"ז (שם סק"ד) שמותר ללבוש בגד של אשה כדי להגן מפני החמה והגשמים, והוא הדין הכא שאינו נוטל המטריה דרך עידוי וקישוט אלא כדי להגן מהגשם, והוסיף שבמטריה שאינו לובשה אלא מחזיקה בידיו, יודו אפילו החולקים על הב"ח והט"ז, וכן כתב להתיר בשו"ת משנה הלכות (חי"א סי' סו). אמנם בשו"ת קנין תורה (ח"א סי' סא) הסתפק בזה, כיון שיש לומר שכל דברי הב"ח והט"ז אינם אלא כאשר האשה לובשת הבגד לנוי והאיש לובשו להגן מפני הקור והגשם, אבל בבגד שגם אצל האשה הרי הוא עשוי כדי להגן מפני הגשם לא התירו הב"ח והט"ז. וכן מובא בשם הגרי"ש אלישיב (בגדי איש פ"ג הערה 10) שאסור ללכת במטריה של אשה המיוחדת לנוי [אך כתב שזה רק במטריה המיוחדת לנוי, אבל סתם מטריה הצבועה בצבע אדום או ורוד אין לאסור], וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ה סי' תקלד, ח"ו סי' רמה) שאם המטריה עשויה במיוחד לנשים אין להתיר רק כאשר אין לו מטריה אחרת.

27 בשו"ע (אבעה"ז סי' כב ס"ח): 'אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה, מפני שאימת בעלה עליה'. ומכך שסתם השו"ע וכן שאר הפוסקים ולא חילקו בהיתר 'בעלה בעיר' בין יום ללילה משמע שאפילו כאשר הבעל ישן בלילה מותר להתייחד עם האשה, ולפי שעדיין אימת בעלה עליה, וכן מפורש להדיא בחידושי הר"י מלוניל (קידושין פא.) שכתב וז"ל: 'בעלה בעיר אין חוששים משום יחוד אפילו בלילה, דמספיא מבעלה ואמרה דילמא השתא אתי השתא אתי'. וכיון שסתם לילה הוא לשינה הרי מבואר בדבריו שמותר אפילו בעת שהבעל ישן. וכן כתב בשו"ת עבדי (ח"ז אבהע"ז סי' אות ג). ויש החמירו שכאשר הבעל ישן אין מועיל ההיתר של 'בעלה בעיר' (ערוגת הבושם, בכרך אבהע"ז סי' כב ס"ה אות יג, גן נעול פ"ט ס"ד). אמנם מפורש שם בשו"ע שכל ההיתר של בעלה בעיר הוא רק לסתם אדם המתייחד עם האשה, אבל כאשר האדם המתייחד עם האשה גם בה, וכגון שגדלה עמו או שהיא קרובתו וכדומה, אין לו להתייחד עמה אף על פי שבעלה בעיר. ומקור דין זה הוא ממה שאמרו בקידושין (פא.) שרב ביבי התאכסן בביתו של רב יוסף, ואחר שאכל אמר לרב יוסף שיסלק את הסולם שתחת העלייה כדי שלא יוכל לירד ולהתייחד עם אשתו, והקשו בגמרא שהרי רב יוסף נמצא בעיר ואין חוששים ליחוד באופן זה ומדוע הוצרך לסלק הסולם, ותירצו שרב ביבי היה גם באשתו של רב יוסף, ובאופן זה אין מועיל ההיתר של בעלה בעיר. וכתבו החיד"א (שו"ת שער יוסף סי' ג) והזרע יצחק (עטייה, קונטרס פלפלת כל שהוא סי' טו סוד"ה ורבינו) שאף שאין מועיל במי שליבו גם בה ההיתר של בעלה בעיר, מכל מקום אם בעלה בבית מותר להתייחד עימה אפילו כאשר ליבו גם בה, שהרי מבואר בשו"ע (שם ס"ג) שמי שאשתו עימו מותר לו להתייחד עם כל הנשים אפילו כאשר ליבו גם בהן, כיון שאשתו משמרתו. וכיון ששמירת הבעל עדיפה משמירת האשה, יש להקל בזה גם באשה שבעלה עימה בבית שמותר לה להתייחד אפילו עם מי שליבו גם בה. ומה שהוצרך רב ביבי לסלק את הסולם שתחת העלייה הוא לפי שרב יוסף היה עומד לצאת מהבית, אך כאשר הבעל בבית מותר אפילו למי שליבו גם באשה להתייחד עימה. וכתבו בדבר הלכה (פ"ז סכ"ב) ותורת היחוד (פ"ז ס"ק א) שלדבריהם נמצא שבאופן שבעלה בבית מותר אפילו כאשר הבעל ישן, שהרי בדין אשתו משמרתו כתבו המאירי (קידושין פ:) ובחידושי ר"י מלוניל (שם) שאפילו כאשר אשתו ישנה מותר, ולפי זה כל שכן באשה שבעלה בבית שזה עדיף מדין אשתו משמרתו שאפילו כאשר הבעל ישן, מותר.

28 כפי שנתבאר לעיל ההיתר להתייחד עם אשה שבעלה עימו מיוסד על ההיתר להתייחד עם איש שאשתו עימו, ובאיש שאשתו עימו כתב המאירי (קידושין פ:) שאפילו כאשר אשתו ישנה, מותר. וכדברי המאירי כתבו גם כן להלכה העזר מקודש (אבעה"ז סי' כב ס"ה), ובשו"ת יד יצחק (ח"ג סי' רכ). וראה בעזר מקודש שם שכתב שאפילו כאשר האשה ישינה שינה עמוקה ביותר, מותר. אך בשבט הלוי (ח"ה סי' רא) כתב שכל זה רק כאשר כן הוא לפי טבעה, אבל אם לקחה כדור שינה ונשתקעה מחמתו בשינה עמוקה, ראוי לחשוש לדעת האפי זוטרא (אבעה"ז סי' כב סק"ח) שמחמיר כאשר האשה ישנה. ולכך גם בעניינו אם הבעל נטל כדור שינה עד ששקע מחמת כן בשינה עמוקה יש להחמיר ולא לסמוך באופן זה על ההיתר של בעלה עימו. אמנם ראה בנטעי גבריאל (יחוד פמ"א ס"ד הערה ח) שכתב להתיר בדין אשתו עמו אפילו כאשר האשה נוטלת כדור שינה.

29 שו"ע (חו"מ סי' שלט ס"ט-ס"י), ואהבת חסד (ח"א פ"ט סי"א ונתיב החסד ס"ק כט, לב).

30 בשו"ע (חו"מ סי' רמג ס"א) מבואר שזכייה על ידי אחר מועילה. וגם כשהוא ישן אפשר לזכות עבורו כמ"ש במחנה אפרים (קנין חצר סימן טו). ובפירעון חוב נפסק (סי' קכה ס"א) שהמקבל מעות מהחייב כדי להוליכן לבעל החוב זוכה בעבורו, אף שאחריותן נשארת על החייב עד מסירתן. הזוכה יהיה גדול ובר דעת הכשר לזכות, ולא אשת המשלם הזוכה מיד בעלה עבור השכנה, כמבואר ברמ"א (סי' רמג ס"ד).

31 בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' לא-לב) דן בזיכוי שכר לפועל על ידי אחר, והעלה שכל שביד הפועל ללכת וליטול שוב אינו עובר, משום שאין כאן 'לא תלין פעולת שכיר אתך'. וראה בשו"ת התעוררות תשובה (חו"מ סי' כו) שצריך להודיע לו. לכן לכתחילה ראוי להודיע, ובדיעבד יש לומר שלא עברו איסור בל תלין.

32 ראה מחנה אפרים (קנין חצר סימן טו) שהסתפק בדין חצרו של אדם שקונה לו שלא מדעתו, אם היה בעל החצר ישן אי קנה לו אי לא. ודן כי אם חצר מדין 'יד', אפשר אינו קונה, ואם קונה מדין 'שליחות' קונה אף כשהוא ישן כמו בשליח שמועיל אפילו היה זה המשלחו ישן. אולם ראה מה שכתב עוד (שם סימן יב) שאפילו מי שנתן מתנה לחבירו בעודו ישן כגון שהניחו בחיקו או בידו, אף שלגט לא מועיל, לגבי מתנה לא בעינן דעת המקבל כל דאיכא דעת מקנה. והנתיבות (פתיחה לס' ר) כתב להוכיח מדברי הר"ן (מ. מדפי הרי"ף) דבממון בחצר המשתמרת דלא בעינן עומד בצידו, קונה אפילו כשהוא ישן, משא"כ במקום דבעינן עומד בצידו, ישן לא חשיב עומד בצידו, דבסמוך לחוד לא סגי דליהוי דומיא דידו רק שיהיה עומד בצידו ודעתו עליו לשומרו, ולכך ישן לא חשיב עומד בצידו.

33 בשו"ע (חו"מ סי' קכ ס"א) מבואר שפירעון ליד שלוחו של בעל החוב הוא פירעון. לעניין הנחה בביתה ראה שו"ע (סי' ר ס"א) בדין חצר המשתמרת.

34 בשו"ע (חו"מ סי' שלט ס"ד) נפסק ששכיר שעות סשיים בלילה גובה כל אותו הלילה. אין דינו כשכיר הנשכר לכל הלילה ומסיים בבוקר, שזמנו כל היום כמבואר (שם ס"ג).

35 הרמ"א (חו"מ סי' שיד ס"א) פסק שאף אם השוכר נכנס וראה שחסרים התיקונים שעל המשכיר לעשות, 'לא אמרינן דנתפייס במה שראה אלא על המשכיר לתקן'. הסמ"ע (שם סק"ו) ביאר שסמך על כך ששכר בית הראוי לדירה. דין זה הוא בתיקונים שהם עיקר גדול בישיבת הבית, ולא בכל תוספת.

36 בשו"ע (סי' שטו ס"ב) נתבאר שאפשר להתנות תנאים בשכירות, והרמ"א (סי' שיד ס"ב) פסק שבענייני התיקונים הולכים אחר מנהג המדינה. לכן יש לברר את ההתחייבות ואת מנהג השכירות בדירות מסוג זה.

37 בשו"ע (סי' שיד ס"א) הוטלו על המשכיר תיקונים שהם מעשה אומן ועיקר גדול בישיבת הבית. יש שכתבו שבמקומות שיש חשש מגנבים, כמו אם הדירה בקומת קרקע, מוטל על המשכיר להתקין סורגים על החלונות להגן מפני הגנבים (ראה עמק המשפט שכירות בתים סי' לה אות א), וע"פ דברי הגהות מיימוניות (פ"ו הל' שכירות אות א מובא בד"מ סימן שיד אות א), שכתב בתוך דבריו 'אנן סהדי דדעתיה דשוכר שיהא ראוי לדירה מפני רוחות ושלגים וגשמים וגנבים שיעלו בפרצות'. אמנם המבי"ט (ח"ג סי' קנד) כתב שחיוב השמירה אינו מוטל על המשכיר 'על השמירות של שודדי לילה, הדר בבית הוא שחייב ולא בעל הבית'. בארה"ב, ע"פ החוק, כל בית מגורים של שלוש משפחות ויותר, שיש בו ילדים בני עשר או פחות, על המשכיר להעמיד סורגים על החלונות. אולם בארץ ישראל אין מנהג ידוע בזה.

38 בגמרא (בבא מציעא קא:) הוטלה עשיית מעקה על השוכר. ונחלקו הראשונים אם מן התורה חיוב עשיית המעקה על המשכיר או על השוכר, דעת הגהות מיימוניות (רוצח ושמירת הנפש יא) כי מן התורה החיוב לשים מעקה הוא על המשכיר, ומה שאמרו בגמרא שהשוכר חייב, הוא לפי שהשוכר גר בבית חייבוהו חכמים לעשות מעקה, וביראים (סי' רלד) כתב שהטעם שחייבו את השוכר הוא מאחר שהמשכיר אינו גר בדירה ושמא יתרשל בהעמדת המעקה, ויפול הנופל ממנו, וכ"כ הסמ"ג (עשה עט). ועיין עוד בדבר אברהם (ח"א סי' לז ענף ה). ובמהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון ה, רנו) צידד לומר שחז"ל חייבו את השוכר במצוות מעקה, שמא המשכיר לא יתקין את המעקה ותתבטל מצווה מדאורייתא, וראה עוד בשדי חמד (מערכה מ, כלל קצה). ויש אומרים (מנחת-חינוך מצווה תקמו בשם כנה"ג) שמן התורה חיוב עשיית מעקה חל על השוכר. להלכה פסקו הרמב"ם (שכירות פ"ו הל' ג) והשו"ע (סי' שיד ס"ב) שהחיוב מעקה על השוכר. אף אם יש בחלון סכנת נפילה וחייבים להסיר את הסכנה מצד 'ולא תשים דמים בביתך' (דברים כב ח), וכמו שפסק בשו"ע (סי' תכז ס"ח) שחייבים להסיר כל מכשול שיש בו סכנת נפשות. [ראה תשובות והנהגות (ח"א סי' תתמח) שהביא מחלוקת האם חלון נחשב למעקה לענין ברכה], אך מכל מקום אין חובת השמירה מפני סכנה מוכיחה שהמשכיר חייב לשלם בעד הסורג.

מצטרפים יחד לצאת ידי חובת ברכה וקידוש, עיין בצל החכמה (שם) ומנחת יצחק (ח"י סי' מ).

עוד יש לחלק בין אם הטעות בין שתי תפילות שנשלמו, לבין מי שהזכיר יעלה ויבוא ברצה וחזר לברכת השנים בתוך אותה תפילה, ובחזרתו שוב לרצה שכח יעלה ויבוא שכבר אמר קודם לכן. בזה יש מקום לדון ולחלק שהזכרתו הראשונה עולה לו בתוך אותה תפילה, אבל בנידון השאלה שכבר סיים את שתי התפילות, אין להוכיח מדין החזרה בתוך תפילה אחת ואין דינם שווה.

ט. אמירת כל ההזכרות בתפילה החוזרת

הארץ צבי (שם) העלה בתחילת דבריו שלדעת רבינו יהודה אפשר שלכתחילה גם כן אינו צריך לחזור ולהזכיר יעלה ויבוא מאחר שכבר אמר בתפילה הראשונה. אולם שוב חזר בו וכתב שגם לרבינו יהודה יש לומר שבכל תפילה שמתפלל בראש חודש צריך להזכיר היום, ורק אם שכח גם בשנייה אין מחזירים אותו לשיטה זו.

וכן כתב בבצל החכמה (ח"ד סי' מג אות ב), שגם לדעת הגור אריה יהודא אין להשמיט לכתחילה הזכרה מן התפילה החוזרת. ולענין אמירת עננו בתענית חלק הארץ צבי (שם) בין יחיד, שיכול לחזור ולאומרו בשומע תפילה, לבין שליח הציבור, שלצד הספק אין לו להוסיף שוב ברכת עננו בפני עצמה.

בשו"ת שערי דעה (ח"ב סי' יב) נשאל לעניין מי שאמר 'הקל הקדוש' במנחה של צום גדליה וכבר אמר עננו, אם רשאי להשמיט עננו בחזרתו. והשיב המחבר שצריך לאומרו שוב, שיש לחלק בין יעלה ויבוא, שהוא הזכרת היום בפני עצמה, לבין עננו, שהוא בקשה על קבלת התפילה שמתפלל עתה. ומאחר שלא יצא בתפילה הראשונה, אין עננו שאמר בה פוטר את הבקשה השייכת לתפילה החוזרת.

י. החשש שלא יכוון בתפילה שלישית

בשו"ת יגל יעקב (או"ח סי' כג) דחה את סברת צירוף התפילות, ובכל זאת העלה צד להקל מחמת החשש שמי שטעה פעמיים לא יכוון גם בשלישית. אבל אם מכיר בעצמו שיוכל לכוון ולא יטעה, צריך לחזור. עוד צירף שם את תפילת מוסף לענין הזכרת ראש חודש, וראה מה שהעיר בשו"ת ויברך דוד (ח"ב סי' קנח) שאין דבריו מוכרחים.

בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' כט, עמ' מה-מח) האריך לצדד שאין צריך לחזור פעם שלישית. מלבד מה שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים, העלה שגם לצד המחייב תשלומין לאחר שעבר היום, יש מקום לצרף שתי תפילות שבאו לקיים אותו חיוב. ועוד צירף את החשש שלא יכוון בתפילה הנוספת, והביא מסורת מדברי שלחן הטהור (סי' קא סעיף ג וזר זהב שם) בשם הבעש"ט, שאין להחזיר את הטרוד כשקרוב שיחזור ויטעה, לאחר שעיקר חובת תפילה כבר נתקיימה.

אמנם במשנה הלכות עצמו ציין שההוראה הפשוטה היא כפסק השולחן ערוך. ובדברי יציב (או"ח סי' קכא אות ו) הביא מסורת זו מהבעש"ט, וכתב שאין זו הנהגה המקובלת לפי הפוסקים שאנו נגררים אחריהם. לפיכך, אין בטעם זה לפטור את השוכח הזכרה מחזרה, אלא שבנידון של שתי טעויות צירפוהו המקילים למחלוקת שבעצם חיוב התפילה השלישית.

יא. הכרעת הפוסקים להתפלל בתנאי

בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סי' נד) נשאל בשאלה זו ממש, בשחרית של ראש חודש כסלו, כשבראשונה שכח טל ומטר ובשנייה שכח יעלה ויבוא, והכריע שיתפלל בשלישית בתורת נדבה. וכן מסיק הלבושי מרדכי (או"ח תנינא סי' יב), ובמנחת יצחק (ח"י סי' מ) פסק שבחול יחזור בתנאי חובה או נדבה. אף הארץ צבי (שם עמ' עא) מסיק שאין לחזור בשלישית בתורת חובה ודאית מחמת מחלוקת הראשונים, אבל רשאי להתפלל נדבה, והיציאה מן הספק נחשבת חידוש.

דעת החיי אדם (כלל כז סי"ז) שבזמננו יש להימנע מתפילת נדבה מחמת חסרון הכוונה, ולכך יש שכתבו שעדיף לצאת בחזרת השליח ציבור. אולם בביאור הלכה (סי' קז סעיף א ד"ה אם הוא מסופק) דן בדברי החיי אדם הללו וחלק עליו לענין ספק חיוב. שאין דומה מי שמוסיף תפילה בנדבה למי שמתפלל כדי לצאת מספק חובתו, שבזה עליו להשתדל בכוונה ככל תפילות החובה.

ואין הדברים אמורים רק בספק אם התפלל. המשנה ברורה (סי' קח סקל"ג) כתב שגם בספק פלוגתא של הפוסקים מתפלל בתנאי, ובלבד שתהא מחלוקת שיש לחוש לה, ולא דעת יחיד כנגד הכרעת שאר הפוסקים. וכן בערוך השולחן (סי' קז סעיף יג) דחה שאין להימנע מתפילה מספק בזמן הזה, ובכך החיים (שם אות כ) כתב כן גם בספיקא דדינא. בנידון דידן, שכמה מגדולי האחרונים הורו בפירוש להתפלל בשלישית בתנאי, יש לנהוג כהוראתם.

יב. יציאה בחזרת שליח הציבור

הרוצה לצאת בחזרת שליח הציבור רשאי לעשות כן, כדין הטועה בתפילתו שבשולחן ערוך (סי' קכד סעיף י). אלא שצריך לכוון לצאת בכל התפילה, ושליח הציבור יכוון להוציאו, וישמע כל תיבה מתחילתה ועד סופה בהבנת לשון התפילה. יענה אמן, ולא יאמר 'ברוך הוא וברוך שמו'. ואף במודים ישמע את נוסח שליח הציבור ולא יאמר במקומו מודים דרבנן, ובסוף יפסע שלוש פסיעות, כמבואר במשנה ברורה (שם סק"ב-ג, סק"מ-מ"א).

וכתב המשנה ברורה (שם סק"מ), שמפני הקושי להקשיב לכל התפילה עדיף בדרך כלל שיחזור ויתפלל בעצמו, ובפרט כששליח הציבור מבליע תיבות.

להלכה:

א. מי שהתפלל שחרית של חול בראש חודש, בראשונה אמר יעלה ויבוא ושכח טל ומטר, ובשנייה שאל טל ומטר ושכח יעלה ויבוא, וגמר את שתי התפילות, יתפלל בשלישית בתנאי חובה או נדבה, ויאמר בה את שתי ההזכרות. הדברים אמורים במקום שכבר חל חיוב שאלת גשמים, וכשעדיין בידו לחזור על תפילת שחרית.

ב. קודם שיתחיל יאמר: 'אם אני חייב לחזור ולהתפלל, תהא תפילה זו לחובתי. ואם איני חייב, תהא תפילה זו נדבה'. אין צריך לחדש בה בקשה נוספת. יישב דעתו ויתפלל מתוך הסידור, כדי שלא ייכשל שוב בשכחה.

ג. יכול לצאת גם בשמיעת כל חזרת שליח הציבור, בכוונת שומע ומשמיע ובשאר התנאים שנתבארו. אם אינו יכול לשמוע את כולה כראוי, יתפלל בעצמו בתנאי האמור.

ד. בחזרתו על תפילת היחיד יש לומר לכתחילה את כל ההזכרות השייכות לאותה תפילה, אף שכבר אמר מקצתן בראשונה. וכל זה ביום חול, אך בשבת וביום טוב אין מתפללים תפילת נדבה.

ביני עמודי
הרה"ג פנחס מנחם ליזרוביץ

בענין ריקוד עם תנועות בשבת

ההתרגשות בבית הגיעה לשיאה עם התקרב יום הנישואין של בנם החתן המופלג כמר יהושע נ"י, לכבוד השמחה התארגנו ילדות המשפחה כנהוג בהרבה בתי ישראל לקיים את מצוות "כיצד מרקדין" ע"י ריקוד משותף לילדות המשפחה, כעת בשבת חתן שלפני החתונה היתה הזדמנות למשפחה המורחבת להתאמן בצוותא על הריקוד, אך התעוררה השאלה א. האם אין בכך משום איסור "מכין משבת לחול"? ב. עצם הריקוד לפי תנועות וקצב - האם מותר בשבת?

תשובה: נבוא לדון על ראשון ראשון. א. לגבי השאלה של מכין משבת לחול, נראה לפי מש"כ במשנ"ב (ר"צ סק"ד) דלא יאמר נלך ונישן כדי שנוכל לעשות מלאכתנו במוצ"ש הוא הדין כאן יזהרו שלא לומר "בואו נתאמן לריקוד לחתונה" כי אז אכן אסור מטעם מכין אלא "בואו נתאמן לריקוד".

ואע"פ שניכר מתוך מעשיו שעושה כן ליום חול, כתב בשש"כ בשם הגרשז"א שמותר להתלמד לקריאת מגילה בשביל מוצ"ש כי ההנאה שיודע לקרוא מתחילה כבר מעכשיו, לפי"ז ה"ה כאן שכבר מעכשיו נהנות בלימוד הריקוד.

ב. לגבי עצם הריקוד בשבת: הנה עצם הריקוד הוא איסור גמור בשבת מדרבנן כמ"ש במשנה (ביצה לו:) ונפסק בשו"ע (של"ט ס"ג): "אין מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין גזירה שמא יתקן כלי שיר" ואפי' לכבוד שמחה של מצוה כגון נישואין אסור (חוץ משמחת תורה) כמ"ש במשנ"ב (שם) וכ"ש בנידון שלפנינו שאינו בשעת המצוה עצמה. אמנם, מה שנתפשט המנהג להיתר הוא לפי שסומכים על דברי הרמ"א שם דהאידנא אין בקיאין בעשיית כלי שיר ועוד טעמים כמ"ש בערוך השולחן שם שהריקודים בזמנינו אינם הריקודים שאסרו חז"ל שאז זה היה לפי תנועות מיוחדות לפי קצב השיר ועל זה לא גזרו חכמים עיי"ש.

אולם, בנידון זה שהריקוד שנוהגות בהם הילדות הינו לפי קצב ותנועות מיוחדות לפי השיר, אין את ההיתר הנ"ל של ערוה"ש, וגם מה שהרמ"א אומר שסמכו על כך שאין אנו בקיאין בעשיית כלי שיר - כתב שם המשנ"ב (שם סק"י) שאין כדאי להניח המנהג שלא במקום מצוה, וכאן אע"פ שכוונתן לצורך מצוה שאחרי שבת ירקדו בשמחת חתן וכלה מ"מ הרי כעת אין זה בשעת המצוה ולכאורה אין זה נחשב למקום מצוה שעל זה הרמ"א מלמד זכות.

וכל זה נאמר לא רק על ילדות מעל גיל מצוות שבודאי אסורים בהנ"ל אלא אפי' ילדות קטנות שעושות מלאכה דרבנן חובה על האב לחנכן ולהפרישן מהאיסור כמ"ש במשנ"ב (שמג ס"ק ג) שאינו מותר רק במקום שזה צורך הקטן כמו רחיצה וסיכה ביוהכ"פ, וכאן הרי לכאורה אינו נחשב בדר"כ לצורך הקטן.

העולה לדינא:

עצם הריקוד לפי תנועות וקצב אסרו חז"ל בשבת ולא שייך ההיתרים הנפוצים בריקוד פשוט ורגיל, ואפילו לילדות קטנות המתאמנות לצורך שמחת חתן וכלה יש לאביהם להרגילם להימנע מכך.

אולם ללמוד את הניגון בלבד בלי תנועות הריקוד, יש להתיר ואין בכך משום איסור הכנה כיון שההנאה והלימוד מתחילים כבר בשבת עצמה (אך לכאורה יש ליזהר מלומר מפורש שזה לצורך חול).